

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

Burns Katalin prózája / Filip Tamás, Méhes Károly,
Mészáros Gábor versei / Christian Pischlöger, Pathy Lívია,
Erika Erlinghagen és Lydia Novak tanulmányai / Benczédi
Anna képregénye / Sebestyén Ádám és Áder Éva Zsuzsanna
a *Ballada az ezüstbicikliről* című kötetéről / Kritikák Kecöli K.
Gergő, Mechiat Zina, Áfra János, Owen Good, Karácsonyi
Zsolt, Pál Sándor Attila és Gaál-Nyeste Katalin könyveiről

2023
5

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

Új folyam, 22. évfolyam

Szerkesztők:

Pataki Viktor (*tanulmány*), Vass Norbert (*főszerkesztő-helyettes, kritika*),
Vincze Ferenc (*főszerkesztő*), Zsávolya Zoltán (*szemle*)

Főmunkatársak:

Buda Attila, Zahari István, Zsolnai György

Olvasószerkesztő:

Szenkovics Enikő

Korrektor:

Kovács Emőke

A szerkesztőség címe:

Postacím: 1072 Budapest, Akácfa u. 20.

Tel./fax: (1) 321-4757 • E-mail: szif.szerk@gmail.com

www.szepirodalmifigyelo.hu

Szerkesztőségi titkár: Konkoly Dániel

Fedélterv: P. Szathmáry István

Nyomdai előkészítés: Arany Imre | Layout Factory

Megjelenik minden második hónap végén

Előfizetési díj: 3000 Ft

A Szépirodalmi Figyelő által feldolgozott folyóiratok:

Agria, Alföld, Ambroozia, Apokrif, Bárka, Búvópatak, Confessio,
Credo, Dunatükör, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Ex Symposion,
Ezredvég, Forrás, Helikon (Kolozsvár), Hévíz, Híd, Hitel, Irodalmi Jelen,
Irodalmi Szemle, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Korunk, Látó, Liget,
Lyukasóra, Magyar Lettre Internationale, Magyar Műhely, Magyar Napló,
Mozgó Világ, Múlt és Jövő, Műhely, Műút, Napút, Opus, Országút, Palócföld,
Pannonhalmi Szemle, Pannon Tükör, Parnasszus, Partium, Prae, Sikoly,
Somogy, Spanyolnátha, Székelyföld, Szörös Kő, Tekintet, Tempevölgy, Tiszatáj,
Új Forrás, Vár, Várad, Vár Ucca Műhely, Vigilia, Zempléni Múza

Lapunk előfizethető a szerkesztőségben,
terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.

Előfizethető továbbá közvetlenül a postai kézbesítőknél,
az ország bármely postáján, a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban
és a Központi Hírlap Centrumnál

(Budapest, VIII. ker. Orczy tér 1., tel.: 06-1/477-6300; postacím: Bp., 1900).

További információ: 06-80/444-444; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Nyomdai munkák: Érdi Rózsa Nyomda Kft.

Kiadja a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány

Felelős kiadó: a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány elnöke

ISSN 1585-3829

TARTALOM

■ SZEMLE

Búzás Huba: <i>Trattoriaterasz a Pantheonnál</i> (Vár Ucca Műhely, 2023/2.)	3
Báger Gusztáv: „ <i>A reménybez</i> ” (Palócföld, 2023/1-2.)	4
Mészáros Gábor: <i>Egy fejlett civilizáció nyomai</i> (Tiszatáj, 2023/7-8.)	5
Balogh István: <i>Retro a gangon</i> (Hitel, 2023/8.)	7
Lukács Helga-Erika: <i>Fent és lent</i> (www.ujiras.hu, 2023/8.)	13
Méhes Károly: <i>Két dió</i> (Vigilia, 2023/7.)	14
Filip Tamás: <i>A mérgek útja bennem</i> (Eső, 2023/2.)	15
Burns Katalin: <i>Mozsi</i> (Magyar Napló, 2023/7.)	16

■ BURGENLAND

Christian Pischlöger: <i>Burgenland nyelveinek múlt és jelen ideje</i>	22
Pathy Livia: <i>Magyartanítás Ausztriában</i>	37
Erika Erlinghagen: <i>A burgenlandi magyar irodalom (feltételezett) hiányáról</i>	50
Lydia Novak: <i>A burgenlandi horvátok kultúrája, irodalma és médiavilága</i>	63

■ KÉPREGÉNY

Benczédi Anna: <i>Meddig él egy hal?</i>	72
--	----

■ KORTÁRS OLVASATOK

Sebestyén Ádám: <i>Egy szürreális mitológia kezdetei</i>	74
Áder Éva Zsuzsanna: „ <i>Mi marad utánam?</i> ”	83

■ KRITIKA

Klajkó Dániel: <i>Megbenteregni a mocsokban</i> (Kecöli K. Gergő: <i>Könnyű álmok utcája</i>)	92
Sebestyén Ádám: <i>Évszakok emlékei</i> (Mechiat Zina: <i>Álomból föl, vidékre le</i>)	97
Komálovics Zoltán: <i>Egy poétikai prizma törésmutatói</i> (Áfra János – Owen Good [szerk.]: <i>Öbölnyi megafon</i>)	102

Fancsali Róbert: <i>La levitazione</i> (Karácsonyi Zsolt: <i>Belső tízezer</i>)	109
Petri Flóra: <i>A dal ezer köpenye</i> (Pál Sándor Attila: <i>Dalokönyv</i>)	114
Gál Kitti: <i>Szürke és színes vásznak</i> (Gaál-Nyeste Katalin: <i>Bőr. A testünk nem alku tárgya</i>)	119

■ REPERTÓRIUM

2023. július–augusztus (Zahari István)	124
Számunk szerzői	144

A Burgenland-tematikus tanulmányrovatunk vendégszerkesztője
Erika Erlinghagen volt.

Lapszámunk borítója Benczédi Anna képének felhasználásával készült.

Lapunk megjelenését támogatták:
Petőfi Kulturális Ügynökség, Magyar Kultúráért Alapítvány,
Nemzeti Együttműködési Alap

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

Nemzeti
Együttműködési
Alap

MINISZTERELNÖKSÉG

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

Búzás Huba

TRATTORIATERASZ A PANTHEONNÁL

Kihullott hűséges botom kezemből,
A vak mederben elcsúszom majd,
Nem fájlalom már
(Giuseppe Ungaretti)

az oroslán is meghajol, ha leharapja szelídítője unt fejét,
ha az a heppje – őrzöng a publikum, mindenkit eltipor –
hogy megkísértse... elgurul kalapja... a rettenettel
flörtöltél, Giuseppe, téged kereslek, mint már annyiszor,

de csak az idő elmúlt szerelmét találok... emlékezet? ha századok
huzatja csapja be rád az ajtaját, a grádics is kopik...
hová felejtet, tüntet el halálom – e kis bűvészinás
mely isten apja? – a tényektől a gondolatokig...

de míg e trattoria terasza a bárka s a pincérlány sirályként
szálldogál a mennyből – felém is napsugarát mintha hintené –
s a gelatiere égi kupolákra – na, né! – fagylalt-
felhőket játszva ken föl, létünk az ermetismo istené

Vár Ucca Műhely, 2023/2.

Báger Gusztáv

„A REMÉNYHEZ”

Madách Imre emlékére

Fúrhatasz falba fekete lyukat,
Tapsolhatasz is hozzá, reggel hétszer.
Ami korábban még elképzelt volt,
Most rettenetes és új valóság.

Ott a lét-tagadást éred tetten.
A sors magánvaló és közvetlen.
Elterülnek főbelőtt ideák.
Ami lényegében nem is halál.

Tartópillére átszúrt gondolat.
Az igazság. Szilárdnak tekinti.
Jóság és szépség virágai közt
Épülhet a változás csodája.

Bár érzelemmentes, flegmatikus,
Köd szűrte levegő, vízöntő kéz.
Most természetes igazság a tél.
Kelt szervezni tavaszt, tervezni őszt.

Most tél és csend van. Zaklatott ember
Vár induló tavaszt, mérlegelő őszt –
Madách küzdő biztatása sarjad,
Princípiumokat kiizzadni.

Küzdeni és bízni? Új megújulás.
Ádám és Éva. Frigy és identitás.
A szövetség szép és örökkévaló.
Így is egygé kovácsol a szent kohó.

Véres háború helyett számháborút!
Ahol a toll előtt a fegyver leborul.

Palócföld, 2023/1-2.

Mészáros Gábor

EGY FEJLETT CIVILIZÁCIÓ NYOMAI

Megnyugszol a motorhangtól,
megnyugszol a füsttől,
ha halod lent a kocsisort.
Nem félsz, mert eligazodsz a tárgyaidd között.

A bérpalota előtt
fejet hajtanak a felhők.
Bizonytalan rajzok a falon,
egy fejlett civilizáció nyomai.
Színek és formák helyett
tények és adatok.
Korok, amelyek hangtalan
robbanással enyésztek el.

Megnyugszol az ünnepekkor,
ha elmennek a városból,
megszoktad már,
és nem szorongat,
ha halod visszajönni a katonáid.

Legjobb éveidben:
bármilyen választól
két lépésre, minden egyaránt
fontos és lényegtelen.
Intim történeteid
ne váljanak spektákulummá.
Egy elsüllyedt városban kóborolsz,
és a film közben minden
tudás leolvad rólad.

Eljön a nap, amikor összepakolsz,
nem emlékezel,
nem nézel körül,
ruháid a hátizsákba szórod.
Nem mérlegelsz nehézkes nyelveden,
mész az ajtókon kifelé,
mintha itt sem járnál.

Tiszatáj, 2023/7-8.

Balogh István

RETRO A GANGON

Jaroslav úr, az ismert cseh író, valamint a prágai kocsmák és sörözők beavatott ismerője hosszabb, kényszerű ágyban fekvés után jobblétre szenderül. Eme kényszerű állapotváltozása után egy lógó lajtorján találja magát, s arra eszmél, hogy felhők között mászik-mászik, egyre fölfelé. Erőlködik szegény, nehéz a kapaszkodás, meg rettenetesen meg is szomjazik, nyelve ragad szájpadrálásához. Ám megsegíti őt az Úristen, mert mielőtt teljesen kimerülne, gyöngyházfényű csapóajtóhoz vezetí sorsa, az égi kiskapuhoz. Átlépi a küszöböt, mert a titkos, égi művészbejárónak is van küszöbje, s a Menny tornácán találja magát. Olyan ez éppen, mint gazdag falusi parasztház oszlopos gangja. Középen díszes kapu, ügyes faragóember munkája, rajta virágok, báránykák, pufók angyalkák, kígyóként tekergőző indák, fölülről tekint égre-földre a háromszögbe foglalt Mindent Látó Szem. A bejárat mellett portásfülke, benne Szent Péter, az égi bebocsátó. A tornác előtt elhunytak, legyilkoltak, hősi halottak, sok-sok balkáni csaták és az ukrán–orosz ütközetek áldozatainak végeleáthatatlan tömege. Várják bebocsáttatásukat. És ezek a bekíváncozók ott a tornác előtt zúgolódnak, olyan az egész, mint a tenger morajlása nagy vihar előtt. Idegesíti a morajlás az Úristent, nagyon.

Ahogy Jaroslav úr belép a csapóajtón, előtte terem egy ártatlanul mosolygó, katonasapkás, kövérkés, számára felettebb ismerősnek tűnő alak.

– Üdv néked, húsz korsók vitéze! Végre valaki, akivel komolyan lehet beszélni!

– Nahát! – csodálkozik el Jaroslav úr, szája meg füléig szalad. – Te itt? A kövérkés ragyogó pofával szalutál:

– Infanterist Josef Švejek, szolgálatra jelentkezem, egyéves önkéntes uram!

– Mi a fene van e fura sarkában a világnak, hogy ilyen nagy benne a lökdösődés? – tudakolja Jaroslav úr, az író, a prágai sörözők és kocsmák egyik legbeavatottabb ismerője.

– Bonyodalom – hunyorog Švejek, és a tornác előtti tömegre mutat.

– Mennének befelé, de Szent Péter nem nyit kaput.

– Kik ezek? – kérdi Švejket az író.

– A harmadik balkáni és a szűk három évtizeddel későbbi orosz–ukrán háborúk hősi halottjai, eltűntjei, de leginkább az áldozatai. Majdnem mindannyian szlávok. Ők vannak legtöbben, és többnyire lyukas a fültövük. Képzeld, ezek szétlőtték az ukrán városok többségét, amazok meg Szarajevót. Én megmondtam már annak idején, hogy oda kárnak ment el császár–királyunk nagybácsikája. Őt is szétlőtték. Vagy hatot eresztettek a hasába!

Jaroslav úr meglepődik.

– Harmadik balkáni háború? Hát nem kettő volt?

Švejk vigyorog.

– Én mindig mondogattam, három az igazság! De senki nem hitt nekem, csak az az úr a bolondokházában, aki Szent Cirillnek és Metódnak vallotta magát, hogy dupla menázsit kapjon. Életem legszebb időszaka volt az, amikor éppen ott múltam az időt. Viszont a sok nyughatatlannak ott lent, a hegyek között, szúrta az abrak a seggét, s a második évezred végén kreáltak még egy balkáni zivatart. A harmadikat. Mert soha nem férnek a bőrükbe. Emezek meg a harmadik évezred elején estek egymásnak. Fura és rettentően véres csatákat vívnak egymás ellen ezek a cirillek, proxyháborúnak becézik.

Jaroslav úr csodálkozik.

– A második évezred végén? A harmadik évezred elején? Jó sokáig mászhattam én azon az örökkévalóság fene hosszú létráján! Nem is csoda, hogy ennyire megszomjaztam. Švejk, igyunk meg egy-két korsó sört valahol!

– Itt nem lehet inni. Még vizet sem.

– Milyen összefércelt világ ez?

– Az Úristen úgy segít rajtunk, hogy nem szomjazunk meg.

– Én mindig szomjas vagyok – deklarálja az író, aki törzsvendége volt minden rendes prágai sörözőnek.

S támad ekkor nagy zúgás a Mennyek kapuja előtt, megérkezik a Mindenható személyes követe, arkangyal Gábiel. Leeresztvén fénylő szárnyait hátára pakolja őket, és az íróhoz fordul:

– Ön Jaroslav Hašek, a nagy cseh író?

– Én vagyok.

– Mentsen meg bennünket! – csuklik el hangja a főangyalnak.

– Én? – képed el húsz korszok vitéze.

– Ön. Mert itt már az Úristen tudománya is csődöt mondott – azzal a portásfülkére mutat.

Jaroslav úr most néz be a csöpp ablakon, s látja ott Szent Péter urat magába roskadtan.

Arkangyal Gábriel fátyolos hangon magyarázni kezd:

– Hosszú idő óta nem szólal már meg, az Istennek sem. Ül csak, ül, se lát, se hall, orra padlóig lóg, olykor-olykor nagyokat csuklik. A Mindenható azt hiszi, a Menny kulcsa sincs már az övé.

Jaroslav úr agyán átvillan, amikor az Állatok Világának volt szerkesztője, akkor teremtésben konkurált az Úrral is, aztán nagypéntek éjjelén egy prágai kuplerájban az asztal alá itta feldkurát úr Otto Katzot, aki akkortájt éppen új hite vértanújának készült. Ezekkel és más hasonló cselekedeteivel megbocsáthatatlan halálos bűnöket követhetett el, idő előtt biztosan ezekért tette le vele a kanalat Mindenhatónk.

Arkangyal Gábriel az Úr segedelmével megfejtí írónk gondolatát.

– Nyugodjon meg, uram! Hogy ki a bűnös, azt az Úristen maga dönti el. Megkísértéseiről nem ön krétáz, hanem mi, idefönt.

– Az mindjárt más. Mit tehetnék én, gyarló, kiszáradt porszem, amire az égiek nem képesek?

– A dolog nyitja infanterist Josef Švejek kezében lehet – motyogja az Úr angyala.

– De szépen beszél rólam, arkangyal úr! – lelkendezik a derék katona.

– Ön megfejthetné e titkot – bizonytalankodik a főangyal.

– Ezért boldogítottak meg engem? Ezért szippantott magához az Ég? – szűkül szeme Jaroslav úrnak. – És szomjazhatom majd az örökévalóság végéig?

Arkangyal Gábriel zavarában torkát köszörüli.

– Az Úristen útjai és cselekedetei kiszámíthatatlanok.

– Közhelyek, ócska panelek még itt is! – fakad ki az író, aztán a mellette álló alak felé fordul.

A derék katona ott áll rendületlenül Jaroslav úr jobbján, áhítatosan hallgatja az arkangyali száj által történő isteni megnyilatkozást Szent Péter úr különleges átváltozásáról, majd rejtélyesen így szól:

– Ja, uraim, a máriás, ha kettesben művelik, komolyabb dolog, mint bármi a világmindenségben!

S a derék katona elbeszéli szépen, hogy ideérkezésekor Szent Péter őt nem bocsátotta be a Mennyeknek díszes kapuján, mondván, te nem vagy Isten teremtménye, hanem egy részeges pennarágó csökköt agyának szüleménye, lehet, nincs is nálunk a helyed, ki kell ezt nekünk alaposan vizsgálni.

– S amíg eldőlt volna, mi az eljárás az ilyen kétes személyekkel szemben, mint én vagyok, itt üldögéltem a portásfülke előtt. Szünnap lehetett, mert senki nem kért bebocsáttatást. Mi ketten, Szent Péter úr és én, elkezdtünk szépen máriásozni. Egész idő alatt, míg tartott a játék, Szent Péter úr azt hajtogatta, ő az első mindenek felett. De én mindent megjátszottam, ő mindenbe belebukott. Végül tán még az üdvösséget is elnyertem volna tőle, de minthogy semmije sincsen, adósága fejében zálogba adta nekem övéről a Szent Kapukulcsot! – s a derék katona zsebére csap, jelezvén, ott lapul a kincse.

– A kártyaparti óta nem nyitható a Mennyeknek kapuja, mert Szent Péter úr nem rendezte mindmáig tartozását.

Arkangyal Gábrriel nagyot sóhajt.

– Švejk bebocsáttatásáról még mindig nincsen döntés, hja, Isten malmai bizony lassan őrlnek! Míg el nem dől megteremtésének a sorsa, a Mindenható nem parancsolhat neki.

Jaroslav úr, az író, előbb átkozni akarja nyakába szakadt balsorsát infanterist Josef Švejk miatt. Majdnem kiszalad agyara mellől, kellett nekem ilyen hülye regényhőst kreálnom, aki ártatlanul bámul mindenki szemébe, mintha kettőig sem tudna számolni, közben pompásan csal a kártyán! De nyelvébe harap, mielőtt száját megnyitná. Hosszasan hümmög, állát sejtelmesen simogatja, s végül imígyen szól:

– Arkangyal uram! Ez nehéz eset. Amint látom, Szent Péter úr, ahogy Jurajda szakácsunk mondta volt a mentálisan összeroskadt alakokról, a gaki állapotába esett. Most nézi a köldökét, mint a keleti bölcsek, s eltarthat még hosszú ideig, amíg megvilágosodik elméje.

– Segítsen rajtunk, író úr, az Ég is és a Föld is hálás lesz önnek ezért! Láthatja, a Mindenható Úristen is tehetetlen, mert talán nem ő teremtette Švejket.

– Ja! – zengi Jaroslav úr, húsz korszók rendületlen vitéze. – De én isten nem vagyok. Parancsolni sem tudok. Švejk úr szuverén alak.

Arkangyal Gábrriel arca görcsbe rándul. Egész testét kínok kínja emésztheti.

Az Állatok Világa volt szerkesztője, aki egykor konkurált a Teremtővel is, mert borostyán foglalatban világra segítette Khun mérnök bolháját, megsajnálja a remegő szárnyú főangyalt:

– Arkangyal úr Gábrriel! Megmondhatja az Úristennek, hogy minden tőlem telhetőt megteszek, segítek megoldani ezt a felettébb komplikált helyzetet, amely azzal fenyeget, hogy felborulhat minden,

amiről eddig azt hittük, hogy a legjobban és a legpontosabban megalkotta teremtéskor Mennyei Atyánk.

Azzal Švejk úr felé fordul, és felemeli hangját:

– Önnek, infanterist úr, tökéletesen igaza van. A máriás, ha kettesben művelik, a legfelsőbb szintű cselekvés a Mindenségben. A művészetek művészete.

Jaroslav úr kisasztalt kér a tornácra, mellé meg két széket.

Kívánsága az Úrnak nem jelent akadályt. – No, üljünk neki, Švejk úr! – szól az író, zsebéből kártyát vesz elő.

Míg a derék katona a lapokat keveri, Jaroslav úr az arkangyalra kacsint:

– E gordiuszi csomót én megoldom! A dolog számomra most már rettentően egyszerű. Szent Kapuőr úr nem csalhatott, azt hiszem, kezdőként nem is tudott, így Švejk úr előnye tetemesre nőtt. Viszont én éppen úgy csalhatok a kártyán, mint a derék katona, s egyszer biztosan elnyerhetem tőle a Szent Kapukulcsot. Akkor majd visszaszolgáltatom Szent Péter úrnak, akinek azonnal megszűnik a csuklása, és minden hibátlanul működhet újra, mint a teremtés kezdetétől e speciálisan avasított hájjal megkent kutyamosó megjelenéséig.

– Ön zseniális ember! – lelkendezik az Úr angyala. – No igen! – emeli magasra ujját Jaroslav úr. – De hát ez hosszan tartó, nehéz, idegeket megviselő, felőrlő folyamat lesz. Addig is ideteremthetne az Úristen egy jó korsó sört a prágai Szent Vencel sörözőből!

Be sem fejezi mondatát az író, máris ott áll előtte hatalmas, gyönyörű korsóban a habzó árpalé, Szent Gambinus igazi remeke. De azonnal látja Jaroslav úr azt is, hogy nem jól van így:

– Švejk úrnak is egyet!

Az író, aki néha egyéves önkéntes képében egzisztál, látja, ez így már jobb.

Az Úristen hatalma nagy.

Aztán elkezdődik a viadal, az ádáz csata, a kettesben máriás. És folyik mind a mai napig, és ki tudja még meddig, mert hát, mint tudvalevő, ez a játék a legnagyobb, legfontosabb és legfenségesebb dolog a Mindenségben.

Ha az Úristen unja már az egészet, elküldi arkangyalát, nézné meg, mi újság a Mennyeknek kapuja előtt. Gábrriel úr még kibicelni sem tud, s ha halkán meg is kérdezi Jaroslav úrtól, író úr, hol tartunk már, mikor nyitjuk a kaput, azt feleli erre a prágai sörözők beavatott

ismerője, ne zavarjon pitiáner dolgokkal, kérem, számtalanszor kinyilatkoztattam már, hogy ez a legkomplikáltabb ügy, amely a teremtés kezdete óta létrejött.

Arkangyal úr Gábrriel lendíteni próbál a dolgon:

– Az Úr úgy véli, ön, mint Švejk úr teremtő atyja, megparancsolhatja neki, hogy szolgáltassa vissza Szent Portás úrnak a kulcsát!

Az író erre dühös képet vág:

– Mondtam már elégszer, hogy Švejk úr szuverén alak! Döntéseit én nem befolyásolhatom. Abban tökéletesen igaza van neki, hogy nem szolgáltatja vissza a kártyaadósság tisztázásáig a zálogot. Mi történne, ha visszaadná Szent Péter úr dereka díszét törlesztés nélkül, s megtudnák az esetet a máriásozók lent a földön? Egy világ dőlne bennük össze. Hogyan hihetnének ezután az Ég igazságosságában? Ezt nem akarhatja az Úristen!

Jaroslav úr arca azonban kissé megenyhül, huncutkásan mosolyog, és úgy súgja a főangyalnak:

– Én vezetek most. Lehet, nemsokára győzők. Dolgozom rajta erősen.

Még kacsint is az Úr szárnyas hírnöke felé, jelezvén, csak semmi pánik!

– Bízbanak bennem, én lépten-nyomon átejem Švejket! Igen gyenge már a koncentrációja. De könyörgöm, ne zavarjanak minket! Ám esedezve kérjük a Mennyei Seregek Urát, teremtsen ide nekünk két jó korsó sört.

– Nekem baksört! – kiáltja infanterist Josef Švejk, a derék katona.
– Meg kortyocska sligovicát mellé!

S így lőn.

Mert az Úristen igazán hatalmas.

Hitel, 2023/8.

Lukács Helga-Erika

FENT ÉS LENT

milyen gyönyörű a világ
s hogy néha elénk szakadnak
mélábús ködfoltok a lélek mezején,
elhisszük már semmi szépet
nem tartogat számunkra a lét

a szőlő is kiontja bíbor vérét
s várja az elmúlást
de a pohár bor kezében ad erőt
hinni hogy ez még nem a vég

a padló repedései közt lecsorgó fájdalom
egészen a pokolig örvénylik
visszhangja talpamat nyaldosva
kér oltalmat s én hagyom
döntse el más helyettem
melyik út vezet ahová én
csakugyan igazán tartozom

Kézdivásárhely, 2022. november 8.

www.ujiras.hu, 2023/8.

Méhes Károly

KÉT DIÓ

Napokig foglalkoztatott az a dió
amit a járdán láttam
a héjából kitört egy darabka
elővillant belőle az ép dió
Hagytam egyrészt lustaságból
meg – hitegetem magamat
a nagylelkűségemmel – hátha
másnak nagyobb örömet
jelent
Nem értettem mért ragadt meg bennem
ennyire amit jó ha két másodpercig
láttam egy kicsit törött dió
Elmúltak az ünnepek fordult az év
és továbbra is naponta megyek
a klinikára
Rossz de voltaképpen jó is ülünk
beszélgetünk nem siet senki sehová
És ez még sokáig így lesz
Ma megint láttam egy diót
teljesen másutt és másmilyent
kisebb volt teljesen zárt megfeketedett
héjából is van rajta még egy darabka
Nem hagytam ott másnak
legyőztem lustaságomat állítólagos
nagylelkűségemet felvettem és
úgy vágtam zsebre mint aki valami
fontos elveszettnek hitt holmiját találta meg
Arra gondoltam majd együtt
feltörjük és eleszegetjük ezt a pici diót
majd akkor ha véget ér a klinikai időszak
és megörültem ó micsoda
csodálatos jövőbe mutató tervek!

Vigilia, 2023/7.

Filip Tamás

A MÉRGEK ÚTJA BENNEM

Egy barlangban élek, mióta
megszülettem, miért, hogy mégis
vándornak érzem magam?
Pedig még nem is jártam be

minden zugát, és nem tudom,
mi a dolgom, de máris úgy lassul
minden, mint a vitorlás, ha hosszan
kihagy a szél szívverése.

Bárcsak volna függönyöm legalább,
hogy elhúzhassam, mikor a semmi
túl szemérmetlenül kémlel odakintről.
De hosszú még a mérgek útja bennem,

lám, ez is csak vázlat, szavak,
forma alig, húzások helyett
a remény, hogy eljön majd a nap,
amikor rendesen meg tudom írni.

Eső, 2023/2.

Burns Katalin

MOZI

Melinda négy sorral előttem ült le, nem vett észre a gyengén világított teremben. Lenyitott maga mellett egy ülést, rádobta a bőrtáskáját, meg a büféből egy zacskó ropit. Múlt héten láttam a munkahelyi képernyőjén a foglalását, a színes négyzetet, amit a nézőtér ábráján kiválasztott. A többieknek mondtam is: figyeljetek csak, Melinda moziba megy, kedden, egy művészfilm kora esti vetítésére. Már nem a mentorom, szerencsére csak két hétig tartott a betanítás, amíg végigvette velem a szoftver funkcióit, az ikonokat, az apró animációkat, ahol a gyári hülyék kedvéért képekkel magyarázzák el, mi, hogy működik. Frizurájának körvonala meg-megvillan a vászon előtt: újabban felnyíratja a haját, valahogy magabiztosabb is így, talán ez az érzés vitte rá, hogy új táskát vásároljon, színezett bőrtáskát, amit a vállára vesz, és elégedett félmosollyal megjelenik a művészmoziban, hogy a negyedik sor közepéről nézze az aktuálisan futó, többszörösen díjazott független filmet.

Ez a kis művészmozi olyan nekem, mint egy második otthon. Mindig kevesen vagyunk, legtöbbször enyém lehet a kedvenc helyem. A második sor közepét szeretem, hiába tudom, hogy pár sorral hátrébb biztos jobban lehetne látni a vásznat. Leveszem a cipőm, előrenyújtom a lábam, a két ülés közébe. Néha huzat van. Fél perc, amíg megszokom a hangerőt. Multiba sose mennék, ha játszanák is ezeket a filmeket. Mellettem ne üljön le idegen, ne kelljen ütemesen surrogó hangokat hallgatnom, amíg a pattogatott kukorica lassan elfogy. Ne kelljen tünnetőleg hátrafordulnom, ha párok suttogva kommentálják egymásnak a filmet. Legjobban szeretem, ha egyedül vagyok a sötétben. Mint aki a gépházban ül, fent, abban a kis kuckóban, ahová kisgyerekkoromtól kezdve vágyakoztam.

Munka után azonnal idesiettem, most a hetedik sorba vettem jegyet, jó hátra. Majdnem telt ház van, erre a filmre sokan kíváncsiak. A szemem sarkából látom, hogy megint elfelejtették elhúzni a függönyt, pedig az előzeteseknek már vége: az előtér egy szelete világít az ajtókeretben, a félrehúzott kék bársonyanyag mellett. A büféből unott hangon szól a rádió. A mozi mindenese nyilván fent van már, a gépházban. Egy farmeres alak feláll a helyéről, odalép, és elhúzza a függönyt. Sőt, a kilincséért nyúl, és behúzza az ajtót is. Megnyugszom.

A filmnek csak az elején van háborús jelenet. Meglepődöm magamon, ahogy felsóhajtok, és a szememet előnti a könny. Az érzékenyüléseim máskülönben könnytelenek, szárazak, inkább a mellkasom szorít, de soha nem sírok, a sötétben sem. Most az orrom is folyni kezd. Franc ebbe a rohadt háborúba. Már az igaziba. Hihetetlen, mit művel az emberrel, még velem is, aki itt élek, ebben a városban. A filmnek ez a része a múltban játszódik, fekete-fehér, magyarázza a jelent, valahogy ki kell bírnom. Erőszaktevők törnek be egy lánykollégium szobájába. Az alakjaik füstté oszlanak, helyettük, a kivágódó ablakon keresztül négy testes angyal repül be, megállapodnak egy-egy lány ágya felett a levegőben, néma csend, csak ágylepedőszerű szárnyaik ütemes csapkodása hallatszik. A lányok hálásan néznek fel rájuk. A következő jelenetben a lányok halottak, testük cafatokban, ujjairól leválik a köröm. A szörnyűség egy párhuzamos valóságban történt velük, ők nem voltak tudatában, mert az angyalok megmentették őket az érzékeléstől, a borzalom tudatos megélése nélkül kerültek át a halálba. Rutinnal rázom le magamról a jelenet rettenetét, csak valami ragadós bűntudat marad utána, hogy én itt vagyok, ahol béke van, és pitiáner játszmák töltik be az életemet.

Melinda vagy tíz évvel fiatalabb nálam. Ha akarna, gond nélkül kirúgathatna az állásomból, mivel még tart a próbaidő. Az értékelése szerint kicsit lassú vagyok, a programnyelvet közepes szinten sajátítottam el, de mindez – ahogyan a táblázatba beírta – koromból és bölcsész-háttéremből következik. Az első héten, amikor a hellyel ismerkedtem, ebédelni hívtak. Láttam az arcán a mosolyt, amit kimért, mint csemegepultos a parizert. Megköszöntem, és azt mondtam, hogy azt napra főztem magamnak. Tíz perccel később látott a főzelékbárban. Azóta is egyedül járok ki, de a többiekkel együtt kávézom. Egyszer-egyszer Melinda is bejön közénk, vizet forral a zacskós leveséhez. Nem kizárt, hogy épp egy ilyen pillanatban beszélt Zsolti az Ozoráról, hogy pár éve még lejárt a fesztiválra, sátrat vertek, és végighallgatták a legjobb koncerteket. Annak idején sok spanglit tolt, most meg már csak ritkán, ha egyedül van otthon az autista gyerekével, így húzza ki az estét; kicsit belassul tőle, de azért könnyebben, majdnem derűsen telik az idő. Zsolti már nem dolgozik itt. Mondják, a leépítés miatt. Azóta nem beszélünk semmi személyesről, ha Melinda megjelenik a színen.

A közösség egyébként jó. Ott van például Károly, aki mindenkiről legombol egy százast, ha a határozott tiltás ellenére lekarcsizza. Fogadott valakivel, hogy a netről akciófilmes jeleneteket vadászik le, és otthon

kappanhangon, álnémet nyelven készít hozzájuk alámondást. Fél éven át minden héten feltölt egy Kappanshow-epizódot, és szétküldi köztünk. A Rambóval kezdett, hétfő reggel landolt minden dolgozó postaládájában a link, és landol azóta is. Melinda jelentette, hogy egy munkatárs magáncélra használja az intranetet, azóta Károly csinált egy zárt csoportot a Facebookon. Hétfő reggel kilenckor egy emberként pukkadozunk a gép előtt. Melinda kivételével: ő akkor jár ki a büfébe.

Azonnal megéreztem rajta a jelet, amit valamikor régen, az egyetemi évek alatt én is magamon hordtam, és ami, az időnek hála, mára elhalványult; a régi szorongásra biztonságos távolból, szinte nosztalgiával gondoltam. Hogy is magyarázzam? Kezdjük ott, hogy én is jeles bizonyítvánnyal kerültem be az évfolyamba, úgy, mint a többiek. Mint például azok a jelesek vagy kitűnők, akik a családi vacsoraasztal mellett művészfilmekről, színdarabokról, könyvekről beszélgettek, a szüleik meg kutatók, írók, de legalábbis tanárok voltak, én meg a kőbányai panelerdőből jöttem, ugyanazokkal az ötösökkel, mégis más háttérből, a tévésorozatok meg a Nők Lapja mellől. Először az egyetemi előkészítőn éreztem magamon ezt a bélyeget, mások szerint nyilván csak képzeltem az egészet, de a túlélés érdekében szellemileg össze kellett fésűlődnöm a jövődi évfolyamtársakkal, fel kellett zárkóznom a vitáikhoz, meg hogy mindig, mindenről véleményem legyen. Még a nevetésem is önkéntelenül megváltozott köztük: már nem kacagtam minden azonnal adódó poénon teleszájjal, felismertem a viták közben egymásnak küldött cinikus megjegyzéseket, hogy mindenhez képest van egy mögöttes értelem, amiről eddig nem tudtam, az arcom is átrendeződött, együtt rezdült a többiekével. Aki akkor voltam, nem kereste a feltűnést. Nem egyéni próbált lenni, csak be akarta fogadni az újat, és arra vágyott, hogy befogadják.

Melindán ezt éreztem meg akkor, ezt a régi hasonszorúséget; a hátrányból fakadó sértettséget, amin én már két évtizede túlléptem. A többieknél jobban értettem, miért panaszkodik a feletteseinél mindenért, ami zavarja: kisebbnek érzi magát nálunk, ugyanakkor hatalma van felettünk, rendelkezhet rólunk, vagy legalábbis meghallgatják, ha zavarja valami. Keményen dolgozó munkaerő, minden héten túlórázik, nem véletlenül lett csoportvezető ilyen hamar. Nem vallja be magának, de amióta leiratkozott a Kappanshow-ról, attól fél, ő is szerepel a filmekben, megszólal, Károly butanős hangján. Amit a többiek a szemük sarkából korlátozottnak, buta sértődésnek látnak, én a teljességig leveszem, nem kerüli el a figyelmemet a szeme körüli pír sem, meg az

a riadt pillantás maga elé, mielőtt hátratulja a székét, hogy felpattanjon, és a büfébe siessen a szobából. Ha Zsolt eltávolítása mögött ő állt, Károlyba beletörik a bicskája. Egy nem nyilvános videósorozat hiába is próbált volna jelenteni. Láttam, hogy képtelen a helyzeten felülkerekedni, pedig egy jó összeröhögés a többiekkel mindent megoldott volna.

Jankát úgy tíz perce szúrta ki, a hatodik sorban ül, ő lehetett az, aki késve lépett be a vetítőterembe. Idegesen kap a telefonja után, mielőtt a berregése feltűnést keltene. Már egy hete felköltözött a pénzügybe, saját kérésre. Mindenki megteszi, amit tud, hogy az esedékes leépítéskor ne ő legyen a következő, ötletelünk, újítunk, meg persze sütünk, háziszörpöt főzünk, valaki még csokiszökőkutat is behozott, hogy a feletteseit arra emlékeztesse, nélkülözhetetlen tagja a csapatnak. Károly, aki a második sor végén ülve nézi a filmet, és türelmetlenül beleszuszog a csendekbe, tavaly falinaptárat tervezett a csapat arcképeiből. Jankának az volt a vesztesége, hogy zseniális projektet eszelt ki, ami ráadásul működhetett volna – igen, a saját tervezésű rajzfilmfigurával kicsit túllőtt a célon, de a termékekről szóló videósorozat nagy ötlet volt. Hiába mondta neki Melinda, hogy ilyesmire nincs pénz, Janka kész volt a telefonjával felvenni, feliratozni a kisfilmeket. Ketten ültek a tárgyalóban, a nyitott ajtó miatt mindent hallottunk, Janka lelkesedett, olyan volt, mint egy felvételiző színészpálánta, mi meg az asztalunknál mosolyogtunk, valaki hülyeségből elindított egy filmzenét, de csak úgy, hogy ne hallatsszon el a tárgyalóig. Egy hét múlva megtudtuk, hogy fent jóváhagyták a videós projektet, csak éppen az egész Melinda nevében futott volna; kicsereált egy-két szót, átírta a feliratnak szánt szövegeket, és gyakorlati megvalósítónak Jankát nevezte meg. Alig láttuk akkoriban, úgy intézte, hogy sok dolga legyen a másik épületben. Janka csak azt várta meg, hogy visszajöjjön, és a szemébe nézhessen. Utána kérte az áthelyezését.

Ezek után kezdtem brutális módon fantáziálni Melindáról. Magam elé vetítettem, ha nem is Kappanshow-ba, hanem mondjuk egy Netflix-sorozatba, irodai drámába, amerikaiba. Mellé léptem a teakonyhában, láttam, ahogy leereszkedően méreget, aztán magamat is, ahogy lassan, az arca felületének pontos bemérésével megütöm, sőt, nem megütöm: felpofozom, a tenyeremmel, meg a kézfejem külső, csontos részével, egymás után, sokszor. De erről senkinek nem beszéltem.

Karcsi, nem kéne ennek így lennie – mondtam Károlynak, és az asztalára ejtettem egy százast, az egér mellé. Elege volt már Melindából

az egész emeletnek, de saját terepen, munkaidő alatt nem tehattünk semmit.

A filmben most tél van. A főhős autóban ül, gyorsforgalmi úton hajt, sűrű erdőn keresztül. Egy árnyék veti magát az útra? De a főhős nem tud, nem állhat meg. Arca eltorzul, ahogy hallja az apró gerincroppanást. Megrázza magát, a táskájáért nyúl, és rágógumit töm a szájába.

Mit tenne Melinda, ha szembesítenénk mindennel, értené-e egyáltalán? A parkolóban tanakodtunk ezen, volt, aki acsarkodott, a vérét kívánta, én meg, a fenébe is, valahol sajnáltam, hiszen mindennek az az oka, hogy kisebbnek érzi magát nálunk, képtelen túllendülni ezen, és ha harmincéves koráig nem tudott, talán sohasem sikerül neki.

Amikor a feliratok tömött sorai elkezdnek felfelé úszni a képernyőn, a nézők még nem feszkelődnek. Illik kicsit beleolvasni a stáblistába, meg nem is esik jól azonnal felpattanni, elsietni egy jó film után. A fényt is csak két perccel később kapcsolják fel. A sötétben elindulunk a negyedik sor felé, mire Melinda vállára kapja a táskát, már köré rendeződünk. Nézzük őt némán, mozdulatlan félkörben, a terv szerint. Csupott ajtó mögött, amíg a jegyszedő nem jön be, bármi történhet, de mi csak ennyit akarunk, csendben ránézni, közös, csendes csapást mérni rá, nem többet. Behátrál a falig, a védekező mosoly lehervad az arcáról. Megijedek, ahogy nézem, milyen védtelen, kiscsontú, mondani is készül valamit, de csak pislogni tud, áll, az új táskájába kapaszkodva. Komolyan azt hiszi, bántani akarjuk? Nem gondoltam, hogy ilyen nehezen viselem majd ezt, de elrejtőzöm a többiek közé, a megbeszéltek szerint némán nézzük Melindát, amíg meg nem szólal, és ez a pillanat nincs is nagyon messze, közeledik, de előbb feszengve és segélykérően hátranéz, ahol az ülések felett, a gépház világos négyyszögében valaki, egy árnyék, a mozi mindenese mozdulatlanul nézi a jelenetet.

Magyar Napló, 2023/7.

BURGENLAND

Burgenland a legkeletibb, területét tekintve a harmadik legkisebb, lakosságát tekintve a legkisebb, és nem utolsósorban Ausztria legfiatalabb tartománya. Történelmileg és földrajzilag olyan határvidék, amely a mai napig szorosan kötődik Magyarországhoz – a közös történelem, a közös nyelvek, a kulturális örökség és a hagyományok révén. Burgenland mindig is multikulturális régió volt, és ma „mintarégióként” határozza meg magát, amelyben az itt élő három népcsoport – a burgenlandi magyarok, a burgenlandi horvátok és a romák – békésen élnek együtt. Folyóiratunk tanulmányai a burgenlandi identitás ezen aspektusát járják körül, és főként a ténylegesen létező nyelvi sokszínűsége, valamint a magyar és horvát népcsoportok láthatóságára fókuszálnak az oktatás, a kultúra, illetve az irodalom területén. A burgenlandi magyarok társadalmi közege sok tekintetben különbözik más külföldi magyar kisebbségektől, annál is inkább, mert itt egy olyan népcsoportról van szó, amely a teljes asszimiláció veszélyével és az ezzel járó nyelvvesztéssel szemben próbál megmaradni egy olyan környezetben, amelyet talán a legtalálékosabban egy német szólással jellemezhetünk: „Zum Leben zu wenig, zum Sterben zu viel.” [Túl kevés az élethez, túl sok a halálhoz.]

Christian Pischlöger

BURGENLAND NYELVEINEK MÚLT ÉS JELEN IDEJE

A presztízs hierarchiájától a fenyegetettség hierarchiájáig

Burgenland Ausztria legfiatalabb tartománya, határain belül és kívül is szívesen dicsekszik többek között sokszínűségével, amely évszázadok óta a régiót alkotó nyelvi és vallási kisebbségeknek köszönhető. Csak alig több mint száz évvel ezelőtt, az első világháborút lezáró békeszerződések következtében került Ausztriához. Ott, ahol szavazásra került sor, inkább szociálpolitikai, vallási és gazdaságpolitikai szempontok határozták meg a választói magatartást, nyelvi kritériumok alig játszottak szerepet.¹ A két világháború közötti időszakban az új állami hovatartozás még viszonylag csekély nyelvi hatással bírt a „nyugat-pannoniai” térben, először a második világháborút követően jött egy fordulat a határ mindkét oldalán, a többségi nyelv javára. Ezt megelőzően a legnagyobb tekintéllyel rendelkező két nyelv, a német és a magyar nagyon elterjedt volt. Aztán a burgenlandi román négy nyelvűségéből és a burgenlandi horvát kisebbség három nyelvűségéből kétnyelvűség lett, vagyis a mai Ausztria területén anyanyelvüket és a németet, míg a mai Magyarország területén anyanyelvükön kívül a magyart beszéltek. A mindenkori többségi nyelvek beszélői egynyelvűek lettek, a határ magyar oldalán nem tanulták meg többé a németet, az osztrák oldalon pedig a magyart.² A második világháború ahhoz vezetett, hogy a zsidó és roma kisebbségeket, amelyek hagyományosan többnyelvűek voltak, elűzték vagy meggyilkolták, ami tovább redukálta a nyelvi sokféleséget. Jelenleg a burgenlandi kisebbségek a német nyelv erős nyomásának vannak kitéve, ami a mindenkori kisebbségi nyelvek generációról generációra való továbbadását, és ezzel ezen nyelvek további létezését veszélyezteti.

- 1 Gerhard BAUMGARTNER, *Die Geschichte der Volksgruppen im Burgenland mit besonderer Berücksichtigung der Ungarn (1921 bis 2021) = Region der Vielfalt. Wechselbeziehungen im burgenländisch-westungarischen Raum in Geschichte und Gegenwart*, szerk. CSIRE Márta – DEÁK Ernő – KÓKAI Károly – Andrea SEIDLER, Praesens, Bécs, 2023, 67–97.
- 2 GYŐRI-NAGY Sándor, *Dynamisches Modell zur Minderheitensprachforschung im nordwest-pannonischen Raum = Methoden der Kontaktlinguistik – Methods in Contact Linguistic Research*, szerk. Peter Hans NELDE, Bonn, 1985, 155–167.

A német nyelv és a hiénc nyelvjárás

A régió, amelyből később Burgenland keletkezhetett, a német nyelvű, illetve osztrák kutatási hagyományban Német-Nyugat-Magyarországgént (Deutsch-Westungarn) van megnevezve, mivel ennek az országrésznek a lakossága többségében német nyelvű volt. Nyugat-Magyarország német nyelvűekkel való benépesítése az Árpád-korban (kb. 1000–1300) zajlott, s míg az ország többi részén a német nyelvűek legtöbbször városokban és szórványtelepüléseken éltek, addig a nyugati területek viszonylag teljeseek és homogének voltak.³ Azok az elképzelések, amelyek szerint a mai Burgenland területén élő német nyelvű népesség tagjai közvetlen utódai lehetnek a gótoknak és a frankoknak, bizonyára annak a kíváncsolomnak akar eleget tenni, hogy megkonstruáljanak egy folyamatos betelepüléstörténetet, mely visszanyúl még a többi, ma Burgenlandban található többi népcsoport előtti időkre. Ezeket az inkább romantikus elképzeléseket a mai tudomány a fantázia birodalmába üzte.⁴ Az egykori Nyugat-Magyarország német nyelvű lakosságára különböző elnevezések léteznek: „Hoadbauern/Heidebauern” a mai Fertőzug területén, illetve Közép- és Dél-Burgenlandban „hiécek/hiencek” („Hianzen/Heanzen”), akik Sopronban és környékén poncichertekként (Bohnenzüchter [babtermelők]) voltak ismertek. A legfiatalabb osztrák tartomány névadásánál szóba került a „Heinzenland/Heanzenland” megnevezés is, mielőtt a választás végül Burgenlandra esett. A „Heanzen/Hienzen” szó etimológiája máig nem egyértelműen megfejtett a tudományban. A „Heanzen/Hianzen” megnevezéshez, illetve a nyelvhez (Hianzisch/Heanzisch) egy többnyire pejoratív felhang társult. Ennek a lekicsinylésnek a háttérében többek között az a tény áll, hogy a hiéceknek (Hianzen/Heanzen) gazdasági okokból gyakran Bécsbe, Grazba vagy Bécsújhelyre kellett ingáznuk és részben még most is kell, ami a burgenlandi városi központok hiányával függ össze. Az egyetlen nagyobb város ebben a régióban, és így értelemszerűen egyfajta fővárosnak tekinthető, Sopron (Ödenburg),

3 Claus Jürgen HUTTERER, *Die deutsche Volksgruppe in Ungarn = Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen*, I., 1975. Újabb kiadása: Claus Jürgen HUTTERER, *Aufsätze zur deutschen Dialektologie = Ungarndeutsche Studien* 6., szerk. Karl MANHERZ, Tankönyvkiadó, Budapest, 1991.

4 Franz PATOCKA, *Sprachliche Charakteristika der Mundarten im Burgenland und in Westungarn = Deutsche Sprache und Kultur. Literatur und Presse in Westungarn/Burgenland*, szerk. Wynfrid KRIEGLER – Andrea SEIDLER, Edition lumière, Bremen, 2004.; HUTTERER, *Die deutsche Volksgruppe in Ungarn*.

mely a népszavazás következtében nem került Burgenlandhoz. Ez az ingázás egyébiránt mindenkit érint, nem csak a tartomány német nyelvű lakosait. A burgenlandiakat gyakran műveletlennek, elmaradottnak tekintették, és gyakran váltak és válnak viccek célpontjaivá.⁵ Ezek az ún. Burgenland-viccek részben a specifikus német nyelvjáráson is alapultak és alapulnak, amit Burgenlandban beszélnek.

A mai Burgenland, illetve a környező Nyugat-Magyarország területén élő népesség által beszélt német nyelv, amelyről itt most szó van, a bajor dialektusok csoportjába tartozik, északon középbajor (Mittelbairisch), délen déli középbajor (Südmittelbairisch), amelynek határa nagyjából Somfalvánál (Schattendorf) húzódik.⁶ A burgenlandi nyelvjárások nem alkotnak homogén egységet, éppen ellenkezőleg, a közvetlenül szomszédos helységekből olykor nagy különbségek mutathatók fel, amelyek aztán ugratáshoz és viccekhez vezethetnek.⁷ Nyelvileg nézve a burgenlandi dialektusok lényegileg nem térnek el a szomszédos alsó-ausztriai és stájer dialektusoktól,⁸ amelyekkel az (egykori) államhatár(ok) ellenére mindig kapcsolatban álltak. Ez érvényes a mai környező nyugat-magyarországi területeken létező német nyelvjárásokra is, hogyha még egyáltalán beszélnek őket. A burgenlandi dialektusokra jellemző *ui* hangzó már az 1960-as években csak a soproni és kőszegi parasztok és szőlősgazdák konzervatív nyelvjárásaiban volt észlelhető, míg a magasabb rétegekben már a Bécsből jövő befolyás volt érezhető (*ui* helyett *ua*). Tehát a burgenlandi-nyugatmagyar nyelvjárásokon belüli különbségek inkább szociális, mint földrajzi tényezőknél alapszanak.⁹ Ezt az *ui*-tájszólást korábban egyébként Alsó-Ausztriában (Wein- und Waldviertel)¹⁰ és Dél-Morvaország területén is beszélték, és úgy tűnik, hogy Burgenlandban és Nyugat-Magyarországon a periférikus elhelyezkedés következtében maradt meg hosszabban. Egy nemrég született tanulmány, amely a burgenlandi nyelvjárások több tipikus jellemzőjét mennyiségileg is vizsgálta, megállapította, hogy többek között az *ui* hangzó leépülőben van, és a Bécsből, Grazból és

5 Wilhelm MARKOM, *Hianzn suicha = Hianznbiachl. Ob Weindal, du bist keck!*, Burgenländisch-Hianzische Gesellschaft, Oberschützen, 2018, 94–95.

6 Ann-Marie MOSER – Philip C. VERGEINER – Nina WEIHS – Jan LUTTENBERGER, *Das »Hianzische« aus empirischer Sicht*, Wiener Linguistische Gazette 91. (2022), 68–93.

7 Maria HORNING – Franz ROITINGER, *Unsere Mundarten. Eine dialektkundliche Wanderung durch Österreich*, Österreichischer Bundesverlag, Wien, 1950, 47–48.

8 *Uo*.

9 Karl MANHERZ, *Mundart, Mundartforschung, Sprachgeographie, Beispiele der Forschungsergebnisse*, Akadémiai, Budapest, 1977, 60–61.

10 HORNING–ROITINGER, *I. m.*, 39.

Bécsújhelyről érkező befolyásnak egyre erősebb hatása van.¹¹ Amennyire számomra ismeretes, a burgenlandi hiénc nyelvhez nincsenek szociolingvisztikai adatok, sem a beszélők számát és használatát, sem a nyelvvideológiát és a nyelvi attitűdöket illetően. Mindazonáltal Felső-lövön (Oberschützen) van egy hiénc egyesület, amely rendezvényeket és publikációkat illetően is figyelemre méltó tevékenységet folytat, és amelynek célja a hiénc nyelv ápolása és a következő generáció számára történő továbbadása.¹² Emellett más egyesületek is a hiénc nyelv megőrzésén fáradoznak. Habár „csak” egy hivatalos státusz nélküli dialektusról van szó, a hosszú hagyománnyal rendelkező hiénc nyelven tekintélyes mennyiségű irodalom született.¹³ Ha Burgenland kontextusában a németről mint a burgenlandi nyelvi kisebbségek (horvátok, magyarok, romák) kontaktnyelvről van szó, akkor elsősorban a hiénc nyelvre gondolunk, és kevésbé a (kelet-)ausztriai köznyelvre, illetve standardvariánsokra. A hiénc a magyar királyság területén rendelkeztek magyartudással, ami még a két világháború közötti időszakban is jellemző volt.

A (burgenlandi) magyar nyelv

Nyugat-Magyarország egy részének Ausztriához való csatolásakor Burgenland magyarjai hirtelen hivatalosan is kisebbséggé váltak. Mielőtt Burgenland Ausztria része lett, már előtte is szigetszerűen éltek a többségében német és/vagy horvát nyelvű környezetben. Burgenland déli részén a magyar lakosság Felsőőr (Oberwart), Alsóőr (Untervart) és Őrisziget (Siget in der Wart), Közép-Burgenlandban Felsőpulya (Oberpullendorf) és környékének, északon az úgynevezett majorságok (Meierhöfe) kisebb szóránytelepüléseinek területére koncentrálódott, ma elsősorban Dél- és Közép-Burgenlandra koncentrálódik. A magyarok kb. a tizedik századtól határörként (spiculatoros) kerültek az országba, ahogyan a helységnevek még ma is utalnak erre (Őrisziget, Felsőőr, Alsóőr stb.). Feladatuk a határok figyelése és védelme volt, státuszukat

11 MOSER-VERGEINER-WEIHS-LUTTENBERGER, I. m., 68–93.

12 <http://www.hianzenverein.at/>

13 Christa GRABENHOFER, *Burgenländische Mundartliteratur im Kontext ihrer literarischen und historischen Bedingungen*, Universität Wien, Wien, 2017.; Margarete WAGNER, *Die Vielfältigkeit der deutschsprachigen Literatur des Burgenlandes im Abriss = Region der Vielfalt. Wechselbeziehungen im burgenländisch-westungarischen Raum in Geschichte und Gegenwart*, szerk. CSIRE Márta – DEÁK Ernő – KÓKAI Károly – Andrea SEIDLER, Praesens Verlag, Wien, 2023, 157–172.

tekintve a kismemesek rétegéhez tartoztak, akik adómentességet élveztek, illetve mentesültek a beszoigáltatási kötelezettség alól, ugyanakkor háború esetén hadkötelesek voltak. Továbbá egy nagyon heterogén szociális rendszer alakult ki, a nagynemesi családoktól (Esterházy, Batthyány, Erdődy stb.) kezdve a már említett kisparasztozon át, akik később mellékkeresetüket bor-, fa- és állatkereskedőként, tímárként, posztóképzítőként, suszterként és fazekasként szerezték, a majorságok csaknem jog nélküli béreseikéig, akik a hierarchia legalján álltak.¹⁴ Vallási és felekezeti szempontból is nagyon komplexek voltak a viszonyok, a viszonylag kis létszámú kisebbség katolikusokra (Unterwart/Alsóőr), lutheránusokra (Siget/Őrisziget) és kálvinistákra (Oberwart/Felsőőr) oszlott. Történetileg nézve sok zsidónak és romának a magyar volt az anyanyelve vagy legalábbis azon a szinten beszéltek, ezek a népcsoportok tovább differenciálták a burgenlandi magyarul beszélők csoportját. A zsidók és a romák elűzése, illetve meggyilkolása óriási veszteséget jelentett a Burgenlandban élő magyarul beszélők számát illetően. Mielőtt Burgenland Ausztria része lett, az összes burgenlandi nyelv beszélője rendelkezett a többé-kevésbé jellegzetes magyartudással. Burgenland magyarjai természetesen tudtak és ma is tudnak németül is, amely nyelv a környező többségi lakosság nyelve. A legutóbbi népszámláláskor, 2001-ben, 4704 ember jelölte a magyart köznyelvének.¹⁵

A burgenlandi magyar nyelvjárás markáns módon tér el a mai standard magyartól, de még a környező magyar dialektusoktól is. Ez egyrészt a szigetszerűséggel és az ebből fakadó más magyarul beszélőkkel való kevésbé intenzív kapcsolatokkal függ össze, másrészt a burgenlandi nyelvi kontaktusok következtében létrejövő hasonlász jelenségekkel, itt mindenekelőtt a némettel (hiénccel, lásd fentebb) magyarázható.¹⁶ Így némely konzervatív jegy megőrződött, de néhány nyelvi különüt is bejárásra került. A „tulajdonképpen burgenlandi magyar” nyelv „tipikus ismertetőjegyeivel” négy dél-burgenlandi közösségre korlátozódik: Felsőőr/Oberwart, Alsóőr/Unterwart, Őrisziget/Siget in der Wart és Jobbágyik/Jabing; ez utóbbi helyen a magyar már kihalt. Felsőpulyán

14 BAUMGARTNER, I. m., 67–97.

15 Albert F. REITERER, *Volkszählung. Textband. Die demographische, soziale und wirtschaftliche Struktur der österreichischen Bevölkerung*, Statistik Austria, Wien, 2007, https://www.statistik.at/fileadmin/publications/Volkszaehlung_2001_Textband_-_Die_demographische__soziale_und_wirtschaftliche_Struktur_der_oesterreichischen_Bevölkerung.pdf

16 BERÉNYI-KISS Hajnalka – Johanna LAAKSO – Angelika PARFUSS, *Hungarian in Austria. ELDIA Case-Specific Report. Studies in European Language Diversity 22*, Mainz–Wien–Helsinki–Tartu–Mariehamn–Oulu–Maribor, 2013.

és az azt övező közép-burgenlandi magyar nyelvű településeken, Dél-Burgenlandhoz hasonlóan, egy északnyugat-dunántúli dialektust beszélnek, amely Vas, Győr-Sopron és Szigetköz (Schüttinsel/Maly Žitny) nyelvjárásaihoz áll közel.¹⁷ Ezeket a burgenlandi magyar nyelvjárásokat nagyon részletesen dokumentálta a felsőőri születésű Imre Samu, aki a magyar dialektusok egyik legjobb ismerője, és akinek szülőhelyén egy emlékművet is állítottak. Az észak-burgenlandi területeken a béresek származási helyeiről való belső magyar dialektusokat beszéltek.

Szociolingvisztikai szempontból a Felsőőrön beszélt burgenlandi magyar nagyon részletesen leírásra került,¹⁸ ugyanakkor ezek az adatok, tekintettel arra, hogy régről származnak, már nem aktuálisak. A hetvenes évek vizsgálatai alapján megállapítható, hogy az volt a szokás ebben az időben, hogy az idősebb generáció magyarul beszél, a fiatalabb azonban németül válaszol.¹⁹ Ez a németek javára nyelvcserejt jelenthetett. A fentebbi tanulmány alapján a burgenlandi magyar nyelv használata a képzetlenséggel, a szegénységgel, az elmaradottsággal és a paraszti származással kapcsolódott össze. A burgenlandi magyarok nyelvi spektruma az osztrák standard némettől a hiénen, a német elemekkel átszőtt magyarra, illetve helyi magyar dialektusokon át a standard magyarig ível, ez tehát a dialektus-standardnyelv-kontinuum sávszélessége. Ezt azonban a helyi lakosság inkább hiányként tapasztalta meg, ami ahhoz a meglátáshoz vezetett, hogy a burgenlandi magyarok nem beszélnek a standardvariánsokat: „Egisz jul se nimetet se madzsart nem tununk”.²⁰

Mindenekelőtt a standard magyar beszélőinek jelenlétében szegyenkeznek, illetve nem mernek magyarul beszélni. Nincsenek aktuális adatok a burgenlandi magyar nyelv életképességéről, de ahogy az elavult adatok mutatják, már több mint 50 évvel ezelőtt sem volt túl jó helyzetben. Ez azóta sok tekintetben megváltozott. Lehullt a vasfüggöny és erősödtek a kapcsolatok, illetve a párbeszéd a közvetlenül határos

17 IMRE SAMU, *A mai magyar nyelvjárások rendszere*, Akadémiai, Budapest, 1971.; IMRE SAMU, *Der ungarische Dialekt der Oberen Wart = Die Obere Wart. Festschrift zum Gedenken an die Wiedererrichtung der Oberen Wart im Jahre 1327*, mit Unterstützung der Burgenländischen Landesregierung, herausgegeben von der Stadtgemeinde Oberwart, in deren Auftrag koordiniert und redigiert von Ladislaus TRIBER, Oberwart 1977, 301–308, http://www3.umiz.at/de/datenbanken/ddb/publikationen/Der_ungarische_Dialekt_der_Oberen_Wart.pdf.

18 SUSAN GÁL, *Der Gebrauch der deutschen und ungarischen Sprache in Oberwart = Die Obere Wart. Festschrift zum Gedenken an die Wiedererrichtung der Oberen Wart im Jahre 1327*, szerk. Ladislaus TRIBER, Oberwart, 1977, 309–320. (Eredetileg Susan Gál mellett az 1979-es évszám áll, holott a kötet 1977-ben jelent meg.)

19 *Uo.*, 320.

20 *Uo.*, 316.

magyarországi területeken élőkkel. Ez kezdetben ahhoz vezetett, hogy erősödött a burgenlandi magyar identitás, illetve a német nyelvű burgenlandiak elkezdtek érdeklődni a magyar nyelv iránt, és nyelvi kurzusokon vettek részt.²¹ A kevés magyar nyelvű médiában vagy az ORF úgynevezett népcsoportadásaiban érezhető ez a fejlődés, ami mindenekelőtt a standard magyar szinte kizárólagos használatában érzékelhető. 1976-ban a burgenlandi magyarokat népcsoportként ismerték el. 1992 óta létezik egy kétnyelvű gimnázium Felsőőrön,²² de ott a burgenlandi magyar variánsnak nincs helye, ellentétben a burgenlandi horváttal. Említésre érdemes burgenlandi magyar irodalom szinte alig létezik,²³ eltekintve Hajnal Anna költőnőtől és a titokzatos Pulay Gyulától, aki magát – ahogy sokáig feltételezték – az itt többször idézett burgenlandi magyar történészként, Gerhard Baumgartnerként fedte fel.²⁴ Szükség lenne egy olyan tanulmányra, mint amilyen Susan Gál 1970-es években megjelent szövege, mely a burgenlandi magyar nyelv aktuális helyzetét írta le. Tekintettel a saját anyanyelv fentebb elővezetett lekicsinylésére és a Magyarországról való elvándorlás új konkurenciájára, kérdéses, hogy ez a specifikus variáns túléli-e jelenünk időszakát.

A burgenlandi horvát nyelv

A burgenlandi horvátok nemcsak a legnagyobb burgenlandi kisebbség, történetileg nézve a népesség 30, ma alig 6 százaléka, hanem a leglátványosabb is. Ez többek között a szélesebb nyilvánosság azon figuráinak köszönhető, akik Ausztria-szerte ismertek, mint a Resetarits fivérek – a kabarista és színész Lukas, a „nép ügyvédje” [Volksanwalt], Peter, továbbá az énekes és emberi jogi aktivista Willi, aki Ostbahn-Kurtiként vált Ausztriában legendává. Mindhárman Pásztorházáról (Stinatz/Stinjaki) származnak, mely Ausztriában sokkal ismertebb, mint azt gondolhatnánk egy olyan dél-burgenlandi helységről, amely a központi városoktól viszonylag távol van, és alig 1500 lakóval rendelkezik.

21 BAUMGARTNER, I. m.

22 <https://www.bg-oberwart.at/hu/>

23 A burgenlandi magyar lírával kapcsolatban lásd: Kerstin ISTVANITS, *Zwei Fallbeispiele zur burgenländisch ungarischen Lyrik: Vilmos Istvanits und Róza Csulak = Region der Vielfalt*, 187–209.

24 „Kissebség lennyi nem sors, hanem feladat”. HORVÁTH Nóra interjúja BAUMGARTNER Gerhard történésszel, <https://rolunk.at/nepcsoportunk/kissebsig-lennyi-nem-sors-hanem-feladat-interju-baumgartner-gerhard-tortenessel/>

A szintén kabarista, színész, író és énekes Thomas Stipsits szívesen kacérkodik kabaré-előadásaiiban és regényeiben²⁵ a pásztorházai horvát gyökereivel, habár ő már Stájerországban született és ott is nőtt fel. Burgenlandon kívül is ismertek az ún. tamburazenekarok, bár a tambura először az 1920-as években vált Burgenlandban „öshonossá”, majd a burgenlandi horvátok fontos identifikációs jegyév. Burgenlandi horvátokat egyébként nemcsak Burgenlandban találunk, hanem Szlovákiában Pozsony környékén (5 helység) és Nyugat-Magyarországon (14 helység Győr-Sopron és Vas megyében) is élnek horvátul beszélők, akiket származásuk és nyelvi jegyek alapján a burgenlandi horvátokhoz számolhatunk.²⁶ A dél-morvai járásban és Alsó-Ausztriában is voltak burgenlandi horvátok, akik vagy asszimilálódtak (Alsó-Ausztria), vagy akiket a második világháború kellemetlen következményei miatt kollektívan áttelepítettek vagy elűztek (dél-morva járás). Optimista becslések szerint összesen körülbelül 65 000 burgenlandi horvát²⁷ van, ebből 35 000 Burgenlandban és 15 000 Bécsben. Hogy ezek a számok stimmelnek-e, kérdéses, ugyanis a magyarországi számuk (12 000) biztosan túl magas. A 2011-es népszámlálás eredményein alapuló saját számításaim alapján ez a szám alig több mint 3700. Valószínűleg a szlovákiai számukat (3000) is túlbecsülték. A burgenlandi horvátok a tartomány hét járásából hatban megtalálhatóak, csak a legdélibben, a gyanafalvai (Jennersdorf) járásban nem. A burgenlandi horvátok a karintiai szlovénekkel együtt az 1955-ös államszerződésben hivatalosan is elismert kisebbségként vannak jelen.

A burgenlandi horvátok körülbelül 500 évvel ezelőtt, az oszmánok Balkánon való előrenyomulásának idején érkeztek a mai Nyugat-Magyarország, Nyugat-Szlovákia, mai Burgenland, Alsó-Ausztria és Dél-Morvaország területére. Ennek oka részben az oszmánok elől való menekülés, részben pedig a földesurak felhívása, hogy az elhagyott és kis népességű területeket újra belakják.²⁸ Ennek során az Una, a Kulpa és a Száva torkolatának területéről hozták magukkal nyelvjárásaikat

25 Thomas STIPSITS, *Kopftuchmafia. Ein Stinatz-Krimi*, C. Ueberreuter, Wien, 2020.; Thomas STIPSITS, *Uhdler-Verschwörung. Ein Stinatz Krimi*, C. Ueberreuter, Wien, 2020.; Thomas STIPSITS, *Eierkratz-Komplott. Ein Stinatz-Krimi*, C. Ueberreuter, Wien, 2022.

26 Siegfried TORNOW, *Burgenlandkroatisch = Lexikon der Sprachen des europäischen Ostens*, szerk. Milos OKUKA – Gerald KRENN, Wieser, Klagenfurt, 2002 (Wieser Enzyklopädie des Europäischen Ostens, 10), 235–245.; Andrea Zorka KINDA-BERLAKOVICH, *Sprachensteckbrief Burgenlandkroatisch*, Wien, 2014.

27 Katharina TYRAN, *Zur Situation der kroatischen Volksgruppe und ihrer Sprache in Österreich*, *Europäisches Journal für Minderheitenfragen* 15. (2022/3–4.), 241–260.

28 *Uo.*

is, amelyek a mai standard horváltól meglehetősen különböznek. Míg a standard horvát az (új) *što-ijekav* nyelvjárásokon alapszik, addig a burgenlandi horvát többségében a *ča-ikav-ekav* nyelvjárásokra épül. Összesen hét fő dialektális csoport van, amelyekből csak négy tartozik a *ča*-nyelvjárásokhoz, kettő – mint a mai standard horvát is – a *što*-nyelvjárásokhoz, egy csoport pedig *kaj*-dialektusokat beszél. Ezen nyelvjárási szóródás ellenére nagyobbak az átfedések, mint a különbségek, és így szembeállíthatóak a standard horvát nyelvvel.²⁹ A burgenlandi horvát írott nyelv kifejlődése hosszú időn át sok lépésben zajlott, és mindezt az irodalomban is (lényegében klerikális-vallási szövegekben és a nap-táriradalomban³⁰) nyomon követhetjük.

A mai formájában végül az északi *ča-ikav-ekav* nyelvjárásokon alapszik, amelyeket 84 helységről 44-ben beszélnek, köztük a burgenlandi horvátok számszerű többsége is (50% Ausztriában, 60% Magyarországon és 80% Szlovákiában). Részben a történelmi anyaországból származó horvát nyelv vált példaképpé: 1873-ban vették át a horvát ábécét (Gajica), ez azt jelenti, hogy a ma is használatos latin írást először diakritikus jelek, majd 1950-ben további hasonulások tették a standard horváthoz közelivé. 1974-ben a burgenlandi horvát további közelítését a horvátországi standardhoz a Horvát Akadémiai Klub (Hrvatski Akademski Klub)³¹ elutasította, mivel a távolság a standard horváthoz képest túl nagy, és a lakosság kétség esetén inkább a németet, mint az idegen standard horvátot venné át.³² A burgenlandi magyarral ellentétben a horvátnak legalább elméletileg van helye a képzési rendszerben: ott-hon és a népiskolában továbbra is használják a dialektust, alsó tagozaton és a templomban a burgenlandi horvát írott nyelvet, magasabb osztályokban a horvát standardot. A burgenlandi horvátok, ellentétben más tartományi kisebbségekkel, viszonylag nagy és aktív médiaszcénával rendelkeznek (nyomtatott sajtó, televízió és rádió). Kulturális központjuk Szabadbárámban (Großwarasdorf, Veliki Borištof) a KUGA,³³ melyet többek között Joško Vlasich hívott életre. Vlasich alapító tagja

29 TORNOW, *Burgenlandkroatisch*, 235–245.

30 Nikola BENČIĆ, *Književnost gradišćanskih Hrvata od XVI. stoljeća do 1921*, Zagreb, 1998.; Nikola BENČIĆ, *Književnost gradišćanskih Hrvata od 1921*, Trajštof, 2010.; a horvát irodalomról való áttekintéshez lásd: Nikolaus BENCICS, *Literatur am Wegrund – 100 Jahre kroatische Literatur im Burgenland = Region der Vielfält*, 173–185.

31 <https://www.hakovci.org/hr/>

32 TORNOW, *Burgenlandkroatisch*, 235–245.; Werner WEILGUNI, *Die Diskussion um die Standardsprache bei den Burgenländerkroaten. Sprachpolitische und kulturpolitische Tendenzen seit der Mitte des 19. Jahrhunderts. Dissertation*, Wien, 1984.

33 <https://www.kuga.at/>

a Bruji zenekarnak is, amely első és legjellegzetesebb képviselője az úgynevezett *Krowodnrock* zenének,³⁴ amely egyrészt a legtöbbször pejoratívan használt *Krowodn* (exo)etnonímiát egy pozitív jelentés irányába fordítja, másrészt a tradicionális, inkább folklorizáló tamburaromantika ellensúlyának is tekinthető. A dalszövegek részben burgenlandi horvát, részben német nyelvűek. Bécsben található továbbá a Hrvatski Centar,³⁵ egy rendezvényközpont, amely egyidejűleg a burgenlandi horvátok találkozási pontjaként is szolgál. A beszélők száma és a viszonylag aktív kultúrscéna alapján nem szabad azt gondolni, hogy a burgenlandi horvát biztonságban van, ugyanakkor a burgenlandi kisebbségi nyelvek között biztosan a legjobb helyzettel rendelkezik a megmaradási esélyeket tekintve.

A burgenlandi roma nyelv

A romák Ausztriában rendkívül heterogén kisebbséget alkotnak, legalább huszonhat csoport vallja magát odatartozónak.³⁶ Az osztrák romák 90 százaléka külhonból származik, mindenekelőtt exjugoszlávok, és csak tíz százalékuk őslakos roma, közülük tartoznak a burgenlandi romák is.³⁷ Itt most csak a burgenlandi romákról és nyelvükről lesz szó. Egy 1389-es okirat említi először a burgenlandi roma lakosokat, 1647-ben Batthyány Kristóf menlevelében engedélyt adott a romáknak, hogy zavartalanul betelepülhessenek és gyakorolják mesterségüket, ugyanakkor beszolgáltatási kötelezettség alá estek. Mária Terézia uralkodása idején röghöz kötöttek voltak, akiktől elvették a gyerekeiket és más „szülőknak” adták, illetve saját nyelvük is tiltva volt.³⁸ A húszas években körülbelül 9000 burgenlandi roma került a bűnügyi rendőrség ún. cigánnyilvántartásába, amelyet aztán a nemzetiszocializmus idején arra használtak, hogy a romákat megsemmisítő táborokba deportálják,

34 *Bruji 40 Jahre/let Krowodnrock*, szerk. Joško VLAŠIČ – Toni PERUSICH, edition lex liszt 12., Oberwart, 2020.

35 <https://www.hrvatskicentar.at/>

36 Christoph REINPRECHT – Nora WALCH – Tina NARDAI, *Studie zur Evaluierung der nationalen Strategie zur Inklusion der Rom:nja in Österreich*, 2023, 207, https://sensiro-projekt.univie.ac.at/wp-content/uploads/2022/10/SENSIRO_Endbericht.pdf

37 Ulli PAWLATA – Dieter W HALWACHS, *Sprachensteckbrief Romani*, Wien, 2009, 3, <https://www.schule-mehrsprachig.at/fileadmin/Redaktion/Sprachensteckbriefe/PDF/romani.pdf>

38 Dieter W. HALWACHS, *The Burgenland Romani Experience*, 2013, <https://www.kratylos.org/~raphael/romani/virtuallibrary/librarydb/library.php/librarydb/web/files/pdfs/372/Paper14.pdf>

és ezt csupán 10 százalékuk élte túl.³⁹ 1995 februárjában Felsőőrön volt egy merénylet, amely során négy roma fiatal halt meg robbanás következtében. Két évvel korábban, 1993-ban a roma kisebbséget mint hatodik népcsoportot hivatalosan is elismerték Ausztriában. Ennek ellenére a többi Ausztriában található népcsoporttal csak feltételesen lehet összevetni őket, mivel nincs egy jól kijelölhető területük, és mint hivatalos kisebbség egyedül ők nem rendelkeznek a háttérben egy nemzetállammal.⁴⁰ Ami általában érvényes a romákra, az helytálló a burgenlandi romákat illetően is: politikailag, gazdaságilag és kulturálisan is marginalizálódtak és marginalizálódnak, etnikailag megbélyegzettek és diszkrimináltak, ami ahhoz vezet, hogy „a nyelvüknek nem fejlődött ki egy általánosan elfogadott standard változata, és megmarad hontalan diaszpóra nyelvnek”.⁴¹

A burgenlandi romák nyelve az indoárja nyelvek közé tartozik, amely a hindivel rokon.⁴² A cigány nyelv Burgenlandban, vagy saját megnevezése szerint burgenlandi roma nyelv, a Grazi Egyetem több mint három évtizedes kiterjedt publikációs tevékenységének köszönhetően kellőképpen kutatott és szociolingvisztikai szempontból is strukturált.⁴³ A grazi kutatások keretében 1993-ban a burgenlandi roma nyelv-ideológiáját és használatát illetően osztottak szét egy kérdőívet, amelyet óriási számban töltöttek ki. A 400-ból 320-at küldtek vissza, mindezt egy olyan népcsoport, amelyhez az 1991-es ausztriai népszámláláskor vállaltan csak 93 ember tartozott. Ez biztosan azzal függ össze, hogy a kérdezők maguk is mind a népcsoportból származtak, és így a szokásos kételkedés, amely a többségi lakosság általi bármely feljegyzés kapcsán felmerül (lásd fentebb említett „cigánynyilvántartás”), a kérdezettekben most nem merült fel.⁴⁴ Emiatt sokan részt vettek a felmérésben, mivel a kérdezetteknek világossá tették a projekt miérettjét, és így végül a körkérdés a nyelvmegtartás és revitalizálás érdekében tett intézkedések alapjául szolgált. A legfontosabb eredmények, hogy a német

39 *Uo.*; BAUMGARTNER, *I. m.*, 65–97.

40 PAWLATA–HALWACHS, *I. m.*, 3.

41 Dieter W. HALWACHS, *Romani Emancipation and Linguistic Human Rights = The Handbook of Linguistic Human Right*, Tóve SKUTNABB-KANGAS – Robert PHILLIPSON, Wiley, Hoboken, NJ, 2022, 431–442.

42 Ram Prasad BHATT – Barbara SCHRAMMEL-LEBER, *Das Hindi und das Urdu sowie das Romani = Das mehrsprachige Klassenzimmer*, szerk. Manfred KRIFKA – Joanna BŁASZCZAK – Annette LESSMÖLLMANN – André MEINUNGER – Barbara STIEBELS – Rosemarie TRACY – Hubert TRUCKENBRODT, Springer, Berlin–Heidelberg, 2014, 289–320.

43 Néhány, de nem minden publikáció tekinthető meg az alábbi oldalon: <http://glm.uni-graz.at/publications/grp.html>

44 HALWACHS, *The Burgenland Romani Experience*.

nyelv dominanciája, illetve a burgenlandi roma nyelv kis arányú használata ellenére mégis a romanit anyanyelvnek tekintik. És ez független a valós vagy vélt nyelvi (in)kompetenciától. Továbbá a megkérdezettek több mint 90 százaléka a jövőben a nyelv használatának megerősödését szeretné, illetve tankönyveket, könyveket, újságokat, a nyelv médiában való használatát és romanyelv-oktatást a gyerekeknek. Ugyanebben a közvélemény-kutatásban szerepeltek kérdések a többnyelvűségről, 11 százalék vallotta magát háromnyelvűnek (roma, német, magyar), egy ember tud még horvátul is. Az idősebb generáció mind a többnyelvűséget, mind a roma nyelvet illetően a nyelvi kompetencia magasabb fokát mutatja.⁴⁵ A grazi kutatások legfigyelemreméltóbb eredménye a burgenland-roma kodifikációja, ami úgy tűnik, sok roma célja volt. Nyelvtudományi szempontból tulajdonképpen minden a (dél)-szláv grafémák diakritikus jelekkel való használata mellett szól, de sok beszélő elutasítja ezt, és inkább egy, a német helyesíráshoz közel álló ortográfiai variánst szorgalmaz. Egyrészt azért, mert a német helyesírásnak van a legnagyobb tekintélye, másrészt az azért való aggodás miatt, hogy egy további helyesírás használata a gyerekeknél tanulási nehézségekhez vezetne. Ezzel a „németes” helyesírással mégis próbálnak más kisebbségektől elhatárolódni.⁴⁶ A kodifikáció remélt hatása elmaradt. A burgenlandi roma továbbra is csak a vágyálmok anyanyelve, de nem a valóságé. Roma nyelvet szinte alig tanítanak, eltekintve néhány kurzustól, amelyek nem annyira jól tervezettek, hogy ezzel a nyelvi kompetenciát akár csak megközelítőleg tökélyre lehessen fejleszteni. A felsőpulyai MORA⁴⁷ (a többnyelvű közszolgálati rádió rövidítése) rádió jó példája annak, hogyan működhetne a dolog. A moderátor Tina Nardai, aki nem tekinti magát a roma nyelv kompetens beszélőjének (és valószínűleg nem is az), vezeti a *Romani Ora*⁴⁸ című műsort két nyelven (roma és német), öntudatosan és a hibáktól való félelem nélkül. A nem csupán Burgenlandból való romák bőséges zenei örökségén keresztül ez a napi egy óra nemcsak a romáknak a legvonzóbb műsor a MORA rádióban, hanem talán egy kis hozzájárulás a nyelv újjáélesztéséhez.

45 Dieter W. HALWACHS – Gerd AMBROSCH – Dieter SCHICKER, *Roman, seine Verwendung und sein Status innerhalb der Volksgruppe. Ergebnisse einer Befragung zu Sprachverwendung und Spracheinstellung der Burgenland-Roma. Arbeitsbericht 1 des Projekts Kodifizierung und Didaktisierung des Roman*, Oberwart, Verein Roma, 1996.

46 Dieter W. HALWACHS, *Verschriftlichung des Roman. Arbeitsbericht 2 des Projekts Kodifizierung und Didaktisierung des Roman*, Oberwart, Verein Roma, 1996.

47 <https://www.radio-mora.at/>

48 <https://www.radio-mora.at/rom/home/>

A jiddis nyelv

A zsidók Burgenlandban való jelenlétének első bizonyítéka a harmadik évszázadból származik, még hozzá egy amuletről van szó, rajta görög betűkkel a *Sema Jisraél* és ezt Féltoronyban (Halbturn), a temetői ásatások során találták meg.⁴⁹ A Bécsből, Alsó- és Felső-Ausztriából (1496) való elűzést, illetve a mohácsi csatát (1526) követően sok elűzött és menekült zsidó települt le a mai Burgenland területén. Folyamatos betelepülésről legkésőbb a 17. századtól beszélhetünk, amikor a zsidó lakosságot kiutasították Bécsből, Felső- és Alsó-Ausztriából.⁵⁰ A kismartoni (Eisenstadt) zsidó művelődési intézmény, a Ješiva, amely Magyarországon mégiscsak a második legnagyobb volt, de említhetnénk a mai Nagymartonban, illetve a Németkeresztúron⁵¹ található jesivákat is, melyek túlnyúltak a mai Burgenland határain, és az akkori Magyarország, a mai Szlovákia és a mai Lengyelország területéről is odavonzottak diákokat. A zsidók és a keresztények békés együttélését Burgenlandban mindkét fél dicsérte, ennek ellenére Ausztria Németországhoz való csatlakoztatását követően éppen Burgenland volt az első területe a Német Birodalomnak, ahol már 1938 októberében kihirdették a „zsidómentességet”.⁵² A nemzetiszocializmusnak végül Burgenland szinte összes zsidó lakója áldozatul esett, „[...] mert abból a kevés emberből, aki túlélte a holokausztot, senki nem tért vissza korábbi otthonába. Egy részük Izraelbe emigrált, a többiek máshol kerestek menedéket.”⁵³

Ez az egészen a Soáig tartó megtelepedéstörténet összekapcsolódik az itt beszélt regionális nyelv(ek) elsajátításával. A burgenlandi zsidók magyarul és németül is beszéltek, de Bécs közelsége, a Belső-Ausztriából való származás és a legtöbbször német nyelvű környezet miatt a németet részesítették előnyben. Kivételt képezett a zsidó közösség Felsőőrön, ahol feltehetően inkább magyarul beszéltek.⁵⁴ Azért, hogy

49 Esther ESHEL – Hanan ESHEL – Armin LANGE, „Hear, O Israel” in *Gold. An Ancient Amulet from Halbturn in Austria*, *Journal of Ancient Judaism* 2010/1., 43–64.

50 <https://www.burgenland.at/themen/wissenschaft/opferdatenbank/opfergeschichten/die-ansiedelung-juedischer-familien-im-burgenland/>

51 Alfred ZISTLER, *Geschichte der Juden in Deutschkreutz = Gedenkbuch der untergegangenen Judengemeinden des Burgenlandes*, szerk. Hugo GOLD, ‘Olamenu, Tel Aviv, 1970, 57–75.

52 <https://www.erinnern.at/bundeslaender/burgenland/bibliothek/aufsatz/das-novemberpogrom-im-burgenland>

53 Israel Alfred GLÜCK, *Kindheit in Lackenbach. Jüdische Geschichte im Burgenland*, Hartung-Gorre, Konstanz, 1998.

54 Ursula Katharina MINDLER-STEINER, ‘Ich weiß eigentlich nicht, als was ich mich fühle’. *Ambivalences of Jewish Belonging in Oberwart/Felsőőr*, *Austrian Studies* 24. (2016), 49–64.

a Tóra és a Talmud tanait tanulhassák, legalább a zsidó férfiak héberül is tudtak, éspedig ennek a Magyarországon és Ausztriában elterjedt askenázi változatát beszélték. A jiddis adatolása, mely az askenázik hagyományos hétköznapi nyelve volt, Burgenland esetén ellentmondásos. A jiddis néhány ritka nyelvi bizonyítékát nyelvtudósok dokumentálták, a jiddist Burgenlandban a nyugati és a keleti jiddis közötti átmenetbe sorolták és kihaltnak nyilvánították.⁵⁵ A jiddis Burgenlandban való használatához kapcsolódó metalingvisztikai kijelentések ellentmondának egymásnak. Egyrészt tagadják a jiddis használatát,⁵⁶ másrészt azonban azt is állítják, hogy otthon jiddisül beszéltek.⁵⁷ Mélyreható állásfoglalás a burgenlandi jiddishez itt most terjedelmi okok miatt nem lehetséges. Megállapítható azonban, hogy a jiddis Burgenlandban való (nem)létezésétől függetlenül a Soá minden zsidó életet kioltott, és ezzel a tartomány nyelvi sokfélesége is szegényebb lett. Ugyanis a zsidók és a romák eltűnésével a magyarul beszélők nagy száma is elveszett.

Összegzés

Az egykor többnyelvű Burgenlandban az elmúlt évszázadok alatt egyre inkább az egynyelvűség tendenciája érvényesül. A kisebbségi nyelvek a német részéről nyomásnak vannak kitéve, hogy minden burgenlandi anyanyelvi szinten beszélje azt. A zsidókat és a romákat, akik több nyelvet beszéltek (német és magyar, roma, illetve esetlegesen a jiddis valamely formáját) elűzték vagy meggyilkolták. Más kisebbségek esetében is elterjedt volt a többnyelvűség, manapság a burgenlandi magyarok és horvátok bírják legjobban a német mellett az anyanyelvüket. Burgenlandban immár nem találkozhatunk egy kisebbségi nyelv egynyelvű beszélőjével, kivéve persze a német nyelvű lakosságot. Ez a fejlődés nem pusztán Ausztriában figyelhető meg, hanem egy globális trend, amely a Burgenlandot határoló országok, Magyarország és Szlovákia német és horvát beszélőire is érvényes. Ha több mint száz évvel ezelőtt még a nyelvek tekintélyhierarchiájáról beszélhetünk, amelynek csúcán a német és a magyar állt, ezt követte a burgenlandi horvát, legalján pedig

55 Lea SCHÄFER, *On the Frontier between Eastern and Western Yiddish: Sources from Burgenland*, *European Journal of Jewish Studies* 11. (2017/2.), 130–147.

56 GLÜCK, *I. m.*

57 *Vertrieben. Erinnerungen burgenländischer Juden und Jüdinnen*, szerk. Gert Tschögl – Barbara Tobler – Alfred Lang, Mandelbaum, Wien, 2004, 18. Ezt és további hivatkozásokat Ursula Katharina Mindeler-Steinernek köszönhetem.

a roma nyelv, akkor ma inkább ez a hierarchia a veszélyeztetettség alapján áll össze. Ebben jelenleg a horvátok vannak a legjobb helyzetben, köszönhetően a viszonylagosan sok beszélőnek, illetve a sokrétű kulturális tevékenységnek. A leginkább veszélyeztetett a roma nyelv, amelynek hétköznapi használata a *Porajmos*⁵⁸ után szinte teljesen megszűnt. Hogy az identitásteremtő roma nyelv ismerete utáni erős vágy elegendő-e ahhoz, hogy ezt a nyelvet újra többen beszéljék, kétségesnek tűnik.

Hasonló sorsú a burgenlandi jiddis nyelv is, a Soá következtében visszafordíthatatlanul a múlté. A burgenlandi magyar jövője még nyitva áll, hogy a Magyarországról való új keletű masszív bevándorlás feltartóztatja-e a hanyatlást, vagy éppen ellenkezőleg, felgyorsítja, az a jövő kérdése.

Talán a magyarok megnövekedett száma Burgenlandban újra ösztönzés lehet a német nyelvű lakosság számára, hogy többet foglalkozzanak a magyar nyelvvel, ahogy az korábban magától értetődő volt. A hiénc nyelv, amely itt már egy kissé anekdotikus, de mint a többi kisebbségi nyelv fontos kontaktnyelve került bemutatásra, egyre inkább tűnik a (kelet)osztrák köznyelvhez/regiolektushoz hasonlóknak.

Ez az úgynevezett nyelvjárási kiegyenlítődés nemcsak a hiénc nyelvet érinti, hanem világszerte az idiómákat, és olyan modern fejlődésekre vezethető vissza, mint például a megnövekedő mobilitás, a mindenütt jelen lévő tömegmédiá és social media felületek. A régi kisebbségi nyelvekhez újak is csatlakoznak, ami manapság újfajta nyelvi sokszínűséghez vezethet Burgenlandban, például a szlovák, amely Köpcsény, Berg és Lajtakörtvélyes (Pama) területén egészen érzékelhető nyelvi vidéket alkot.⁵⁹

Goda Regina fordítása

58 A roma holokauszt megnevezése roma nyelven.

59 Claudia SCHÄFERS – BAUM2020 PROJEKTTEAM, *Wanderungsmotive slowakischer Einwohner*innen im österreichischen Umland von Bratislava*, 2019, https://www.noeregional.at/fileadmin/root_noeregional/dokumente/EU-Kooperationen/Schaefers_Wanderungsmotive_DE_END.PDF

Pathy Lívía

MAGYARTANÍTÁS AUSZTRIÁBAN

*Különös tekintettel a Burgenland tartomány iskoláiban
folyó kisebbségi nyelvi képzésre*

A magyartanítás fogalma nem feltétlenül enged iskolai tanításra asszociálni, hiszen manapság számos intézmény kínál nyelvtanulási lehetőséget. Ez esetben viszont iskolai tanításról lesz szó. Felmerülhet a kérdés, ki, hol és miért tanul iskolai keretek közt Ausztriában magyarul. Erre azonban csak nagyon összetett választ lehet adni. A magyar nyelv több okból lehet érdekes a tanuló számára: Burgenlandban, az ország legfiatalabb tartományában Trianon óta kisebbségi helyzetben élnek a határon túli magyarok. A nyelvük tanulására és kultúrájuk továbbvitelére törvény adta joguk és lehetőségük van (Volksgruppengesetz/Népcsoporttörvény 1976).¹ Bécsben is évszázadok óta jelen vannak a magyarok, akiket 1992-ben elismertek ausztriai kisebbségként (Bericht der Republik Österreich gemäß Artikel 25 Abs. 1 des Rahmenübereinkommens zum Schutz nationaler Minderheiten).² Az állam többi tartományában is kisebb-nagyobb számban élnek magyarok, helyenként diaszpórában. Vagy első nyelvi (korábban anyanyelvi) oktatás formájában tanulják a nyelvüket iskolai keretek között, vagy csupán hétvégi iskolákban, ami független a közoktatástól. Magas azoknak a száma is, akik az elmúlt évtizedekben telepedtek le, illetve napjainkban telepednek le itt, és továbbra is magyar állampolgárok, ők azonban a magyar nyelv-tanulási lehetőségeket a lakóhelyük környezetében elérhető kínálat alapján csak részben veszik igénybe.

Szomszédos országokként Ausztria és Magyarország szoros kapcsolatokat ápol, így a magyar nyelvnek azok számára is lehet szerepe, akik nem tartoznak a népcsoporthoz, és nem is Magyarországról vagy magyar nyelvterületről származnak, viszont a két ország közt zajló

1 Népcsoporttörvény/Volksgruppengesetz, <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000602> (utolsó hozzáférés: 2023. 07. 02.).

2 Bericht der Republik Österreich gemäß Artikel 25 Abs. 1 des Rahmenübereinkommens zum Schutz nationaler Minderheiten, <https://rm.coe.int/168008aed4> (utolsó hozzáférés: 2023. 08. 01.).

gazdasági, turisztikai, kulturális vagy egyéb kapcsolatokban hasznos számukra a magyartudás.

A magyar tehát népcsoportnyelvként, anyanyelvként és idegen nyelvként is jelen van Ausztriában. A magyar nyelv-tanulást választók igényeitől is függ, hogy hol, milyen formában és milyen intenzitással zajlik a nyelvoktatás.

Statisztikai adatok nem állnak rendelkezésre az egész ország területén zajló magyartanításról, azonban Burgenlandban igen. Itt ugyanis a Burgenlandi Oktatási Igazgatóság keretén belül a Kisebbségi Osztály szervezi és a Burgenlandi kisebbségi oktatási törvény (Burgenlandi kisebbségi oktatási törvény – 1994)³ szabályozza a három burgenlandi népcsoport – a magyar, a burgenlandi horvát és a roma – nyelvének iskolai oktatását. Hasonló a helyzet Karintiában is az ott élő szlovénekre vonatkozóan.

A továbbiakban rövid betekintést nyújtunk az osztrák közoktatásba, valamint abba, hogy milyen helyet foglal el benne a magyar nyelv, majd részletesebben kitérünk a Burgenland tartomány iskolarendszerében zajló magyartanításra.

Az osztrák közoktatás

Az osztrák közoktatás sok tekintetben eltér a magyarországitól, így néhány alapfogalom tisztázása szükséges ahhoz, hogy a továbbiakban megértsük az osztrák oktatási helyzetet (Az osztrák iskolarendszer).⁴

A tanuló Ausztriában 15 éves koráig iskolaköteles, 6–10 éves koráig népiskolába (Volksschule) jár, ezt követően választhat, hogy az úgynevezett középiskolában (Mittelschule) tanul-e tovább 14 éves koráig, amely a magyarországi általános iskola felső tagozatának felel meg, vagy gimnáziumba (AHS: Allgemeinbildende Höhere Schule, Gymnasium) megy-e. A középiskola a kötelező iskolák közé tartozik, a gimnázium szabadon választott. 14 éves kor felett az ún. politechnikum a kötelező iskola az egyéves képzésével, de választható a gimnázium felső tagozata vagy egy szakgimnázium, szakközépiskola, szakiskola vagy szak-

3 Burgenlandi kisebbségi oktatási törvény / Minderheiten-Schulgesetz für das Burgenland (Bundesgesetz, BGBl. Nr. 641/1994), <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009948> (utolsó hozzáférés: 2023. 08. 01.).

4 Az osztrák iskolarendszer / Das österreichische Schulsystem, <https://www.bmbwf.gv.at/Themen/schule/schulsystem/sa.html> (utolsó hozzáférés: 2023. 08. 01.).

munkásképző intézmény. A gimnázium alsó és felső tagozata (Unterstufe des Gymnasiums: 10–14 éves korig; Oberstufe des Gymnasiums: 14–18 éves korig) az általános képzést nyújtó magasabb iskola. A szakmát is adó összes iskola pedig a szakmai képzést nyújtó közép- és magasabb iskola (BMHS: Berufsbildende Mittlere und Höhere Schule) gyűjtőfogalom alá tartozik. A kötelező iskolák a tartományok, a magasabb iskolák pedig a szövetségi állam hatáskörébe tartoznak.

Az egyes iskolatípusok tantervei államilag (az oktatási minisztérium által) szabályozottak (Az új tantervek 2023),⁵ de ezek nem konkrét tananyagot tartalmaznak, hanem oktatási célokat, fejlesztendő kompetenciákat, melyeket az adott szaktanár tölt meg tartalommal a kijelölt cél elérése érdekében. Ennek megfelelően a nyelvekre érvényes tanterv vonatkozik a magyar nyelv tanítására is aszerint, hogy kisebbségi nyelv, első nyelvi oktatás (korábbi nevén anyanyelvi oktatás) vagy idegen nyelv formájában zajlik-e a nyelvtanítás.

Burgenlandban a kisebbségként elismert népcsoportok számára létesültek kétnyelvű intézmények, melyek nevében szereplő „kétnyelvű” kifejezés kéttannyelvűséget jelent, tehát mind a német, mind a népcsoportnyelv oktatási nyelvnek számít. Nemcsak nyelvrák vannak, hanem szinte minden tantárgy tanítása két nyelven történik.

A magyar mint népcsoportnyelv Ausztriában

Az ország két tartományában – Burgenlandban és Bécscben – elismert népcsoport⁶ a magyar. A nyelv oktatásában azonban még itt is lényeges különbségek figyelhetők meg. Ennek egyik oka, hogy Burgenlandnak van Kisebbségi oktatási törvénye,⁷ Bécsnek viszont nincs. Burgenlandban a népiskolától kezdve az érettségiig van lehetőség valamilyen formában tanulni a magyar nyelvet (részletesebben lásd a következő fejezetben), Bécscben 2018/19 óta vannak két tannyelvű osztályok a népiskolások számára, a felmenő rendszer kiépítése jelenleg folyamatban van.

5 Az új tantervek / Neue Lehrpläne, https://www.bmbwf.gv.at/Themen/schule/schulrecht/erk/lp_neu_kund.html (utolsó hozzáférés: 2023. 08. 01.).

6 „Ezen szövetségi törvény értelmében etnikai csoportoknak tekintendők a szövetségi terület egyes részein honos és lakóhellyel rendelkező olyan osztrák állampolgárok csoportjai, akik nem német anyanyelvűek, és saját etnikai hovatartozással rendelkeznek.” (Népcsoporttörvény 1976 § 1. (2) [A szerző fordítása]).

7 Lásd 3. lábjegyzet.

A magyar mint népcsoportnyelv Burgenlandban

A burgenlandi területeken zajló magyartanítást vizsgálva vissza kell tekinteni röviden az elmúlt száz évre. A Trianon után kisebbségi helyzetbe került magyarság 1938 után nem ápolhatta nyelvét iskolai keretek között, majd a 2. világháború után rövidesen elszigetelődött az anyaországtól, illetve nem kívánt közösséget vállalni a kommunista ország magyarságával. Az 1976-os népcsoporttörvény (Volksgruppengesetz/ Népcsoporttörvény 1976) a magyar népcsoportnak is lehetővé tette a magyar nyelven történő iskolai oktatást. A magyarul tanulók száma azonban 1989-ig nem volt jelentős. A magyarországi politikai fordulattal megváltozott a magyar nyelv szerepe Ausztriában. Célszerű lett – a munkaerőpiacon várható esélyek miatt is – magyarul tanulni. Az iskolai magyarnyelv-tanítás tehát fellendült. Fontos fordulópontot jelentett 1992-ben, hogy a Felsőöri Kétnyelvű Szövetségi Gimnázium (Zweisprachiges Bundesgymnasium Oberwart) megnyitotta kapuit a magyar és a burgenlandi horvát népcsoport első olyan oktatási intézményeként, amelyben az érettségiig biztosított a népcsoportnyelvek tanulása (az írásbeli érettségi kötelező a népcsoportnyelvből), valamint a legtöbb tantárgy tanítása német–magyar vagy német–horvát oktatási nyelveken zajlik.

Magyarország 2004-es EU-taggá válása ismét jelentős fellendülést váltott ki, azonban azóta eltelt már közel 20 év. Az utóbbi években csökkenőben van a magyar nyelvet tanulók száma.

A Burgenlandban élő magyarság összetétele a magyar nyelvhez való viszonyulás alapján

Jelenleg Burgenland magyarságát részben a magyar népcsoport tagjai alkotják, de jelentős részét teszik ki a betelepültek.

A tősgyökeres burgenlandi magyar családoknál erős a nyelvvesztés. Az említett 20. századi események és politikai helyzet miatt a mai fiatal szülők már alig beszélnek a nyelvet, németül szocializálódtak. Szerencsés esetben mégis hangsúlyt fektetnek arra, hogy gyermekeik megtanulják a magyar nyelvet.

A betelepült magyarok, akár Magyarországról, akár Erdélyből vagy más határon túli területről érkeztek, általában otthon is beszélnek a nyelvet. Iskolai keretek közt sajnos nem mindig igénylik a nyelvtanulás lehetőségét gyerekeik számára. Ha a szülő nem helyez hangsúlyt arra,

hogy gyermeke megtanulja anyanyelvét, az súlyos következményekhez vezethet. Tudományos vizsgálatok igazolják, mennyire fontos szerepe van annak, hogy az első nyelvét is fejlessze a tanuló iskolai szinten, hiszen ez képezi az alapját minden további nyelv megtanulásának. Akinél ez nem valósul meg, az 16-17 éves korában esetleg egyik nyelvben sem érzi otthon magát. Hiányozni fognak neki a gyökerei. Miért vágjuk el a gyökereket? Miért húzzuk ki a talajt saját gyerekünk lába alól? Ne vegyük el tőle pontosan azt, amiből később tőkét tudna kovácsolni! Ne gondoljuk, hogy elég, ha a gyerek esetleg tízéves koráig úgyis tanulta anyanyelvét/származási nyelvét! Nem véletlen, hogy a német nyelvet is az érettségiig tanítják. Ahhoz, hogy a munka világában használható nyelvtudáshoz jussanak a tanulók, szükséges az iskolai tanulás.

Az is előfordul, hogy a szülők otthon is németül beszélnek gyermekükkel, hogy gyorsabban megtanulja a nyelvet, még akkor is, ha ők saját maguk sem tudnak elég jól. Az a szülő, aki maga is idegen nyelvként tanulta a németet és hibásan beszél, többet árt a gyerekének, ha németül beszél vele.

Mások úgy vélekednek, mivel ők otthon úgyis magyarul beszélnek, nem kell a gyerekeknek magyart tanulni az iskolában. Így ezek a gyerekek a saját anyanyelvükön analfabétákká válnak, hiszen nem tanulnak meg írni és olvasni ezen a nyelven, a szókincsük is rendkívül szegény, mert csak a mindennapi otthoni társalgásra korlátozódik. A német nyelvű környezetben élő gyerekek akkor is jól megtanulják a németet, ha otthon magyarul beszélnek a szüleikkel, de ha az anyanyelvük konyhanyelv marad, mert azt az iskolában nem tanulják, nem lesz elegendő a tudásuk egy munkahelyen az írásbeli és szóbeli kommunikációhoz.

A magyar nyelvet tanulók közt külön meg kell említeni a vegyes házasságban élő gyerekeket, akik általában – különösen, ha az anya magyar – megtanulják a nyelvet, és az iskolában is igyekeznek élni a lehetőséggel. Természetesen náluk is előfordul a fent említett szemlélet, mely szerint elég, ha otthon az egyik szülővel beszélnek a gyerekek a nyelvet.

Magyartanítás az iskolákban

Örvendetes tény, hogy jelenleg Burgenlandban az óvodai neveléstől kezdve egészen az érettségiig van lehetőség a magyar nyelv közvetítésére/tanítására, de ez nem azt jelenti, hogy a tartományban mindenhol meg is valósul a törvény adta lehetőség.

A magyarlakta településeken léteznek az óvodában magyar foglalkozás, néhány más helyen asszisztens óvónő érkezik egy héten kétszer, hogy a magyar nyelvet megpróbálja átadni a gyerekeknek.

Az iskolai oktatás esetében a következő a helyzet: autochton területeken két magyar–német kétnyelvű népiskola működik, mégpedig Őriszigeten és Alsóőrött, néhány iskolában van kétnyelvű osztály, vagy kötelező tantárgyként tanulható a magyar. Számos iskolában zajlik szakköri formában magyartanítás. A 10–14 éves korosztály számára néhány iskolában kötelezően választott tantárgyként, több helyen pedig szabadon választott tárgyként vagy szakköri keretek között zajlik a nyelvtanítás.

Néhány gimnáziumban és szakgimnáziumban idegen nyelvként van magyartanítás, egy helyen pedig, a Felsőőri Kétnyelvű Szövetségi Gimnáziumban, egyenrangú oktatási nyelv a német és a magyar.

Az iskolai tanítás szervezése, így a népcsoportnyelvek tanításának szervezése is a Burgenlandi Oktatási Igazgatóság hatáskörébe tartozik. A burgenlandi iskolákban zajló népcsoportnyelv-tanításról az adott tanév statisztikai adatai a honlapon érhetők el (Minderheitenschulwesen – Statistik).⁸ Egy osztály létrehozásához kilenc fő, egy csoporthoz öt tanuló elegendő.

A magyar nyelvet tanulók száma 1989 után jelentősen emelkedett, majd Magyarország EU-belépése idején, 2004-ben tovább nőtt. Azóta, de különösen 2015 óta, a lehetőségek ellenére viszont csökkenően van.

A magyar nyelv ebben a tartományban részben népcsoportnyelv, részben anyanyelv, sokak számára viszont a régió gazdasági életében hasznos nyelv, illetve a szomszéd ország nyelve. Tanításával az Európai Unió egyik célkitűzése, illetve javaslata is megvalósul, mely szerint fontos, hogy az anyanyelv mellett egy világnyelvet és egy szomszéd ország nyelvét tanulják meg az unió polgárai (Az Európai Unió versenyképessé tétele: Központban a nyelvtudás).⁹

A lehetőségeket tehát törvény szabályozza, és mindenkinek joga van magyarul tanulni, nem feltétel a magyarsághoz való tartozás. Az iskola

8 Bildungsdirektion Burgenland. Minderheitenschulwesen – Statistik, <https://www.bildung-bgld.gv.at/ueber-uns/abteilungen-referate/minderheitenschulwesen#c1419> (utolsó hozzáférés: 2023. 08. 01.).

9 Az Európai Unió versenyképessé tétele: Központban a nyelvtudás, http://www.south-east-europe.org/pdf/15/dke_15_m_e_Bradean-Ebinger-Nelu--Nagyvaradi-Szabina%20_EU-versenykepesség.pdf (utolsó hozzáférés: 2023. 07. 02.).

kínálatában rögzítik, milyen formában szerepel a magyar nyelv az iskolában, de a pedagógus számára meghatározó, hogy rendkívül heterogén a magyarul tanulók nyelvtudása. A nyelvtanárnak sokszor egy csoporton belül kell figyelembe vennie, hogy anyanyelvű, származásnyelvű és idegen nyelvet tanuló diákokkal van dolga. Mivel a népcsoporttag gyerekek esetében is erősebb a német, sőt a magyar származásnyelvű gyerekeknél is megfigyelhető a német nyelv dominanciája, ezért az iskolai tanításban egyre erősebben tapasztalható, hogy az idegen nyelv tanításának módszereit kell alkalmazni, hiszen a gyerekek inkább németül gondolkodnak.

Azokban az osztályokban, amelyekben kétnyelvű tanítás folyik, akár népiskolában, akár a 10–14 éves korosztály esetében, heti négy tanítási órában tanulják a magyar nyelvet – ugyanúgy, mint a németet –, ezen túlmenően a legtöbb tantárgy tanítása németül és magyarul zajlik.

Idegen nyelvnek minősül a kötelező tantárgyként tanított magyar, és heti három órában zajlik az oktatása. A szabadon választott magyar esetében általában heti két óra áll rendelkezésre, a szakköri formában tanított magyart pedig heti egy órában tanítják. Ez utóbbi inkább a nyelvvél való ismerkedésre alkalmas, illetve magyar anyanyelvű tanuló esetében arra elegendő, hogy az otthoni rendszeres szóbeli kommunikáció mellett lehetősége legyen az olvasás és az írás gyakorlására.

Érettségi vizsgát az a tanuló tehet magyar nyelvből, aki iskolai keretek között 14 és 18, illetve 19¹⁰ éves kora között tanulta a nyelvet. Hogy írásban és szóban, vagy csak szóban szabad-e vizsgáznia, az a teljesített óraszámától függ. Ezt az osztrák érettségi rendeletnek az adott iskolatípusra (gimnázium vagy szakgimnázium) és nyelvtanulási formára (oktatási nyelv, idegen nyelv, szabadon választott tantárgy) vonatkozó paragrafusai határozza meg.

A közelmúltban megkezdődött és ma is zajló reformokat követve felmerül a kérdés, milyen változásokkal számolhatunk a magyartanítás területén. A gimnáziumokban a lehetőségek rosszabbodását jelentette, hogy az új érettségi szabályzat értelmében csak annak szabad magyarból érettségiznie, aki osztrák iskolai keretek között tanulta a nyelvet. Externista vizsga tehát nem jogosít fel az érettségire. Ez azt jelenti, hogy még fontosabb lenne, hogy az iskolában és ne csak egyesületi keretben valósuljon meg a magyartanítás. Az iskolába való bejelentkezés

10 19 éves korban érettségiznek a szakgimnázium végzősei, ott ugyanis ötéves a szakmai és gimnáziumi képzés együtt, például a közgazdasági vagy a műszaki szakgimnáziumban (HAK és HTL).

során fontos, hogy a tanuló közölje magyartanulási szándékát. Annak ismeretében, hogy a népcsoportnyelv tanulásához joga van a tanuló-
nak egy burgenlandi oktatási intézményben, tartson ki szándékánál,
hiszen már egészen kis csoportokban beindítható a magyartanítás, kérje
ezt a lehetőséget az iskolavezetéstől. Goethe szavaival szólva: „A leg-
több, amit gyerekeinknek adhatunk: gyökerek és szárnyak.” Akinek
mege erősödnek a gyökerei, az tud igazán szárnyakat növeszteni. Segít-
sünk gyerekeinknek gyökeret eresztetni!

A kétnyelvű képzés rendszere

A kétnyelvű iskola vagy kétnyelvű osztály fogalma azt jelenti, hogy az
adott intézményben a német és a magyar oktatási nyelveknek minő-
sülnek, mindkét nyelvet azonos óraszámban tanítják, továbbá a legtöbb
tantárgy tanítása során mindkét nyelvet használják a munka során.
Ez kezdetben az úgynevezett emancipációs modell¹¹ szerint történt,
karintiai mintákat figyelembe véve, azonban az utóbbi években az
immerziós modell¹² került előtérbe. Ahol Burgenlandban kétnyelvű
iskola vagy osztály működik népiskolákban vagy új középiskolákban,
egyaránt ez a modell érvényesül, ugyanúgy a Felsőöri Kétnyelvű Szövet-
ségi Gimnáziumban is. Természetesen további nyelvek tanítása a két-
nyelvű iskolákban vagy osztályokban ugyanúgy megvalósul, mint az egy
tanítási nyelvű intézményekben. Tehát a két tannyelvű népiskolákban
már elkezdődik az angol nyelv tanítása ugyanolyan óraszámban, mint
minden más iskolában, a magasabb szintű képzésben további nyelvek
tanulására van lehetőség szintén a többi iskola kínálatához hasonlóan.

A hatékony és kompetenciaorientált módszerek bevezetését és az
identitástudat erősítését szolgálják a burgenlandi magyar és horvát,
illetve a karintiai szlovén népcsoport számára együtt kidolgozott nyelvi
portfóliók és kompetencialeírások. A 2023-ban hatályba lépett tan-
tervek szintén a kompetenciák fejlesztésére koncentrálnak.

11 Emancipációs modell: egyazon órán belül körülbelül azonos arányban jelen van mind-
két nyelv.

12 Immerzió: „nyelvi fürdő”, egy tanítási órán, egy tanítási napon vagy egy héten belül csak
az egyik nyelvet használja a pedagógus, a következőn pedig a másikat. Így a célnyelven
belül marad a tanuló, nem várhatja meg, míg a számára erősebb nyelven szólnak hozzá,
illetve szólalhat meg. Ezáltal eredményesebb lehet a nyelvtanulás.

A Felsőöri Kétnyelvű Szövetségi Gimnázium

A gimnázium 1992-ben nyitotta meg kapuit. A mai napig az egyetlen magasabb szintű képzést nyújtó iskola, amelyben magyar nyelvből a némettel egyenrangú oktatási nyelvként tehető érettségi vizsga. A 2015-ben bevezetett központi érettségi vizsga¹³ a magyar nyelvre is érvényes. Az érettségi itt magyarból csak írásban kötelező, szóban választható.

Különlegessége ennek az intézménynek a fent említetteken túl az is, hogy két népcsoport számára létesült, egy iskolán belül kapott lehetőséget nyelvének és kultúrájának továbbadására a burgenlandi magyarság és a horvátság. Évfolyamonként egy-egy osztály indulhat.

A magyar osztályokban rendkívül heterogén összetétel mutatkozik kezdettől fogva. A burgenlandi magyar népcsoport tagjai legalább két csoportra oszthatók, hiszen vannak, akik még otthonról hozott nyelvtudással rendelkeznek – bár ezek száma csökken –, és vannak olyanok is, akik ugyan tudják, hogy elődeik a népcsoporthoz tartoztak, de ők maguk már csak az iskolában tanulnak magyarul. A nyelv választásának lényeges oka a munkavállalás során várható előny. Ezek a diákok legtöbbször magyarul tudó osztrákoknak vallják magukat. A csoportok heterogén összetételéhez hozzájárulnak a magyar származásnyelvű tanulók (Erdélyből, Vajdaságból, Magyarországról), továbbá a Magyarországról átjáró vagy a magyart teljesen idegen nyelvként tanuló diákok. Vannak természetesen kétnyelvű gyerekek is. Általában a vegyes házasságokból származó tanulóink sorolhatók ebbe a csoportba, ha megvalósul a családban, hogy az egyik szülővel magyarul, a másikkal németül beszél a gyerek.

A magyart választó diákság összetételében és számában az elmúlt években némi változás mutatkozott. A burgenlandi magyarság tagjai közül kezdetben még jöttek olyan tanulók, akik otthon is használták vagy legalábbis hallották a magyart, de az utóbbi időben inkább csak az jellemző, hogy a nagyszülők tudnak ugyan magyarul, de az unokákkal németül beszélnek. Amíg 1992-ben még olyan származásnyelvű gyerekek jöttek, akik magyar iskolában kezdték tanulmányaikat, ma sok esetben a magyar családok már Ausztriában született gyermekei jelent-

13 Korábban a tanár maga állította össze az írásbeli érettségi vizsga feladatait saját diákjai számára, 2015 óta központilag összeállított, egységes írásbeli vizsgát kötelező írni minden érettségizőnek, amelynek feladatkielölése a Szövetségi Oktatási, Tudományos és Kutatási Minisztériumból érkezik.

keznek intézményünkbe. Örömet okoz, ha olyan gyerekek érkeznek az iskolába, akiknek a szülei is ide jártak. A vegyes összetételű tanulócsoportokban természetesen tekintettel kell lenni arra, hogyan kötődnek tanulóink a nyelvhez és kultúrához, melyik nyelven szocializálódtak, melyik a környezet nyelve.¹⁴

A gimnázium alsó tagozatán heti négy óra áll rendelkezésre, a felső tagozaton három, ugyanúgy, mint németből. Az alsó tagozaton az osztályok két csoportra való bontásával lehetővé válik a külső differenciálás és az intenzívebb munka. A csoportbontás magyarból lehetőség szerint úgy történik, hogy a magyart idegen nyelvként tanulók és az anyanyelvűek külön csoportot alkotnak, ugyanis mindegyik tanulónak szüksége van a sikerélményre, a fejlődés, a haladás érzésére. Ezen túlmenően bizonyos nyelvi jelenségek, nyelvtani struktúrák tanítása során más az anyanyelv-tanítás módszertana és más az idegennyelv-tanításé. Például a határozatlan és a határozott ragozás megtanulása komoly nehézséget okoz az idegen nyelvet tanulónak. Ugyanakkor a magyar anyanyelvűeknek egyáltalán nem jelent problémát ennek használata, de mivel náluk ösztönös, a szocializáció során elsajátított tudásról van szó, a tanári magyarázat megzavarhatja őket, ami hibázást eredményezhet. Másik példa lehetne az igeekötők használatának tanítása. Az idegen nyelvű tanulónak ez komoly nyelvtani (szórendi) probléma, a magyar anyanyelvűnek helyesírási. A helyesírás egy külön terület a nyelvtanításban, ugyanis csupán a magyar anyanyelvűek számára jelent gondot, az idegen nyelvet tanulóknak elenyésző az ilyen problémájuk. Itt természetesen különösen tekintettel kell lenni arra, hogy számos olyan tanulónk van, aki folyékonyan beszél, de magyarul olvasni, írni nem vagy csak alig tud a gimnáziumba való belépéskor.¹⁵

Anyanyelvűek és idegen nyelvűek együttes foglalkoztatása bizonyos területeken előnyökkel is járhat, különösen a társalgás során. Kevesebb gátlással kommunikál a gyerek egy másik gyerekkel, nem érzi közben a tanári kontrollt, valóban az egymás megértése a cél.

14 PATHY Lívía, *Fremdsprache oder Muttersprache? Ungarischunterricht in inhomogenen Lerngruppen im Burgenland*, WEBFU 2007/1., <http://webfu.univie.ac.at/> (utolsó hozzáférés: 2023. 06. 30.).

15 PATHY Lívía, *Ungarischunterricht im Zweisprachigen Bundesgymnasium Oberwart = Órvidéki magyarokról órvidéki magyaroknak – Über Warter Ungarn für Warter Ungarn*, szerk. SZOTÁK Szilvia, Városkapu Kiadó – Magyar Média és Információs Központ, Kőszeg–Alsóór, 2009.

Tankönyvek

Az osztrák iskolákban a tankönyveket a minisztériumi tankönyvlistáról rendelheti az iskola, komoly állami támogatással, a szülő tehát a tankönyvekért nem fizet. Ez arra az esetre érvényes, ha van könyv a hivatalos tankönyvlistán. Magyar nyelvkönyvekből nagyon szerény a kínálat, bár jelentős előrelépés volt tapasztalható az utóbbi években.

A népiskola számára az utóbbi években megjelent a gyakorló pedagógusok által írt tankönyvsorozat az elsőtől a negyedik osztályig.¹⁶ Ezek a könyvek mind a magyart idegen nyelvként, mind a magyart első nyelvként, származási nyelvként vagy anyanyelvként beszélő gyerekeket megszólítják.

A 10–14 éves korosztályon belül (akik vagy az úgynevezett középiskola, vagy a nyolcosztályos gimnázium alsó tagozatának tanulói) a 11 és 12 évesek számára megjelent egy-egy könyv a magyar nyelv tanítására,¹⁷ amelyek közül *A mi világunk* már irodalmi szemelvényeket is tartalmaz. A 13 és 14 éves diákok számára még nem jelent meg tankönyv, ami azt jelenti, hogy a pedagógus saját maga állítja össze a tananyagot a tanterv figyelembevételével.

Hasonló érvényes a gimnázium felső tagozatára, illetve a szakgimnáziumokra. A tankönyvlista függelékében szerepel Csire Márta *Téma* című tankönyve.¹⁸ Ez a tankönyv nem fedi le a teljes tantervet, elsősorban a magyart mint idegen nyelvet tanuló diákok számára való a szövegértés, szókinccsfeljesztés és társalgás céljából. Egy év, illetve alacsony óraszám esetén legfeljebb két tanév szükséges a feldolgozásához. A további évekre sajnos nincs tankönyv. A magyar mint oktatási nyelv tanítására sincs tankönyv a piacon. A tanár a tanterv figyelembevételével saját maga állítja össze a tananyagot.

Az irodalomtanításban az olvasandó művek kiválasztása szintén az adott szaktanár feladata, erre vonatkozóan a tanterv nem tartalmaz konkrét előírásokat. Természetesen a tanár feladata a művek értelmezéséhez szükséges elsődleges irodalom biztosítása is.

16 A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület kiadásában: BALIKO-JÓZSA Katinka – BUJTÁS Réka, *Magyarul tanulunk 1.* (2022), 2. (2020); BALIKO-JÓZSA Katinka, *Magyarul tanulunk 3.* (2018); BALIKO-JÓZSA Katinka – HECHENBLAICKNER Bea, *Magyarul tanulunk 4.* (é. n.)

17 PATHY Lívía – SEPER Judith, *Az én világom*, Sodalitas, Wien, 2007; PATHY Lívía – SEPER Judith, *A mi világunk*, Sodalitas, Wien, 2016.

18 CSIRE Márta, *Téma*, Braumüller, Bécs, 2009.

A tankönyvkínálat hiányosságait pótolja valamelyest az a digitális tananyag, amely a bejelentkezett pedagógusok és tanulók számára az lms.at platformon áll rendelkezésre. Ezt a Burgenlandi Pedagógiai Magánfőiskola (Private Pädagogische Hochschule Burgenland) egy gyakorló pedagógusokból álló munkacsoportja állítja össze saját tapasztalatok alapján.

Irodalomtanítás

Mindemellett vessünk egy pillantást arra is, hogy hol, milyen intenzitással tanítanak magyar irodalmat. Mint a tanításnál általában, itt is a tantervből kell kiindulni. Az osztrák tantervek nem tartalmaznak konkrét tananyagot. A 2023 szeptemberében felmenő rendszerben életbe lépett tantervek a célokat és a fejlesztendő kompetenciaterületeket írják le. Az irodalomról még kevesebb szó esik, mint a korábbi, a magasabb osztályok számára még érvényben lévő tantervekben. Oktatási irodalmi kánon eddig nem volt, és most sincs. Hogy a célokat milyen tananyag segítségével éri el a pedagógus, hogy a kompetenciákat milyen eszközökkel, milyen tartalmak feldolgozásával tudja fejleszteni, az rá van bízva. Ez nagy szabadságot ad a tanárnak, de nagy felelősséget is jelent számára. A 6–10 éves korosztálynál legfeljebb versek és mesék fordulnak elő a tanításban, a 10–14 éveseknél a két tannyelvű képzésben már megjelenik a szépirodalom, de főleg a szövegértés szintjén, viszont irodalomtörténet és -elmélet alig. A gimnázium felső tagozatán a két tannyelvű képzésben már több az irodalom, de rendszerezett irodalomtörténet és -elmélet itt sem jellemző, ugyanis az érettségi vizsga rendszere ezt nem várja el. Figyelembe kell venni ugyanis az érettségi vizsgaszabályzatban megfogalmazott elvárásokat is. Az írásbeli vizsga keretében a három választható feladatpárból egyet választ a vizsgázó, és azt dolgozza ki két szöveg formájában, amelyek közül az egyik szöveg egy műértelmezés. Tehát aki nem érdeklődik az irodalom iránt, levizsgálhat úgy magyarból, hogy nem választ irodalmi témát. A szóbeli érettségi vizsgán pedig a 18 témakörből egy témakör tartalmazza a magyar irodalmat, tehát itt ismét kikerülhető az irodalom. Ez azt eredményezi, hogy nagyon kevés idő és kapacitás van az irodalomtanításra, és kicsi az érdeklődés iránta.

A magyartanítás tehát különleges feladat Ausztriában. A pedagógus itt népcsoportnyelvet, anyanyelvet, származási nyelvet és idegen

nyelvet tanít sokszor egy osztályon belül, ami komoly szaktudást, felkészültséget, lelkesedést és türelmet igényel. Kihívást jelent a tananyag összeállítása, ugyanakkor ez nagy szabadságot is ad. Öröm és sikerélmény, amikor volt diákjaink visszatérnek kollégákként az oktatásba, tevékenykednek a népcsoportszervezetekben, vagy amikor saját gyerekeik számára is a két tannyelvű képzést választják.

Erika Erlinghagen

A BURGENLANDI MAGYAR IRODALOM (FELTÉTELEZETT) HIÁNYÁRÓL

Burgenland Ausztria legfiatalabb tartománya, és mint ilyen, 2021-ben ünnepelte fennállásának századik évfordulóját. Jellemzőjeként említhetjük egyrészt osztrák viszonylatban rendkívüli tájképét – kiterjedt borvidékét, északon tágas síkságait, Közép-Európa legkeletibb sztyeppetavát, valamint a közép- és dél-burgenlandi dombvidéket –, másrészt a Magyar Királyság egykori határvidékeként évszázados múltját és többnyelvűségét. Burgenlandban Ausztria három autochton népcsoportja él, nevezetesen a burgenlandi horvát és a (burgenlandi) magyar, valamint a roma népcsoport.

A mai Burgenland magyar nyelvű lakossága történelmileg különböző társadalmi csoportokra oszlott. Egyrészt voltak a társadalmilag és gazdaságilag domináns magyar nemesi családok, az Esterházyak, a Batthyányak vagy az Erdődyek, valamint a városokban a magyar nyelvű vagy magyar nemzetiségi orientációjú kispolgárság. Másfelől ott voltak a „kisnemesi” parasztok, akik főként Közép- és Dél-Burgenlandban éltek, valamint az észak-burgenlandi tanyák mezőgazdasági munkásai, akik társadalmilag kirekesztett napszámosok, úgynevezett „Bieresch”-ek voltak. Emellett a burgenlandi magyarok vallási alapon is megosztottak voltak. Ez a különböző regionális, társadalmi és nem utolsósorban vallási csoportokra való differenciálódás azt eredményezte, hogy a burgenlandi magyar nyelvcsoporthoz mintegy 25 000 tagja a huszadik század első feléig nem tudott közös csoportidentitást kialakítani.¹ Valójában a burgenlandi magyarságot egy úgynevezett „falusi etnikum [...] uralta, amelyben a nyelv, a felekezet és a helyi szokások erős társadalmi kapcsot alkottak, amelyet minden falubeli – minden társadalmi és politikai táboron átívelően – osztott”.²

Burgenland ausztriai megalakulása természetesen az itt élő magyarok életkörülményeinek drasztikus változását eredményezte. Az új

1 Vö. Gerhard BAUMGARTNER, *Mit gespaltener Zunge – Sprachgruppen im Burgenland 1921–2021 = Burgenland schreibt Geschichte 1921–2021*, II., szerk. Oliver RATHKOLB – Gert POSTER – Johann Karl KIRCHKNOPF – Rosemarie BURGSTALLER, Amt der Burgenländischen Landesregierung, Abteilung 7 – Hauptreferat Sammlungen des Landes, Eisenstadt, 2021, 14.

2 Uo. [A szerző fordításában.]

határ sok családot választott el egymástól, a magyar közszolgálatban dolgozó tisztviselők és tudósok vagy tanárok pedig többnyire Magyarországra költöztek, ami a burgenlandi magyarok számának jelentős csökkenéséhez vezetett: 1920-ban 24 899 fővel még a tartomány lakosságának 8,4 százalékát tették ki, de már három évvel később 15 224 fővel csak 5,3 százalékát – miközben a magyar nyelv vagy nemzetiségi hozzátartozás megvallásának vagy inkább nem megvallásának részben társadalompolitikai okai is voltak.³ Becslések szerint az első köztársaság idején (1918–1938) Burgenlandban a magyarul beszélők száma 30–40 ezer körül volt.⁴ A második világháború folyamán a burgenlandi zsidók és romák elűzése és meggyilkolása miatt a burgenlandi magyar nyelvcsoporthoz nagy veszteségeket szenvedett, hiszen ők voltak, akik számukat tekintve a legnagyobb, hagyományosan kétnyelvű magyar lakossági csoportot képezték. 1945 után csak egyes észak-burgenlandi tanyákon és a közép- és dél-burgenlandi egykori kisebb nemesi birtokokon maradtak meg működő magyar nyelvű közösségek. Az 1955-ben megkötött államszerződés keretében a 7. cikkben meghatározott nemzetiségi jogokat csak a burgenlandi horvát és a karintiai szlovén nemzetiségnek biztosították, a magyaroknak viszont nem. Így a burgenlandi magyarság alig rendelkezett oktatási lehetőségekkel, magyar nyelvű médiával és politikai képvisellel, aminek következtében az egyre fokozódó asszimilációs nyomás a burgenlandi magyarság körében többek között tömeges nyelvvesztéshez vezetett, és ehhez hozzájárult az anyanyelvi oktatás 1962-ben bevezetett drasztikus csökkentése is.⁵ Innentől kezdve a Magyarországtól a vasfüggöny által elszigetelt burgenlandi magyarok kulturális élete, akiknek nyelvét így Ausztriában is gyanúsnak és megbélyegzettnek tekintették, az 1950-es és 1960-as években elsősorban az egyházközségekben és helyi egyesületekben zajlott, mint például az 1889-ben alapított Felsőöri Református

3 Míg 1921 után még voltak tendenciák a magyar mint státusnyelv ápolására a horvát nyelvű paraszti osztályoktól való megkülönböztetés érdekében, addig Észak-Burgenlandban a negatív „paraszti nyelvtől”, a béresek, illetve „Bieresch”-ek nyelvtől inkább meg akartak szabadulni.

4 Vö. SOMOGYI Attila, *Die burgenländischen Ungarn. Ein historisch-geographischer Überblick = Burgenland schreibt Geschichte*, 173.

5 Természetesen a burgenlandi magyaroknak ugyanazokkal a kihívásokkal kellett megküzdeniük, amelyek a többi népcsoportot, de a többségi lakosságot is érintették, mint például az ingázó migráció, a hagyományos faluközösségek felbomlása, az elvándorlás és ezáltal a népességszám csökkenése, és végül, de nem utolsósorban a népcsoportra jellemző problémával is: a népcsoport tagjai és a többségi társadalom tagjai közötti vegyes házasságokkal, ami még inkább megnehezítette a nyelv családi környezetben történő átadását.

Ifjúsági Olvasóköriben, az 1919-ben alapított Alsóőri Énekkarban, „Dalárdában”, az 1920-ban alapított Alsóőri Kétnyelvű Színjátszóegyesület és Kultúrkörben és más egyházi kórusokban, sportklubokban és néptáncsoportokban.⁶

1968-ban alakult meg az az egyesület, a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület (BMKE), amely „a hagyományos regionális elitek klaszszikus reprezentatív intézményeként”⁷ azt a feladatot tűzte ki maga elé, hogy egyesítse a hagyományosan megosztott burgenlandi magyar közösséget. Végül 1976-ban megalkották az osztrák népcsoporttörvényt, rendszeres népcsoport-támogatást hoztak létre, és minden népcsoport számára összehívták a népcsoporttanácsokat, amelyek feladata az, hogy nem kötelező érvényű tanácsokkal lássák el a szövetségi kancelláriát népcsoportügyekben.⁸ Ez fontos lépés volt a burgenlandi magyarok számára, különösen azért, mert immár az akkor elismert autochton népcsoportok közé számítottak.⁹ A következő években a burgenlandi magyarok helyzete lassan javult – többek között a Felsőőri Kétnyelvű Szövetségi Gimnázium¹⁰ megnyitásával, a vasfüggöny leomlásával és a magyar nyelv presztízsének ezzel járó növekedésével, valamint az EU-hoz való csatlakozással, amellyel együtt a kisebbségi kérdések iránti érzékenyítés is megfigyelhető volt. Népszámlálás keretében 2001-ben kérdeztek utoljára a köznyelvről, és Burgenlandban összesen 6641 fő, azaz a tartomány lakosságának 2,3 százaléka vallotta magát magyarul beszélőnek.¹¹ Ennek ellenére Gerhard Baumgartner megállapítása a kisebbségi nyelvekre vonatkozóan igaznak tekinthető: „Burgenland valamennyi népcsoportnyelve ma már kizárólag második nyelv, amelynek fenntartása és továbbadása a következő generációnak többnyire csak

6 Lásd: <https://www.theaterverein-unterwart.at/uber-uns/> (utolsó hozzáférés: 2023. 10. 11.), valamint <https://www.die-reformierten.at/index.php/gemeinschaft-erleben/leseverein> (utolsó hozzáférés: 2023. 10. 11.).

7 BAUMGARTNER, *Mit gespaltener Zunge*, 18. [A szerző fordításában.]

8 Lásd: Bundesrecht konsolidiert. Gesamte Rechtsvorschrift für Volksgruppengesetz <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000602> (utolsó hozzáférés: 2023. 10. 11.).

9 A Bécsben élő magyarok autochton népcsoportként való elismerésére csak 1992-ben került sor, ezért ma már nem burgenlandi magyar népcsoportról, hanem a burgenlandi magyarokból és az úgynevezett bécsi magyarokból álló magyar népcsoportról beszélünk. Természetesen Ausztria más tartományaiban is élnek magyarok, akik egyesületek és intézmények formájában szerveződnek, és részben a magyar népcsoporttanács javaslatára a szövetségi kancellária népcsoport-támogatásából is támogatják őket, bár törvény szerint nem tartoznak a magyar népcsoporthoz.

10 Lásd a Felsőőri Kétnyelvű Szövetségi Gimnázium, <https://www.bg-oberwart.at/hu/> (utolsó hozzáférés: 2023. 10. 11.).

11 SOMOGYI, *I. m.*, 182.

a népcsoportok rendkívül motivált tagjai által történik. A helyi közösségek mindennapi kommunikációs környezetéből történő automatikus nyelvtanulás egyértelműen a múlté.”¹²

Somogyi azt is megállapítja, hogy a magyar népcsoport elöregedéstől szenved, és hogy a népcsoport tagjainak száma elsősorban a bevándorlás és a honosítás miatt növekszik. Ezzel összefüggésben hangsúlyozza, hogy „különösen fontos, hogy a burgenlandi magyarság helyi kultúrája a kedves tájszólással, saját dalaikkal és szokásaikkal, a temperamentumos mulatságaikkal megmaradjon”.¹³ Az irodalom mint kultúra-, identitás- és nyelvmegőrző tényező itt nem kerül említésre, és ha megnézzük a szövetségi kancellária által a népcsoportoknak nyújtott éves támogatás elosztását, feltűnő, hogy a támogatott projektek között alig van irodalmi fókuszú (könyvkiadás, irodalmi versenyek, íróműhelyek vagy hasonló). Ez azonban nem feltétlenül meglepő, ha figyelembe vesszük a népcsoporton belüli nagyon eltérő nyelvtudásszintet, valamint a burgenlandi iskolák magyaróráinak kihívásait és didaktikai súlypontjait.¹⁴

Burgenlandi magyar irodalom

Az ausztriai magyar népcsoportnak valójában nincs széles körben ismert, önálló magyar nyelvű irodalma, amely összehasonlítható lenne a határon túli magyar irodalmakkal, például a romániai magyar irodalommal. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a burgenlandi magyarság körében ne lenne irodalmi vagy tágabb értelemben véve elbeszélői hagyomány. A 20. század második felében történtek az első kutatások ezen a területen: minden településnek megvoltak a mesemondói, így például Felsőpulyán az „Öreg Kilenc” néven ismert Ribarics János, Órszigetben Pathy Sámuel, Kálmán Mária, Alsóőrött Csulak Roza. A falvakban mesélt történeteket Gaál Károly néprajzkutató jegyezte le az *Aranymadár* című kiadványában, mely Csulak Roza (Bába Roza) elbeszélése alapján kapta címét és öt éves kutatáson alapul.¹⁵ A burgenlandi magyar irodalom eddig kevesebb figyelmet kapott az irodalom-

12 BAUMGARTNER, *Mit gespaltener Zunge*, 26–27. [A szerző fordításában.]

13 SOMOGYI, *I. m.*, 185

14 Lásd Pathy Lívia szövegét folyóiratunk jelen összeállításában.

15 Vö. GAÁL KÁROLY, *Aranymadár. A burgenlandi magyar falvak elbeszélő kultúrája*, Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szombathely, 1988.

tudósok részéről, ami főként magának az irodalmi termelés mennyiségének volt köszönhető.¹⁶

Miről beszélünk tehát, amikor a burgenlandi magyar irodalomról beszélünk? A következőkben az Őrség 2019 decemberében megjelent évkönyvből¹⁷ válogatott verseket tekintjük át közelebbről, hogy felvázoljuk a burgenlandi magyar irodalom meghatározó jellemzőit. A BMKE által 1968 óta kiadott évkönyvnek a 61. kiadása kifejezetten az irodalomnak szentelt és így reprezentatív válogatást tartalmaz az úgynevezett burgenlandi magyar irodalomból, amely javarészt magyarul vagy burgenlandi magyar nyelvjárásban íródott. A válogatott versek és rövidprózai szövegek összesen 18 olyan személytől kerülnek bemutatásra, akik vagy az irodalomban tevékenykedtek (15 fő), vagy mesemondóként (3 fő) a burgenlandi magyarság szóbeli mesemondó kultúrájának jelentős alakjai voltak – a 15 író közül egy személyt a mesemondók között is számontarthatunk. Feltűnő, hogy az évkönyvben bemutatott legfiatalabb személy 1957-ben született, s az írók és mesemondók többsége pedig már elhunyt.¹⁸ Az is figyelemre méltó, hogy többségük férfi,¹⁹ és az írásnak csak melléktevékenységként hódolnak, amit megélhetési foglalkozásuk mellett végeznek, mint például földműves, tanár vagy köztisztviselő.

Az évkönyv elején találhatunk egy népdalt a Felső-Őrségből, ezt követi egy vers Őrszigetből:

Unser Goafß haßt kecske
Geht in Goatn kertbe
Kummt da Burgamasta, bíró
Mit da Hocka, fejszívée
Und hockt an Goafß sein lábát ob.²⁰

16 Különösen a kultúrpolitikai kutatások, az irodalomszociológia, de az összehasonlító irodalomtudomány is egyre nagyobb figyelmet fordít újabban a burgenlandi irodalomra, amelyet eddig főként irodalomesztétikai okokból elhanyagoltak. A Bécsi Egyetem Finnugor Tanszékén, amely a finnugor nyelvészet területén szintén évek óta foglalkozik kisebbségi nyelvekkel és irodalmakkal, a burgenlandi magyar népcsoport, illetve annak nyelve és irodalma kutatási fókuszba került, és ez mind az oktatásban, mind tudományos rendezvények és szakirodalmi publikációk formájában megjelenik.

17 Online megtekinthető itt: https://bukv.at/wp-content/uploads/2021/07/Oerseg_2019_Nr_61.pdf (utolsó hozzáférés: 2023. 10. 11.).

18 Ha azoknak a személyeknek az átlagéletkorát, akiknek a születési és halálozási dátumát megadták, és azoknak a személyeknek az átlagéletkorát, akiknek a születési dátumát megadták, és akik a jelen kutatás idején nem voltak elhunytak, együttesen vesszük figyelembe, akkor ez 73 év.

19 Az évkönyvben szereplő 18 személyből mindössze négy nő.

20 Őrség 61. (2019), 1

Ez a rövid vers lényegileg mutatja fel a burgenlandi magyar irodalom alapvető jellemzőit a nyelvhasználat, a kompozíció és a téma tekintetében.²¹ A Burgenlandra jellemző többnyelvűség vagy a kétnyelvűség kultúrája a 19. századtól kezdve számos kétnyelvű verses költemény megjelenésében érhető tetten, és ezekben a nyelv részben egy soron belül, részben soronként változik, vagy a szövegen belül fordításokat vagy magyarázatokot kínálnak az adott másik nyelven. A használt nyelvek gyakran a standard német és/vagy a magyar nyelv regionális dialektusváltozatai, mint a fentebbi példában.

A magyarul beszélő burgenlandiak körében mára a magyar–német kétnyelvűség különböző formái alakultak ki. Az idősebb generáció kétnyelvűsége jelentősen különbözik a fiatalabb generációtól. Összesen öt nyelvváltozattal találkozunk ma a burgenlandi falvakban: Standard német – Burgenlandi német nyelvjárás (»Heanzisch«) – »Pidgin«, magyar nyelv német szerkezetekkel és lexémákkal – Burgenlandi magyar nyelvjárás – Standard magyar.²²

A Baumgartner által említett idősebb generációhoz tartoznak az 1921 előtt születettek, akik számára a burgenlandi magyar nyelvjárás képezi kétnyelvűségük alapját, az iskolában megtanultak írni-olvasni a standard magyar nyelven, és a német nyelvet a helyi nyelvjárások változatában sajátították el. A második világháború előtti és utáni évtizedekben születettek mind az öt nyelvváltozatban jártasak, és a szakmai életben, valamint a mindennapi életben is képesek mindkét standard nyelvet használni.

Ha megnézzük a szerzők születési dátumát és rövid életrajzát az évkönyvben, feltűnő, hogy két kivételtől eltekintve mindannyian ehhez az első, „idősebb generációhoz” és az azt követő, a második világháború körül született generációhoz tartoznak. Ez egyértelműen tükröződik írásaik nyelvi és tematikai kialakításában is. Az évkönyvben összegyűjtött versek túlnyomórészt haza- és alkalmi versek. A szövegek magyar standard nyelven vagy burgenlandi magyar dialektusban íródtak,

21 A hatóságok által megcsonkított kecske a „megcsonkított anyanyelv”, a burgenlandi magyar nyelvjárás vagy nyelv szimbólumaként szolgál, amely a történelem során egyre inkább veszített presztízséből, és egyre inkább kiveszőben van a burgenlandi magyarságon belül.

22 Gerhard BAUMGARTNER, *Ungarische Literatur in Österreich*, IDE – Informationen zur Deutschdidaktik. Zeitschrift für den Deutschunterricht in Wissenschaft und Schule 3. (1996), 50. [A szerző fordítása.]

néhány vers többnyelvű, német–magyar szövegrészletet tartalmaz, vagy német fordításban is megjelent. A hazafias versek többnyire a szülőföld vagy a szülőfalu leírását nyújtják, amelyet az idők folyamán elhagytak és most hiányolnak – gyakran egy felidézett gyermekkori emlék alapján –, vagy amelyhez a lírai én különleges módon kötődik, mert még mindig ott van otthon. Ezek a versek a burgenlandi magyarok életkörülményeit írják le – elsősorban idilli természetleírások vagy a vidéki élet és mindennapok bemutatása formájában, a hagyományos hitvilág vagy szokásvilág részleteit tartalmazó díszletekkel. A versek egy része szinte programadó jellegű is, például a magyarok és burgenlandi szülőföldjük történelmi kötődésének hangsúlyozásával.

Moór Johann *Hazám* című verse a Burgenlandra jellemző többnyelvűséget, valamint a különböző nemzetiségek jelenlétét tematizálja, és ugyanakkor kérdéseket vet fel a német nyelvű változat olvasása révén, amely óhatatlanul előtérbe helyezi a szöveg keletkezési idejét. A magyar változat így szól:

Itt születtem, ez az én hazám,
Itt ringatott az édesanyám,
Magyar énekkel altatott el,
Ez olyan volt, mintha megölel. //
Láttam testvéreim életét,
Megtanultam gyönyörű nyelvet,
Csak anyanyelven imádkoztam,
Utcán, mezőn így kiáltoztam. //
Mert burgenlandinak születtem,
Más nyelvűeket is szerettem,
A sors sodort minket össze bár,
De virítunk, mint a napsugár. //
A szívünk sokszor fel-felriad:
Hazám, hadd legyenek hű fiad!
Sokan várnak, várnak. Hiába?
A nagykapu nincs még kitarva.²³

Az évkönyv szemközti oldalán a vers német nyelvű változata olvasható, amely szintén Moór Johanntól származik. Itt a negyedik strófa így szól:

23 Őrség 61. (2019), 10.

Mein Herz schreit unermüdlich auf, *es braucht keinen Lohn:*
 Heimat, *ich liebe dich*, ich bin auch dein treuer Sohn!
Keiner muß draußen stehen – warten. Doch wir wissen
 Da große Tor wurde noch nicht ganz aufgerissen.²⁴

[A szívem fáradhatatlanul kiált, nincs szüksége jutalomra:
 Haza, szeretlek, én is hűséges fiad vagyok!
 Senkinek sem kell kint állnia – várva. De mi tudjuk.
 A nagy kapu még nem tárult ki teljesen]

A német szövegben van néhány olyan kiegészítés, amely észrevehető jelentésváltozást okoz. Míg a magyar változatban a lírai én még mindig azt kéri, hogy hazájának hű fia lehessen, és a strófa utolsó két sorában inkább a csüggedés érzése idéződik fel – talán sokan hiába várnak arra, hogy „beengedjék”, mert a nagy kapu még zárva van –, addig a német változatban a lírai én euforikusan fejezi ki hazája iránti szeretetét. Sőt, azt is állítja, hogy nem vár érte jutalmat – ez a magyar változattól teljesen hiányzik –, és a magyar változattal ellentétben azt állítja, hogy senkinek sem kell „kint” várakoznia, mindenkinek már megadatott a bebocsátás, még ha a nagykapu még nincs is teljesen kitérve. A vers először 1971-ben jelent meg az MBKE évkönyvében, amely mindössze három évvel korábban alakult meg a burgenlandi magyarok első érdekképviselőteként, és öt évvel azelőtt, hogy Ausztriában bevezették a népcsoporttörvényt, és ezzel a burgenlandi magyarokat immár autochton népcsoportként ismerték el. Arra nézvést, hogy a vers magyar és német változata közötti tartalmi eltérés a többségi társadalom felé irányuló kommunikáció taktikai megfontolásaival magyarázható-e, csak feltételezéseket lehet tenni. Tény, hogy Moór egy olyan időszakban írta versét, amikor egyrészt Burgenlandban a magyart mint köznyelvet vallók száma történelmi mélypont felé tart,²⁵ és a burgenlandi magyarok – a burgenlandi horvátokkal és a karintiai szlovénekkel ellentétben – nem élveznek alkotmányos védelmet elismert kisebbségként, másrészt az MBKE létrejötte adta az első fontos impulzusokat az együttműködéshez, továbbá az Őrség című kulturális folyóirat meg-

24 *Uo.*, 11.

25 Az 1981-es népszámlálás során Burgenlandban mindössze 4174 személy (a tartomány lakosságának 1,5 százaléka) nevezte meg a magyar nyelvet köznyelvének. *Vö. SOMOGYI, I. m.*, 182.

alapítása motiválta a magyar közösségen belüli irodalmi tevékenység²⁶ megerősödését vagy ennek újraindulását.

Pulay Gyula – a népcsoport kritikus hangja

Következétesen kritikus hangulatot találunk Baumgartner Gerhardnál is, akinek versei Pulay Gyula álnéven a nyolcvanas évek közepén jelentek meg először a Landesstudio Burgenland újonnan indult magyar nyelvű rádióműsoraiban, és aki összesen kilenc verssel képviselteti magát a fentebb említett évkönyvben, amelyek közül egy a címlapot is díszíti. A dél-burgenlandi magyar nyelvjárásban írt versei a régi magyar nyelvjárás és a felsőőri „pidgin” nyelv jegyeit egyaránt hordozzák, tartalmilag a burgenlandi magyarok elbeszélő hagyományára támaszkodnak, kivitelezésükben pedig a burgenlandi kétnyelvű verses költészet tradícióját idézik fel. A Pulay-verseket többek között Kloss Andor is közli a Műhely című magyar folyóiratban – mintegy egy hanyatló világ nyelvi emlékeként:

Amikor Pulay Gyula verseit először olvastam, távoli hangokat véltem hallani: a halványodó anyanyelv üzenetét. Nem tudtam szabadulni attól a gondolattól, hogy voltaképpen nem is verseket, hanem nyelvemlékeket olvasok, de nem keletkező, önmagát kereső nyelvét, hanem visszavonhatatlanul megszűnőben lévőét, amelyet átszőnek, beindáznak egy másik nyelv szavai, kifejezései, grammatikai elemei, s szorításukban törmelékessé lesz. A nyelv állapotára figyeltem tehát elsősorban, s nem annyira az esztétikai megformálásra [...]. E versekben [...] nem annyira a megformálás mivolta, az artistikum a lényeg, hanem maga a nyelv. A nyelv épp-így léte. Ez teszi őket izgalmassá és jelentőssé [...].²⁷

A legismertebb, ma is gyakran idézett verse²⁸ talán az 1986-os *tudok spēhn dáits* című, amely kétnyelvűen ingázik ide-oda a felsőőri „pidgin”

26 Az évek során többek között Teleki Béla, Sternicky Ferenc, Maurer Rezső vagy Seper Károly számos történetet, történelmi emlékiratot és mesét publikált az Őrségben. Jellemző, hogy a folyóirat elkötelezetten kétnyelvű, hogy minél szélesebb közönséghez jusson el. Az Őrség számai 2007 óta online is elérhetők. Lásd: <https://bukv.at/orseg/> (utolsó hozzáférés: 2023. 10. 11.)

27 KLOSS ANDOR, *Pulay Gyula versei elé*, Műhely 10. (1987/5.), 44.

28 A vers nemcsak az Őrség tárgyalt számának címlapját díszíti, hanem bekerült a *Neue österreichische Lyrik – und kein Wort deutsch* című antológiába (*Neue österreichische Lyrik –*

magyar és a dél-burgenlandi német nyelvjárás között, és így nemcsak egy nagyon korlátozott regionális közösség számára érthető teljesen, de lefordíthatatlan is.

tudok spréhn dáits
de nem guod
de mier musszáin spréhn dáits
worum nit szabad spréhn magyaru?
wál, mondják
ronda, ronda
csek dummész báuá
beszi magyaru
wosz gsáiti méns
mindig spréhn dáits
akkor gebildét
übünyi kell
sokat übünyi mert
übung máht de máisztá.²⁹

Baumgartner/Pulay ebben a versben felveti a nyelvek eltérő értékének ma is központi jelentőségű problémáját, és a két nyelvet, a németet és a magyart egyértelmű ellentétbe állítja egymással: a második az alsóbbrendű, inferior nyelv, amelyet „csak az ostoba parasztok” beszélnek, míg az „okos emberek” mindig németül beszélnek. *Szabad* című verse is e téma körülforog, és nem spórol az érvényben lévő népcsoportpolitika kritikájával sem:

„nímetü musszain jegyet vennyi / bevásárunyi / aduot fizetnyi /
cimünket levielre irnyi / oskolába mennyi / kinoba mennyi / diskó-
ba mennyi / újságot olvasnyi / házasságot bejelenkeznyi / születist
bejelenkeznyi / halált bejelnkeznyi / örökölnyi / utlevelet kírnyi /
fürersaint csinányi / autuot vennyi / büntetist fizetnyi //

magyaru szabad rokonyokje beszinyi / dalárdába inékünyi / tánc-
csoportba táncunyi / templomba mennyi / imátkoznyi / temetisékre
mennyi / temetisékre, temetisékre //

und kein Wort deutsch, kiad. Gerald KURDOĞLU NITSCHÉ – Bruno GITTERLE, Haymon Verlag, Innsbruck – Wien, 2008) is, és a rolunk.at, az ausztriai magyar népcsoport túlnyomórészt magyar nyelvű online lapja két egymást követő évben is terjesztette a nyelv világnapja alkalmából a közösségi média csatornáin.

29 Órség 61. (2019), címlap.

lábjegyzet bocsánatot kérék, majnem jefejejtettem hogy issze e biuruságná, perbe, ott beszihettnünk magyaru. Csek hogy, sajnos, nem vannunk mind bünözüök!³⁰

Baumgartner/Pulay még az első versnél is világosabban mutatja be a burgenlandi magyarság 20. századi – és részben mai – életének nyelvi (és társadalmi) valóságát, amelyet nagyrészt csak az 1980-as években lendületet kapó és – például a kisebbségi oktatás és a népcsoportmédia területén – még mindig nagy felzárkózási gondokkal küszködő népcsoportpolitika alakított és alakít napjainkban is. A versben a teljes közéletet úgyszólván a német nyelvhez rendeli hozzá, a magyar nyelv csak a magánéletben vagy a szokásokhoz, a hithez, a néphagyományhoz klasszikusan kapcsolódó területeken használható. A kétségbeesés és a keserűség kerül előtérbe a temetések háromszori megemlékezésében, a magyar nyelv használati helyszínékként, valamint a lábjegyzetben, amely elnézést kérőn közli, hogy nem minden magyar „bűnöző”. Ez nemcsak a népcsoporton belüli tömeges nyelvvesztésre – úgy tűnik, mintha a versben magát a nyelvet viszik a sírba – és a magyar nyelv másodlagos státuszára utal, hanem arra az általános gyanakvásra is, amely különösen a vasfüggöny idején a burgenlandi magyarokkal és nyelvükkel szemben megnyilvánult.³¹

Új szerep: a népcsoport mint hídépítő

A kisebbség mint hídépítő klasszikus toposzát használó Rácz Imre *Őrvidéki magyarok* című versében, amely az Árpád fejedelemtől a hidegháborúig terjedő időszakot idézi fel, a felhívás békülékenyebben hangzik:

30 *Uo.*, 39.

31 Ezen nem változtatott az 1960-as évek közepén kezdődő és az 1970-es évek közepéig tartó burgenlandi kultúrpolitikai fellendülés, amely Fred Sinowatz, a tartományi kormány kulturális osztályának akkori vezetője idején „Pannónia felfedezéséhez” vezetett, ami mint kultúrpolitikai fogalom egyrészt az alpesi-osztrák kulturális hagyományoktól való tudatos elszakadást, másrészt a keleti szomszédsághoz való közeledést jelentette, amely akkoriban még a vasfüggöny miatt kommunikációs akadályokba ütközött. Vö. Jakob PERSCHY, *Es zählt, was bleibt. Kulturpolitische Maßnahmen und ihre Ergebnisse = Geschichte der österreichischen Bundesländer seit 1945. Burgenland: Vom Grenzland im Osten zum Tor in den Westen*, szerk. Roland WIDDER, Böhlau, Wien, 2000, 191.

Ősapjuk hajdan, Árpád idejében,
hazáért harcolt nyugati gyepűn.
Kezében karddal, máskor meg ekével
Küzdött és szántott rendületlenül. //
[...]
Késő unokák falut raktak régen,
de velük közben fordult a világ.
Nem élnek ők már nyugati végen;
Keletre néz, ki szomszédba kiált. //
Sokszor fáradtan, tán csüggedten néha
Torlaszok helyett építnek utat;
Segítenek, hogy ne maradjon néma,
Értse meg egymást kelet és nyugat.³²

A vers azzal a kijelentéssel zárul, hogy az egykori gyepű védői új szerepet kaptak, mégpedig a hídépítőkét. Rácz, aki többek között káplánként és hitoktatóként is tevékenykedett, tagja volt a magyar népcsoporttanácsnak, és mint ilyen aktívan képviselte a burgenlandi magyarság érdekeit politikai szinten. Személyes elkötelezettségét, népcsoportpolitikai programját jól tükrözi 1996-ban megjelent verse. Valójában azonban a hídépítőkről alkotott képet kritikusan is lehet tekinteni: a vasfüggöny leomlása óta a burgenlandi magyarság számára, úgy tűnik, elsősorban saját identitásuk megőrzése, a népcsoporttudat életben tartása és továbbadása a következő generációk számára, valamint nyelvük megmentése a kihalástól, vagy egyáltalán a standard magyar változat formájában való újratanulása jelent kihívást. A hidakat most már megváltozott körülmények között és olykor más irányba kell építeni – már nem elsősorban Kelet és Nyugat között, ahol a most már szabadon elérhető szomszédos ország fontos (túlélési) ösztönzőként hathat, hanem a különböző burgenlandi népcsoportok között, a kisebbségi és többségi lakosság között és részben a saját népcsoporton belül is.

Hasonlóképpen, az irodalomban is szükséges lesz a tágabb látásmód alkalmazása, az összefüggések keresése és a hidak építése. Baumgartner az ausztriai magyar irodalomról szóló tanulmányában idézi Vas István magyar költőt és irodalomtörténészt, aki szerint „nyelvi közeg nélkül irodalmi létezés nemcsak nem lehetséges, de a lehetőség

32 Őrség 61. (2019), 15.

is idővel törvényszerűleg használhatatlanná satnyul”.³³ Baumgartner megkérdőjelezi a burgenlandi magyar irodalom és szerzőinek jelentőségét, hiszen az akkor ötvenévesek generációjával kihalóban van az eddig írt versek nyelve.³⁴

Ezzel összefüggésben, mintegy ellenpéldaként az ebben a munkában tárgyalt évkönyvhöz kapcsolódóan ajánlott elolvasni a burgenlandi edition lex liszt 12 kiadó *Junge Literatur Burgenland* című sorozatát, amelynek keretében 2018 óta rendszeresen jelennek meg fiatal burgenlandi szerzők³⁵ szövegei. Különösen érdemes odafigyelni az eddig kötettel még nem rendelkező szerzőkre, az úgynevezett „újoncokra”, akiknek már volt lehetőségük versenyeken, antológiákban és folyóiratokban felhívni magukra a figyelmet. A sorozat rövid, programadó felhívása így hangzik: „A legkülönfélébb típusú és Burgenland valamennyi nyelvén készült szövegeket várjuk, amelyek hitelesen közvetítik a régió saját identitását. Ezek együttesen tanúskodnak a szöveg médiuma iránti vonzalomról és a burgenlandi fiatal irodalmi alkotás sokszínűségéről.”³⁶

Itt olyan szövegeket olvashatunk, amelyek vagy közvetlenül, nem német nyelvű szövegrészekre keresztül, vagy közvetve, a különböző burgenlandi népcsoportokra és azok kultúrájára, életmódjára való utalásokon keresztül mutatnak rá a Burgenlandot jellemző többnyelvűsége, továbbá Burgenland és Magyarország történelmi vagy jelenkori kapcsolatát járják körül, vagy azt szuggesztív módon tematizálják. Bár a sorozat szövegeiben a horvát nyelv jobban jelen van, mint a magyar, azonban például a 2023-ban megjelent 7. kiadásban számos magyar és magyar–német kétnyelvű vers és rövid írás található a burgenlandi szerző, Istvanits Kerstin tollából. Az edition lex liszt 12 kiadási programjának további részében is számos olyan német ajkú szerző, például Treiber Jutta művei szerepelnek, amelyekben magyar nyelvű szövegrészek találhatók, vagy amelyek tartalmi szinten a magyar népcsoport, a magyar történelem és a burgenlandi magyarság gyökerei körül forognak.

Ezért nem tűnik helyénvalónak, hogy búcsút vegyünk a burgenlandi magyar irodalomtól, inkább érdemes felfigyelnünk ennek sokrétű és többnyelvű megnyilvánulásaira.

33 BAUMGARTNER, *Ungarische Literatur in Österreich*, 51.

34 *Uo.*, 54.

35 A „Junge Literatur Burgenland” sorozat eddig megjelent 7 kötetében publikáló szerzők átlagéletkora 36 év.

36 Lásd: <https://www.literaturweg.at/jungeliteratur.html> (2023.10.10.) [A szerző fordítása.]

Lydia Novak

A BURGENLANDI HORVÁTOK KULTÚRÁJA, IRODALMA ÉS MÉDIAVILÁGA

A horvát népcsoport Ausztriában vagy másképpen a burgenlandi horvátok a 16. és 17. század migrációs mozgalmának maradványai, letelepedési területük sokkal kiterjedtebb, mint az ma ismert, túlnyúlik a névadó, Ausztria kilencedik, legfiatalabb tartományának területén is. Az akkori letelepedési terület magában foglalta a mai Burgenland, Nyugat-Magyarország, Szlovákia területeit a Kárpátokig, a Bécsi-menedéc, illetve a Morva-mezőt, és északon Dél-Morvaországig nyúlt. A letelepedés okai és előfeltételei között találjuk a nagy török hódításokat és háborúkat (1529 és 1532), illetve a végéhez közeledő középkor gazdasági válságainak és számos járványának következtében sivárrá váló, lerombolt és elnéptelenedett falvakat és tájakat a Monarchia nyugat-magyarországi részén.

A bevándorlás nem a török háborúk elől való menekülési mozgalom volt, hanem földesurak szervezett betelepülési akciói, mindenképp a Nádasdy, Erdődy és Batthyány nemesi családokat említhetjük itt, amelyek Nyugat-Magyarországon, a mai Horvátország területén, illetve Észak-Boszniában is rendelkeztek uradalmakkal. Az Oszmán Birodalom Balkánon való előretörése miatt ezen területek helyzete egyre bizonytalanabbá vált, ezért a földesurak úgy döntöttek, hogy a jobbágyokat a délre fekvő területeikről a nyugat-magyarországi területekre telepítik át. A sivár és elnéptelenedett területek betelepülésre, a földesurak birtokai pedig megművelésre alkalmasak voltak.

Továbbá bizonyos katonai-stratégiai megfontolások vezettek oda, ellátási és védekezési okokból is, hogy Bécstől délkeletre egy működő vidéki és gazdasági infrastruktúrát építsenek fel és tartsanak fenn. Becslések szerint ezen betelepítési mozgalom során, amely a 16. század elején kezdődött és körülbelül 150 évig tartott, nagyjából 20 000–60 000 horvátot¹ telepítettek át.

1 Vö. Josef BREU, *Die Kroatensiedlung im Burgenland und in den anschließenden Gebieten*, Franz Deuticke, Wien, 1970, 21.

A horvát bevándorlók első nyomait 1515 körül a kismartoni járás területein találjuk. A bevándorlók nagy része parasztcsalád volt, de meseterembereket, kereskedőket, papokat és kisnemeseket (csekély számban nemeseket is) találunk közöttük, ami azt jelenti, hogy egy helység teljes népességstruktúrájának áthelyezéséről van szó. Ez a horvát népesség a 16. században Nyugat-Magyarország lakosságának körülbelül 30 százalékát tette ki.² A horvátokat ugyanúgy érintette a reformáció és az ellenreformáció, mint a hátramaradt lakosságot. Ezekből az időkből származnak az első horvát tanárok és teológusok által írt horvát nyelvű publikációk.

Habár a horvát reformátorok hatása csak átmenetileg volt sikeres, irodalmi munkásságuk és publikációik a burgenlandi horvátok írott nyelvének kezdetét jelentették. A katolicizmushoz való hűségért cserébe a horvát lakosságnak lehetősége volt horvát papokat és így tanárokat kapni. Éppen ezért játszik nagy szerepet a templom ennek a nyelvcsoporthoz a fennmaradásában, mivel mint ismeretes, a nép azt a nyelvet beszélte, amelyet a szószékről, a paptól is hallott. A 19. század végén a horvát népesség Nyugat-Magyarországon intenzív magyarosítási törekvéseknek volt kitéve, amelyek célzott intézkedésekkel kísérelték meg a kisebbségi nyelveket a nyilvános életben, az iskolában és a hivatalokban visszaszorítani. A lakosság körében ezeknek az intézkedéseknek azonban csak szerény sikere volt.

Mindazonáltal a népcsoport szellemi és intellektuális elitje, főként a papság és a tanárok képzését többségében magyar egyetemeken és intézményekben végezte, ezért nagy részüket magyarnak tekintették. A burgenlandi horvátok történelmében a legnagyobb cezúra az Osztrák–Magyar Monarchia széthullása volt. A Monarchia feloszlása következtében a népcsoport tagjai három (ma négy) országba szóródtak szét. Az 1920–21-es népszavazás értelmében Burgenlanddal a népcsoport legnagyobb része Ausztriához került, miközben a határ magyarországi szakaszán északról délig számos horvát (de német nyelvű) helység Magyarországnál maradt. Az újonnan létrejött Csehszlovákiában volt még néhány horvát, illetve kevert nyelvű helység Pozsony környékén és néhány terület Mikulov (Nikolsburg) közelében, Dél-Morvaországban. (Ezeket az úgynevezett morva horvátokat 1948-ban a Beneš-dekrétumok értelmében széttelepítették Cseh-

2 Vö. Josef BREU, „*Prostorni opseg i posljedice za sliku naselja*” = *Povijest i kultura gradišćanskih Hrvata*, szerk. Ivan KAMPUŠ, Nakladni Zavod Globus, Zagreb, 1995, 89.

szlovákia egész területén.) Burgenland Ausztriához való csatlakozása radikális változást hozott a nyelv helyzetét illetően: a magyar helyett a német lett a (legfontosabb) nyilvános térben használt nyelv. Ennek következtében Burgenland négy nyelvének (német, horvát, magyar, roma) értékviszonyai teljesen megváltoztak. Új nyelvi hierarchia jött létre, ami Burgenland teljes lakosságát érintette. Így a különböző népcsoportok tagjai, a horvátok is nyomás alá kerültek, hogy a németet jobban tudják, mint saját horvát nyelvüket. Ez a saját anyanyelvükben egy folyamatos kompetenciacsökkenést eredményezett, ezzel az iskola- és oktatási rendszerben a népcsoportnyelvek marginalizálódó és marginalizált helyzetét teremtette meg, ami végül nyelvvesztéshez és az ezzel összefonódó asszimilációhoz vezetett, amely még máig is tart.

Az iskolakérdés a népcsoport két táborra szakadó politikai megosztottságához vezetett. A szociáldemokraták Burgenlandban az osztrák iskolatörvény bevezetése mellett voltak, míg a keresztényszocialisták a katolikus (nyolcosztályos) népiskola megtartását és ezzel a tantervek és az iskolai szervezet egyházi ellenőrzését szorgalmazták. A szociáldemokraták uralta közösségek miatt (mindenekelőtt Észak-Burgenlandban) német nyelvű népiskolákat alapítottak.³ A horvát nyelv használata a horvátoknál a keresztényszocialista beállítottság szimbólumává vált, míg a szociáldemokrata horvátok a nyelv használatát a nyilvános életben, mindenekelőtt az iskolákban és a hivatalokban elutasították. 1921 mellett kisebbségpolitikai szempontból az 1955-ös év messze a leglényegesebb: az államszerződés hetedik cikkelye a burgenlandi horvát kisebbség jogainak rögzítését hozta magával – ahogy a szlovéneknek Karintiában. A végrehajtási rendelkezések hiánya miatt ezeket a jogokat csak nagyon későn és szinte minden esetben az Alkotmánybíróság határozatai alapján hajtották végre, amelyeket egyéni panaszok és perek, valamint évekig tartó eljárások előztek meg.

Ahogy már említettem, Burgenland általános gazdasági gyengesége megnehezítette a horvát népcsoport nyelvi és kulturális helyzetét is. Sok burgenlandi, az összes népcsoportot beleértve, kénytelen továbbra is Burgenlandon kívül munkát keresni. A gazdasági fellendülés során a javuló közlekedési összeköttetésekkel és az ennek következtében növekvő mobilitással az otthon sokak számára csak hétvégi lakóhellyé vált. Ezek az ingázók alig tapasztalnak valamit a falu kul-

3 Vö. Gerald SCHLAG, *Gradišćanski Hrvati od 1918. do 1945. godine = Povijest i kultura gradišćanskib Hrvata*, szerk. Ivan KAMPUŠ, Nakladni Zavod Globus, Zagreb, 1995, 175.

turális és nyelvi tevékenységeiből, és így elidegenednek az eredeti kultúrájuktól és nyelvüktől. Mindenekelőtt a második köztársaság idején szolgált Bécs a burgenlandi horvátok számára olyan helyként, ahol dolgozhattak és tanulhattak. Horvát egyesületek és szervezetek alakultak a szövetségi fővárosban is, és megpróbálták egy sokszínű kulturális és nyelvi kínálaton keresztül lehetővé tenni a népcsoporthoz tartozóknak, hogy a nyelvet és a kultúrát a nagyvárosban is ápolhassák, fejleszthessék és továbbadhassák.

A már említett 1955-ös bécsi államszerződés hetedik cikkelye a horvát lakosságnak elméletileg jól biztosított jogalapot garantált, és a kisebbségvédelem magna chartájaként volt érvényes Ausztriában évtizedeken át. Először 1976-ban lett az ún. népcsoporttörvény mint végrehajtási törvény a 7. cikkely rendelkezéseihez illesztve. De még ezután is voltak olyan rendelkezések a nyelvet, a topográfiai feliratokat, illetve a mediális ellátást, a tanítás nyelvét stb. illetően, amelyeket egyes magánszemélyek alkotmánybírósnál tett panaszai alapján hajtottak végre. Az oktatás területén javulást hozott magával a horvátoknak mint kötelezően választható tárgynak a bevezetése (1989) bizonyos gimnáziumokban Burgenlandban, illetve a Kétnyelvű Szövetségi Gimnázium (Zweisprachiges Bundesgymnasium) létesítése Felsőőrön (1992/93). 1989-ben kisebbségi rendelkezéseket vezettek be az óvodára, illetve az iskola előtti gondozásra vonatkozóan. Ennek érvényesítése több mint problematikus, és a csoport követeléseit tekintve erősen hiányos is. A horvát részt illetően nincsenek kötelező érvényű feltételek és alig léteznek ellenőrző mechanizmusok. Ennek következtében a gyakorlatban „különböző értelmezések” léteznek. Részben az egy csoportban vagy osztályban lévő diákok nyelvi kompetenciájának nagy különbségei nehézséget jelentenek a törvényileg előírt kétnyelvű oktatásban. Így azok a hiányok, amiket a gyerekek a szülői házból vagy az óvodából hoznak magukkal az iskolába, már nem pótolhatóak. Ellenkezőleg, gyakran a különbségeket „lefelé” tüntetik el.

A vasfüggöny lehullását követően a burgenlandi horvátok ismét szoros együttműködésbe kezdtek azokkal, akik a Monarchia széthullása után Magyarországon, Szlovákiában és Csehországban maradtak. Ausztria Európai Unióba való belépése után – melyet később Magyarország, Szlovákia és Csehország is követett – a burgenlandi horvátok ismét egyesülhettek.

*Kulturális élet a horvát népcsoportban,
illetve a burgenlandi horvátoknál*

A horvát népcsoport kultúrájában nagyon nagy helyi értékkel bír a zene, amely mindenhol jelen van. A népzene, néptánc és az ezzel összefonódó húros hangszer, a tambura a nyelv mellett az első helyen állnak az identitásképző elemek között – a népcsoporton kívül és belül is. A tambura mindenekelőtt a népcsoport újrafelfedezésének eszközeként szolgál a saját mikrokozmoszán kívül, ami gyakran sztereotip ábrázolásokhoz és képekhez vezet, mivel ezek csak ebben a folklorisztikus kontextusban ragadhatóak meg. A népcsoporton belüli népzene mindenekelőtt gyakran a nyelv és az identitás megtartásával kapcsolódik össze. A burgenlandi horvátok, illetve a horvát népcsoport és a tambura szimbiózisáról már több tudományos értekezés született. Christine Gregorich a kétezres évek elején diplomamunkájában⁴ vizsgálta a tamburazenét mint a burgenlandi horvátok „etnikai identitás-szimbólumát”. Ő is említi azt a kezdetben fontos ténytet, amely a horvát népcsoportoz tartozók számára sem volt ismert vagy tudott: a tambura ilyen identitás-szimbólumként az 1920-es évek elején került Burgenlandba, és így a körülbelül ötszáz éves migrációs történethez viszonyítva egy viszonylag fiatal jelenségnek számít ezen a szélességi fokon. A húros hangszer sikertörténetének kezdőpontja a mai Burgenlandban az első tamburaegyüttes alapítása (1923) Sopronkertesén (Baumgarten/Pajngt). Néhány évtizeddel korábban, az 1888-as bécsi vilákiállításon volt a hangszer először hallható és látható Ausztriában. Annak ellenére, hogy a két világháború közötti időben elszórtan léteztek tamburaegyüttesek, az 1950-es évekig tartott, amíg a tambura lassan a burgenlandi horvátok elsődleges hangszerévé vált: a falusi csoportok mellett voltak iskolazenekarok is, mivel a hangszeren való játékot iskolákban tanították. Ma körülbelül ötven tamburaegyüttes van a határ innenső és túlsó oldalán, a burgenlandi horvátok lakta terület egészen és Bécsben. A repertoár, amit a tamburával nyújtani lehet, túlmege a népzenen: a klasszikustól a régi slágereken át popzenét is játszanak – a fellépő csoport profiljától és környezetétől függően. Ennélfogva a tamburazene műfajáról beszélni egy kissé félrevezető lenne. Első pillantásra úgy tűnhet, hogy a tamburazene ellenpólusaként jött létre a burgenlandi

4 vö. Christine GREGORICH, *Die Burgenlandkroaten und ihre Tamburica*. Diplomarbeit, Universität Wien, 2001.

horvátok zenéjének egy másik nagy területe, az úgynevezett krowodnrock. Ennek a zenei irányzatnak az alapító atyái a Bruji együttes tagjai, többek között Joško Vlasich. A horvát népcsoport tagjaira pejoratív értelemben használt „Krowod” kifejezést a csoport úgyszólván kisajátította és pozitívvá formálta: rock, tiltakozás, a láthatóság követelése és jogok a népcsoportnak. Fiatalabb bandák és formációk a mai napig a krowodnrock műfajával és fogalmával azonosulnak. A Krowodnrock Records nevet viseli egy új zenei kiadó is, amelyet azért alapítottak, hogy segítse a szcéna zenészeit és zenekarait a streaming platformokon való online terjesztésben.

Ha a krowodnrock első pillantásra a tambura- és (véltetően) a konzervatív népzene ellenpólusának tekinthető is, ha jobban megvizsgáljuk, ennél azért egy kicsit komplexebb. A krowodnrock is szoros kapcsolatban áll a burgenlandi horvátok tradicionális dalaival és népzenejével, a műfaj számos képviselőjének vannak gyökerei a népzeneben – és így tapasztalata a tamburával –, továbbá sok dalt is inspiráltak a tradicionális dallamok és dalok. Alapvetően ezt vizsgálta és rögzítette a Bécsi Zene- és Előadóművészeti Egyetemen a *Der „Krowodnrock” zwischen Tradition und Moderne – Neuinterpretationen burgenlandkroatischer Volksmusik im Rock- und Popbereich* című diplomamunkájában Nikola Zeichmann, aki maga is a műfaj képviselője.

A burgenlandi horvátok népzenejének és folklórájának kontextusában nem maradhat említés nélkül a Kolo Slavuj. A burgenlandi horvátok bécsi székhelyű folklóregyüttesét 1971-ben alapították. Az alkalom a bécsi horvátból megnyitása volt, amire a Kolo táncsoport Bécsből és a Slavuj nevet viselő tamburaegyüttes Szabadbárándból (Großwarasdorf/Veliki Borištof) állt össze. Kezdetben nem saját (Burgenlandból való) táncokat vagy koreográfiát mutattak be, hanem olyanokat, amelyeket Horvátországból hoztak. A burgenlandi horvátok sokszínű dal-készlete ismert volt és ma is az, a táncokról azt mondták, hogy minden elveszett és feledésbe merült. Ennek ellenére az együttes akkori vezetése 1972-ben felkérte az egyik legismertebb és legfontosabb etnológust és etnokoreológust Zágrábból, dr. Ivan Ivančánt, akinek az volt a feladata Burgenlandban, hogy mindenekelőtt a határ osztrák oldalán és 23 horvát helységben idősebb embereket kérdezzen a táncszokásaikról és tánchagyományaikról. Ezek az emberek a fiatalokokról meséltek, legtöbbször a századforduló környékén születtek, a legidősebb megkérdezett 1886-ban. Ezek szerint minden, amit Ivan Ivančan feljegyzett a tánctradícióról, a két világháború közötti időből vagy régebből szár-

mazik, mivel sokan még a szüleik és nagyszüleik elbeszéléseiről számolhattak be. Ezen feljegyzések alapján Ivančan hat koreográfiát készített a Kolo Slavuj számára, kezdve 1973-ban a Pásztorházáról (Stinatz) származó táncokkal, a legutolsó munkája pedig az együttes számára Közép-Burgenland esküvői szokásait két részben bemutató koreográfia, amelyek ősbemutatója 1991-ben és 1996-ban volt. A táncgyománnyá újjáélesztése a színpadon, illetve bizonyos mértékig a színpadtól távolabb is revitalizáláshoz vezetett. Mindenekelőtt azok, akik a tánc csoportokban aktívak voltak, a csárdás, a drmeš és a polka táncokat nem csak a színpadra korlátozták.

A Kolo Slavujból is létrejött néhány más formáció és együttes. A népcsoporton kívüli burgenlandi horvát zene jelenlegi legnagyobb közvetítője a BasBariTenori együttes, amelyet 2006-ban alapítottak és a Jam Sessions Backstage-ből jött létre, miközben Christian Kolonovits zenei alakulata, a Coming Home 2004-ben és 2005-ben Felsőőrben alakult meg a Kolo Slavuj és Willi Resetarits tagjaiból. A BasBariTenori tagjai Burgenlandból, Szlovákiából és Bécsből származnak, ezzel pedig a horvát népcsoport lakta területek nagy részét reprezentálják. A kvartett – Willi Resetarits túl korai haláláig gyakran kvintett – Ausztriában és a határokon túl is neves színpadokon és fesztiválokon lépett fel, és időközben helyre és ismertségre tett szert az osztrák zenei világban. Az úgynevezett német nyelvű többségi lakosságból összeálló közönség előtt is tudatosan kétnyelvűen kommunikálnak és moderálnak, így a burgenlandi horvátok nyelvét – ezzel együtt dalikat és zenéjüket is – láthatóvá és hallhatóvá teszik.

A burgenlandi horvátok irodalma

Ha a horvát népcsoporton belüli irodalmi munkásságra pillantunk, az kb. az 1970-es évekig férfiak uralta volt. Maga Ana Schoretits, az egyik máig legaktívabb író 1970-ben az első színdarabját egy férfi művésznévén publikálta. Körülbelül 50 éve a burgenlandi horvátok női tagjai is aktív és mindenekelőtt látható részei az irodalomnak. Közöttük van a már említett Ana Schoretits, aki Zárány (Zagersdorf/Cogrštof) színházi csoportjában végzett évekig tartó tevékenysége során főként színházi szövegekkel volt jelen. Azóta prózát és lírát is megjelentetett, valamint közmondásokat gyűjt, hogy megóvja ezeket a feledésbe merüléstől. Nikola Bencsics gyűjteményében (*Literatur der Burgenländischen*

Kroaten von 1921 bis heute) Ana Schoretits mellett Matilda Böls, Timea Horvát, Dorothea Zeichmann és Agnjica Csenar-Schuster a női főszerzők. A kötetben és a népcsoporton belüli irodalmi tevékenységben is a líra az uralkodó műnem – érvényes ez a férfi és a női szerzőkre is. Hogy miért éppen a líra olyan kedvelt, arról egy külön értekezést lehetne írni. A késő 20. század képviselőjeként említhető itt Jurica Csenar, aki verseivel és szójátékaival, amelyek közül néhány feltűnést is keltett, egy kicsit Ernst Jandl munkásságára emlékeztet. A fiatalabb generáció munkásságára is igaz, ami (még) nem szerepel a kötetben, hogy szintén a líra az uralkodó műnem, amennyiben még a burgenlandi horvát nyelvet használják irodalmi nyelvként. Mindeközben vannak olyan szerzők a népcsoportból, akik németül írnak, és burgenlandi horvát intertextusokat építenek be a szövegeikbe. A népcsoporton belüli hanyatló nyelvi kompetenciára tekintettel valószínűleg ez irodalmunk jövője.

A horvát népcsoport médiavilága

Mindenekelőtt a Hrvatske Novine hetilapot említhetjük, amely 1910 óta jelenik meg és a legrégebbi még megjelenő nyomtatott médium a Kárpát-medence területén, a határ innenső és túlsó oldalán. Éppen ennek az állandóságnak köszönhető (egy rövid megszakítással a második világháború alatt), hogy a Hrvatske Novine a legrégebbi és szinte az egyetlen archívum, amely a horvát népcsoport történéseit és tevékenységeit gyűjti egybe. A nagy eseményektől kezdve a nyelvi diskurzusokon át a születési hírekig sok mindent rögzít, és 2022 óta nyilvánosan is könnyebb hozzáférni: az előző évtől a hetilap az ANNO része lett, ami az Osztrák Nemzeti Könyvtár történelmi újságjainak és folyóiratainak adatbázisa. Ez lényeges lépés nemcsak az archívum megtartása, hanem azon tudomány szempontjából is, amely a horvát népcsoporttal foglalkozik vagy foglalkozni fog. Emellett rendszeresen jelenik meg a Glasnik templomújság is, illetve a Novi Glas, a horvát akadémiai klub magazinja. A Novi Glas 2020 óta online médiumként is visszakereshető, az évente négyszer megjelenő nyomtatott lap mellett a noviglas. online weboldalon rendszeresen látnak napvilágot cikkek és kommentárok burgenlandi horvát és német nyelven is, olyan témákban, amelyek néha jobban, néha kevésbé érintik a népcsoportot. Elsősorban általános kisebbségpolitikai kérdések vannak itt napirenden.

A késő 70-es évektől audiovizuális médiumokat is készítenek a horvát népcsoport számára. A burgenlandi helyi stúdió hetente hatórányi rádióprogramot kínál. 1989 óta van egy félórás tévéműsor is horvát nyelven (*Dobar dan, Hrvati – Guten Tag, Kroaten*). Az ORF online kínálatának kiépítése óta ez a 6,5 óra bármikor – legalábbis egy héten keresztül – és bárholnan megtekinthető. Az osztrák közjogi adók ajánlata mellett éveken keresztül mindig voltak privát kezdeményezések és kísérletek, hogy audiovizuális médiumokat gyártsanak a horvát népcsoportnak: említhetjük itt a Szlovákiával közösen létrehozott, határon átívelő tévémagazint, a *Mi Hrvati (Wir Kroaten)* címűt, amely egy három évig tartó EU-projekt keretében valósult meg, de a 2021-es befejezést követően nem hosszabbították meg. Továbbra is aktívan működik a MORA rádió, egy szabad, magánjogi rádióadó Felsőpulyán (Oberpullendorf).

A nyomtatott és audiovizuális médiumok mellett a digitalizációval és az online médiával új lehetőségek és kapuk nyíltak meg a népcsoport számára, amelyek azonban csak tétován és nagyon lassan valósulnak meg. A koronavírus alatti lezárás itt már-már katalizátor, gyorsító volt a digitális kínálatra való tekintettel. A már említett Novi Glas online médiumként való indítása hiánypótlóként említendő. Időközben ennek a folyóiratnak lett egy sokszínű és többnyelvű podcastkínálata is, amely mindenekelőtt a népcsoport történetével és kisebbségpolitikai témákkal foglalkozik. 2022 óta a Hrvatski centar (Horvát Központ) Bécsben készít hetente egy podcastot, melynek címe centar.melange, és amelyben a népcsoport egyéniségeit hívják beszélgetni.

Ezen új alakulások és kezdeményezések ellenére a népcsoportról szóló és általa létrehozott digitális média területén még van hová fejlődni. Így tehát izgatottan tekinthetünk előre, hogy mit hoz a jövő.

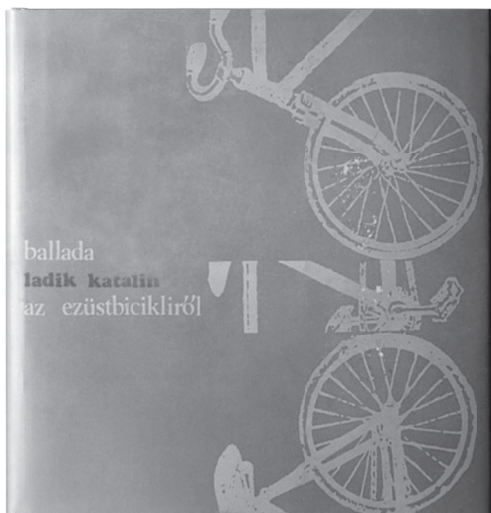
Goda Regina fordítása

MEDDIG ÉL EGY HAL?

BENCZÉDI ANNA

KORTÁRS OLVASATOK

LADIK Katalin: *Ballada az ezüstbicikliről*, Forum, Újvidék, 1969.

Arról tanúskodik mindez, hogy Ladik Katalin tipikusan szürrealista költő, akinek a versei az álom határán mozognak, és akinek az asz-szociációs körei sokszor önműködőek. Kétségtelen azonban, hogy a szürrealizmus ma már nem – s így nála sem – jelenhet meg tisztán, az első nagy felfedezések örömét és újításait hozva. Csak bizonyos többlet kialakításával válhat ma már a szürrealista szemlélet és módszer járható, költői úttá. Ladik Katalin ezt a többletet keresve jutott el a népdal zeneisége, az archaikus szóhasználat, mondatszerkesztés, a hiedelemformák felélesztése révén a pop-art költői kifejezőerejének felismeréséig. Így sikerült Ladik Katalinnak a korai és sokszor nem túl sikeresen megvalósuló szürrealista ihletet és módszert egy sajátos költői magatartássá nemesítenie.

BÁNYAI János, *Ezüstbiciklin a szürrealizmustól a húsdarálóiig*,
Híd 1969/11–12., 1287.

Sebestyén Ádám

EGY SZÜRREÁLIS MITOLÓGIA KEZDETEI

Ladik Katalin Ballada az ezüstbicikliről című kötetének értelmezési lehetőségei

„Első verseskötetemben, a *Ballada az ezüstbicikliről*-ben benne van minden elem, amit a mai napig használok” – fogalmaz egy 2011-es interjúban Ladik Katalin költő, performer.¹ Az 1969-ben megjelent kötet² hét év anyagát adja közre (1962 és 1969 között született szövegeket), ily módon nem meglepő, hogy az életmű későbbi részét meghatározó formai és tematikai sajátosságok mellett hangsúlyeltolódások, olykor egészen különböző dikciók is megjelennek a szövegekben. A szürreális asszociációkban bővelkedő képek, a női sors motívumai, vagy épp a rituális jelleggel is bíró, egyéni képzettársítások alapján újragondolt néphagyomány talán a legfontosabb elemei Ladik Katalin költészetének, melyek a kezdetektől fogva meghatározzák szövegeit és performanszait egyaránt. Merthogy a szövegverseken túl az énekelt, fonikusan feldolgozott költemények legalább akkora jelentőséggel bírnak. Nem elhanyagolandó tény, hogy a *Ballada az ezüstbicikliről* lemez melléklettel jelent meg, tehát már az első kötet tágította az értelmezési horizontot, a hangzó szöveganyagon keresztül is teret engedve új interpretációs szempontok megfogalmazásának.

A kötet három nagyobb ciklusra tagolódik. Az elsőben (*Éjjeli rondó*) a korai, terjedelmüket tekintve hosszabb szövegek dominálnak. A második ciklus (*Ólomöntés*) talán a legegységesebb formai és tematikai szempontból: túlnyomórészt rövid versekből épül fel, és itt kap fontos szerepet az újragondolt néphagyomány egyéni szempontok mentén történő ritualizálása. A harmadik egységben (*Értekezés az ismeretlen eredetű repülő objektumokról*) éri el tetőpontját a neoavantgárd poétikák kísérletező jellege. Az *Ufo party* például abszurd színpadi jelenetként indul, a szereplők beállását és öltözékét érintő részletes instrukciók

- 1 A hivatkozott interjúrészlet, valamint a teljes beszélgetés az alábbi dolgozatban olvasható: Vera BALIND, *Tracing the Subversive Femininities in the Socialist Yugoslavia: An Analysis of Katalin Ladik's Poetry and Performances of the 1970s*, Central European University, Budapest, 2011, 72.
- 2 LADIK Katalin, *Ballada az ezüstbicikliről*, Forum, Újvidék, 1969.

megadásával, a beszélgetéstöredékek és az önkényes asszociációk, szövegkombinációk azonban túlságosan is széttartóvá teszik a jelenetsort. Ennek az utolsó ciklusnak kétségkívül legfigyelemreméltóbb darabja *Az Ibrisz csillagvizsgáló mester ellen elkövetett merényletről* című, már csak azért is, mert a kötetet addig uraló személyesség mellett ebben a szövegben összegződnek a kollektív traumák, a történelem viharai felé kiszélesedő távlatok.

Ladik korai hosszúverseinek értelmezését jelentős mértékben megnehezíti a szabadon burjánzó képek halmozása, a megszólaló pozíciójának gyakori váltakozásai, valamint az első olvasásra sokszor követhetetlennek tűnő beszédhelyzetek sokfélesége.³ A befogadást leginkább az olyan sorok, sortöredékek segítik, melyek (az esetek nagy részében) a lírai én élethelyzetére adott, érzékletes képekbe ágyazott reflexiók. Ilyen szakaszokra összpontosít G. Komoróczy Emőke a kötet rövid áttekintésekor, jó érzékkel emelve ki olyan helyeket, mint az *Éjféli rondó* második egységében a társ utáni vágyódás, illetve az egyéniség feloldásában megvalósuló egyesülés artikulálása: „remélsz: valaki felnyalabolja tán / csöpögő martalékát s megfoltozza / éjszakáid egyre rojtosodó halmazát / örök oldatba szétkeveri mozdulataidat”. Ugyancsak ő hívja fel a figyelmet a *Tör* című nyitószöveg első soraira: „Ez már nem én vagyok. / Csak a percek őrzik átkos ötvözetekben csontos árnyékomat.”⁴ Ismét az individuум felszámolásának egy példája, ráadásul hangsúlyos pozícióban: a lírai én önnön halotti torával, elbúcsúztatásával indul a kötet, ezáltal teremtve meg az első nagyobb paradoxont. Amennyiben ugyanis a beszélő már a legelső szövegben tagadja önnön létét, pontosabban fogalmazva azt, hogy a versekben ő van jelen, akkor hogyan lehet értelmezni a kötetet végigvonuló, személyességet sejtető jegyeket? Arról a konfliktusról lehet szó, hogy egy látszatélet és egy valódi lét állnak szemben egymással, a beszélő pedig önnön tetszhalott állapotából akar szabadulni?

A kötet első szövegeiben felfejthető motívumrendszer a testiséggel kapcsolatos tapasztalatokra épít. *Az Androgyn* című például megidézi a platóni androgünmítoszt, valami egész részekre választásának aktusát

3 Erre természetesen a korabeli kritika is reflektált. Mint Danyi Magdolna fogalmaz, Ladik „Túlságosan költői ezekben a [ti. a korai] versekben. Vég nélküli képek sorozatából áll egy-egy vers, mely paradox-módon a vizualitás, az áttekinthetőség kárára megy.” DANYI Magdolna, *Ballada az ezüstműzeumből* (Ladik Katalin: versek, *Symposion Könyvek* 17), Új Symposion 1970/60., 15.

4 LADIK, I. m., 9; G. KOMORÓCZY Emőke, *Avantgárd kontinuitás a XX. században – A párizsi Magyar Műhely és köre*, Hét Krajcár, Budapest, 2016, 483–484.

(„mint hús kettévágás után”), de túl is mutat azon, és a figyelmet megragadó metaforákon keresztül egy általánosabb értelemben vett szétesés folyamatából villant fel részleteket. Ennek fontos eleme a testi diszfunkciók, valamint a terméketlenné váló természet folytonos összekapcsolása: „*testünkön rég / porcogóssá vedlettek a virágok*”, „a düh / fekélyes szirmai meresztgető / bozótja zsíros szemgödreinkben / mocsár piheg hol tej folya el / hüllők sétája izsappal telt emlőinken”. A következő szint már a fizikai értelemben megvalósult szétszakadás állapotát rögzíti: „a folyókhoz űzve karjaink / bordáink karók a fövényen”.⁵ „Magam vagyok, mint levágott ujjak” – fogalmazza meg létállapotát az *Ének minden napra* című szöveg beszélője, újfent a szétszabdálás képzetét alkalmazva tulajdon helyzetére. Nem véletlen az sem, hogy a vers alcíme szerint T. S. Eliot emlékére íródott. Nem szövegszintű átvételek, inkább a hasonló képi világ idézheti fel (e paratextus hatására) Eliot *Átokföldje* című nagy ívű költeményét, ahol szintén a terméketlenné váló föld, egy individuális és kollektív szinten egyaránt érzékelhető válság a főbb tematikus szervezőelemek.

Egy másik mítoszvers a ciklusból a *Daphné* című, melyben az Apollón elől menekülő, majd babérfává változó nimfa történetét az alábbi módon összegzik a zárósorok: „te lányágba szökkenve is kifeslő halál”.⁶ Érdeemes megemlíteni, hogy a néhány oldallal odébb olvasható *Ének minden napra* hasonló metamorfózissal ér véget: „Azt hiszem fává sötétülök”.⁷ Ez a sor nemcsak az egónak a *Torban*, valamint az *Androgyn*-ben megismert dekonstruálásával mutat hasonlóságot, hanem a Daphné alakja által életre hívott mítosszal is összecseng. Ily módon megnyílik a lehetőség egy olyan olvasat előtt, mely az egyes szövegek sodrásából fel-felbukó képtörédek, motívumok rögzítésével egy mélyebb jelképrendszert, a látszólagos automatikus írást, széttartó képözönt összefogó kohéziót azonosít. A második ciklus címadó versének (*Ólomöntés*) egy szakasza sajátos mítosztörédként értelmezhető: „régén a hegyeknek szárnyaik voltak / de levágták a szárnyakat s azokból felhők keletkeztek”.⁸ Attól fogva (folytatódik a szöveg) a felhők a hegyek csúcsai körül gyülekeznek. E sorok egyértelműen az előző ciklusban idézett androgünmítoszra utalnak. A folytatás nem kevésbé érdekes: „bévisz engemet az én kedvesem az ő birodalmába / a sós ikrájú halak

5 LADIK, *I. m.*, 12–14.

6 *Uo.*, 18.

7 *Uo.*, 26.

8 *Uo.*, 44.

közé hogy az én érett testembe / ültessék lázas karóikat”. Az erotikus áthallás miatt újfent az egységre vágyó mitikus androgün alak juthat eszünkbe, jóllehet nem kerülheti el figyelmünket, hogy a beszélő a jelenetben passzív marad, és a fallikus szimbólumokkal jelzett nász inkább egy ritualizált eseménysort valószínűsít, nem pedig intim együttlétet (ugyanazt az érzést erősíti a némiképp archaikus pátoszt imitáló beszédmód). Forma és tartalom összhangjára világít rá a szétfolyó lét kérdésének képzetköre is: „Mert létünk csordul el álmatag / ernyedte emléinkből” – kezdődik az *Éjjeli rondó* ciklus címadó verse.⁹ Mindez összhangban van az első ciklus áradó képsoraival: az elfolyás tapasztalatát a szabadon hömpölygő astrofikus szövegtestek erősítik. Az is feltűnő, hogy ismét a női termékenység metaforáinak a leépülésével szembesülünk.

A már az *Ólomöntés*ben is tetten érhető archaizálás (részben a babonás játék parafrázálásán, részben a vendégszöveggént betoldott, átírt mondókákon keresztül)¹⁰ a ciklus rövidebb verseiben teljesedik ki igazán. Elég a hét egymást követő szöveg címeit összeolvasni (*Sírató, Sámándob, Varázssének, Rontó mondóka, Népdal, Menyegző, Zsoltár*), máris megbizonyosodhatunk afelől, hogy Ladik Katalin lírájában a népi világ szöveghagyományának továbbgondolása legalább akkora jelentőséggel bír, mint a neoavantgárd poétikai megoldások. Ezt már a korabeli kritika is felismerte. Bányai János például szürrealista költőnek nevezi Ladik Katalint, hangsúlyozza ugyanakkor, hogy a stílusirányzat kialakulásakor újdonságnak ható megoldásai mára már csak bizonyos többlet hozzáadásával válhatnak járható úttá. Meglátása szerint Ladik ezt a többletet a népdalban, az archaikus folklórban találta meg, értve ez alatt annak zeneiségét, beszédmódját, képi világát.¹¹ A két fő ihletforrás egyenrangúságára az újabb szakirodalom is nagy hangsúlyt fektet.¹² Ladik számára a folklór elsősorban az irracionálisban nyilvánul meg. Legyen szó a népi hiedelemvilág elemeiről, archaikus

9 *Uo.*, 27.

10 A legjobban sikerült sorok azonban épp azok a szövegrészletek, melyek nem egy ismert népdal vagy mondóka szövegét veszik át, hanem csupán a formát kölcsönzik, jól körülhatárolt keretet biztosítva Ladik szürrealisztikusan látomásos költészetének, elkerülve a túlbujrázó, önméltó képek körforgását. Az *Ólomöntés*ből erre példa az alábbi négy sor: „süsd le szemed jön az ár / kacsóimban túskevár / gyertyáim most nyertettek / megszülték a harmatot”.

11 BÁNYAI JÁNOS, *Ezüstbiciklin a szürrealizmustól a búsdarálógig*, Híd 1969/11–12., 1287.

12 Mindenekelőtt lásd az alábbi disszertációt: SAMU JÁNOS, *Határpoétikák – Redukció mint intenzív nyelvhasználat Domonkos István és Ladik Katalin költészetében*, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs, 2014, 127.

imádságokról, ráolvasásokról, az efféle kútfőkből merítő szövegei és a kötet első részében olvasott versek között a valóságtól való eltávolodás, a poétikai eszközként is alkalmazott álomszerűség teremt kapcsolatot. A *Varázsnének* például beszédmódját tekintve nagyszerűen imitálja a gyógyító ráolvasások dikcióját, szürrealitása ily módon korántsem előkép nélküli. Hasonló mondható el a *Rontó mondókáról* is. A *Népdal* már jobban beágyazódik a kötet világába, hiszen motívumai és képei jórészt a női sorsot járják körül („Aranyat nem tudok fonnai, / legényt nem tudok szeretni”, „vízimalom küsebb mellem, / a szívemet örli benne”).¹³ A *Menyegző* ezen is túlmutat, hiszen a külső erők által fenyegetett anya–fiú kapcsolat a női sorsban való elmélyedés remek példája: „Fiam edd meg a levest hallod zörgetnek / Köpenyes motorkerékpárosok arcukba az éj ki-be vándorol / Fiam zörgetnek éjablak fiam éjdeszka sürgetnek / Ébred a kakasunk nyerít az asztalunk / Csütörtökre elvisznek”.¹⁴ Szép kapcsolat a két szöveg között, hogy míg a *Népdal* inkább a lány félelmére, a közösség elvárta szerep megélésének a nehézségére („legényt nem tudok szeretni”)¹⁵ és az ebből fakadó absztrakt szorongásra épül, addig a *Menyegző* már az érett nő, az anya nagyon is valós félelmére alapoz, akitől a motorkerékpárosok jelképezte erő vagy hatalom bármikor elveheti gyermekét. Talán ebben a szövegben érződik a legjobban az a balladaiság, mely a kötet címét is magyarázza. Az elhallgatás alakzata lengi be a motívumkészsletét tekintve népdalszerű verseket, így a rituális folklórszövegek mellett a balladisztikus hatást sem lehet figyelmen kívül hagyni. A *Menyegző* mellett talán még a *Ferkó* című rokonítható leginkább a balladai hagyománnyal, amennyiben a töredékességnek, az elhallgatásnak ott is hatalmas szerepe van, jóllehet a szürreális képek jelentősége sem vitatható: „méhem kenyérrként dagad / mit is kezdek én e bogyónyi gyerekekkel”.¹⁶

Annak ellenére, hogy az egyedi képalkotás Ladik Katalin korai költészetének egyik legnagyobb erőssége, szembetűnő hibái is éppen e téren mutatkoznak meg. Erre kiváló példa az elvont fogalmak megszemélyesítése, ami adott esetben eredeti és átélhető képeket eredményez, máskor azonban inkább enyhe képzavar benyomását kelti. Érdeemes szemügyre venni a már idézett *Androgyn* néhány sorát. Míg

13 LADIK, *I. m.*, 50.

14 *Uo.*, 51.

15 Talán nem alaptalan ideidézni az *Éjféli rondó* egyik sorát: „Kórusok sürgetik vajúdásodat”. Mintha itt is egy, a közösség részéről érkező elvárás nyilvánulna meg.

16 LADIK, *I. m.*, 45.

„a félelem / csontokon legel” minden egyes szavával hatásosan közvetíti a kifejezni vágyott érzést, addig a rá következő „új virágot pólyáz átkunk” némiképp homályosabb, a túlzott absztrakció, az elvont fogalom (átok) megszemélyesítése miatt. Ugyancsak problémásnak tűnhet a „méhünkben mezőt fakaszt / mosolya a töviseknek”, bár a paradoxon, miszerint a tövisek mosolya termékenységet idéz elő, nagyon is jól illeszkedik a kötet világába, még ha nem is a legjobban sikerült kép.

A versépitkezés efféle hiányosságaira már a kötetről írt egyik legalaposabb kritika is reflektált. Utasi Csaba Új Symposionban megjelent recenziója¹⁷ szorosán olvasva közelít a szövegekhez, és megállapítja, hogy Ladik „megszeret bizonyos szavakat, s szinte gyermeki telhetetlenséggel játszadozik velük mindaddig, míg teljesen el nem nyúvi őket”.¹⁸ Példaként idézi a 'terpesz' szót (két versben négyszer fordul elő), mely veszít eredetiségéből az ismétlések során (arról nem is beszélve, hogy bizonyos szószerkezetek, mint például a „düh terpesze” az ímént fejtegetett problémát illusztrálják, miszerint az elvont fogalmak nem kellően átgondolt megszemélyesítése sok esetben ellentétes hatást vált ki). Meglátása annak ellenére jogos, hogy az ismétlés egy fontos, még ha első ránézésre nem is szembetűnő szövegszervező erő Ladik Katalin kötetében. Ahogy korábban már utaltam rá, az újra meg újra felbukkanó motívumok, szavak és gondolatrövidékek kialakítanak (ha csak hézagosan is) egy olyan szövetet, melynek segítségével közelíteni lehet a sokszor nehezen megragadható szövegvilághoz. Így sikerül elkülöníteni olyan motívumokat, mint a szétbomlás képzetköre, vagy jellegzetes tárgyakat, mint a karó vagy épp a kés. Amire Utasi felhívja a figyelmet, az ennek a megoldásnak egy végletekig vitt, kevésbé sikerült formája, hiszen egy szemantikai mező megteremtése helyett adott szó jelentésének kimerítéséhez vezet. Utasi Ladik jelzőhasználatát vizsgálva is hasonló következtetésre jut: többek között a cirnos jelző gyakori ismétlését és ezáltal ellaposodását hozza példaként. Ugyancsak felrója a *-nak*, *-nek* részeshatározói ragokra épülő szószerkezetek burjánzását. Ezek a hibák természetesen a szerkesztés, a korrektúra hiánya mellett éppúgy utalhatnak a saját költői hang keresésének folyamatára, és a kötet egészét tekintve inkább egy korai alkotói szakasz aránytévésztéseiként értelmezendők.

17 UTASI Csaba, *Nagy nekivetkőzések árnyékában – Séta az elgurult ezüstbicikli után*, Új Symposion 1970/59., 14–17.

18 *Uo.*, 15.

Hasonló kritikai meglátásokat összegez Bányai János fent idézett írása is, aki a parttalanul áradó képek megfékezését a népdalforma versbe szövéséhez köti: „Voltaképpen a kezdetben oly intenzív, de legtöbbször alakatlan, széthulló szürrealista élmény talál a népdal-émlékekben szilárd tartópillérekre.”¹⁹ Szerinte azonban nemcsak ez a két irányvonal alakítja Ladik Katalin költészetét. Bányai a kötet harmadik ciklusában egy újabb hangot azonosít, ami szintén a szürrealista élményből fakad, jóllehet nagyobb szerepet kap benne az irónia, nem ritkán a fekete humor. Nagyjából ekképp vélekedik Ladik korszakairól Utasi Csaba is, bár ő a harmadik ciklus kapcsán is fenntartja, hogy a szövegvilágot a túlrtság árnyékolja be („Sajnos, ezúttal is a produkálás kerül nála előtérbe”). Az *Ufo party* kulcsfontosságú soraiként ismeri fel az alábbi gondolattöredéket: „ÉLJEN MÁJUS ELSEJE! STB. / tömeggggggyilkolás / gyermekkorom óta háááború”.²⁰ Ennek a dadaista módra szerkesztett szöveggombinációkból kitűnő töredéknek legfőbb ereje abból fakad, hogy egyetlen kontextusba sűríti a 20. század lényegként felfogott tömeg két lehetséges megnyilvánulását: a tömegmozgalmakra épülő diktatúrát és az ebből sok esetben következő tömeggyilkosságot. Az ily módon összekapcsolt konnotációk feszültsége elemi erőt kölcsönöz a szavaknak, amit tovább fokoz a személyes szál hozzátoldása a kollektív traumákhoz: „gyermekkorom óta háááború”. Ezek szerint a kontinuitást a soha véget nem érő konfliktusok teremtik meg, gyökeresen megváltoztatva a beszélő életét is.

A háború fenyegető jelenléte teljesebben ki *Az Ibrisz csillagvizsgáló mester ellen elkövetett merényletről* című zárószövegben is.²¹ A repülőgépekkel teli város, a fent keringő vasmadarak nyitóképe jól megalapozza a vers hangulatát, a befejező szövegrészben megjelenő óriási húsdaráló pedig apokaliptikus vízióként figyelmeztet az egyén kiszolgáltatottságára. A korábbi szövegek fényében ez a gépezet értelmezhető a történelem allegóriájaként, felfogható azonban úgy is, mint a hétköznapiak mindent felörlő valósága. Árulkodó az utolsó szövegrész egyik sora: „Lelkemet elviszi a Négyszögletes”. Talán a *Drága ügyvéd úr reggeleire* utal vissza,²² ahol a téglalapokba tördelt monoton szövegek tipográfiailag is nagyszerű módon emelik ki, hogyan szorít kényszerű keretek közé a társadalmi lét (jóllehet ez csak látszat, a szedés következménye,

19 BÁNYAI, *I. m.*, 1288.

20 LADIK, *I. m.*, 58.

21 *Uo.*, 69.

22 *Uo.*, 63–69.

a szöveg sodrása, a képzettársítások tömkelege ugyanis továbbra sem veszít erejéből). „a valót képletté levezetni” – olvasható a *Molunati elégiában*,²³ megképezve egy, a kötet utolsó szövegeinek ismeretében teljessé váló ellentétet egy ideálisabb létezés és a számszerűsített, hétköznapivá degradált, ha úgy tetszik, varázstalanított világ között. Hasonló konnotációkat kelthet az olvasóban az *Ólomöntés* alábbi sora is: „jaj annak ki erdőt hord magában”. Értsünk bár ez alatt túlzott ambíciót, esetleg a különbözni vágyás megfogalmazódását, annyi biztos, hogy aki ilyesmire ragadtatja magát, számolnia kell a következményekkel. A már sokat hivatkozott *Éjféli rondóból* való ez a három sor: „hogyan a mezők szakadt inakkal / hevernek végül a sziklák köré / megtanultam”. Újabb bizonyítéka a vereségnek, egyfajta kényszerű önfeladás tapasztalata, ellene tenni alig lehet, csupán az elbukás beismerése marad mint lehetőség.

A fentieket összegezve megállapítható, hogy (a dolgozat elején idézett interjúrészzel egybecsengően) Ladik Katalin költészete, pályájának alakulása levezethető első kötetéből, hiszen az életmű valamennyi motívuma, poétikai iránya megjelenik a *Ballada az ezüstbicikliről* szövegeiben. Az egykorú kritikai visszhang elismeri e költészet erényeit, ugyanakkor hibáira is figyelmeztet: mindenekelőtt a túlírtásgot, a szabad asszociációk képzőnében elvesző tartalmat rója fel. Lehetséges megoldásként értelmezi ugyanakkor a rövidebb formák megjelenését, az egyéni képre formált folklórelemek alkalmazását és az erőteljes képek sűrítését azok halmozása helyett. Ennek fényében nem meglepő, hogy Ladik soron következő kötetében (*Elindultak a kis piros bulldózerek*, 1971) már egyértelműen epigrammaszerű, szürrealis, nem ritkán abszurdba hajló képeket tömörítő szövegek dominálnak. Ezzel megképződik annak a szürrealizmusból és folklórból táplálkozó tartalomnak a formája, amit Pécsi Györgyi expresszív és gnomikus szabad versnek nevez egy 2012-es Ladik-versválogatás utószavában.²⁴ Ezt a hetvenes, nyolcvanas években megjelent kötetekről szóló recenziók is igazolják. Harkai Vass Éva szerint Ladik Katalin első három kötetében formálódik és alakul az a versvilág, melyre az életmű későbbi darabjai épülnek.²⁵ Gyurácz Ferenc pedig már egy jól felismerhető költői univerzumról, magánmitológiáról ír: „a szürrealizmus, a neofolk-

23 LADIK, I. m., 20.

24 PÉCSI Györgyi, *Ladik Katalin legszebb versei. Utószó = Ladik Katalin legszebb versei*, vál. PÉCSI Györgyi, AB-ART, Pécs, 2012, 148.

25 HARKAI VASS ÉVA, *Kiűzetés a versvilágból*, Hid 1989/6., 764.

lorizmus, a dada, a pop-art stíluselemeiből építkezik ez a kötet is, azonban itt már a nagyotmondások görcsei eltűntek, a legfantasztikusabb képeket is megfegyvelmezi az élményhiteles ízlés, a különféle stílusrétegek egységbe olvadnak, a tudattalan mélyeit a gondolatiság tudatosságával felszabadító költő egy öntörvényű, koherens világot teremtett, amelyben élni lehet.”²⁶ Mindezek után érthető, hogy az *Ikarosz a metrón* című 1981-es Ladik-kötet lírai énje már mitológiát ígérve csábítja az olvasót: „Gyere velem a mitológiába, / amely rólam szól, s ettől kockázatos.”²⁷

26 GYURÁ CZ Ferenc, *Többféle biciklin – hová?*, Mozgó Világ 1983/6., 68.

27 LADIK Katalin, *Ikarosz a metrón*, Forum, Újvidék, 1981, 7.

Áder Éva Zsuzsanna

„MI MARAD UTÁNAM?”

A gyűrűző idő, az elmúlástól való félelem egész életünket végigkíséri, akár a mélyben, akár a felszínen van. Az életben lezajló változások következtében a szorongás felszínre kerül, és áthatja egész létünket. Ahogy Irvin D. Yalom pszichoterapeuta fogalmaz: „A halál az ember végzete. Az élet iránti vágy és a megsemmisüléstől való félelem állandó társunk. Ösztönszinten hat – beépült minden apró sejtünkbe –, és az élet minden apró mozzanatát befolyásolja.”¹

Éles különbség található haláltudat vagy más néven halálfélelem és halálszorongás között, a lét végessége mindenkit érint, azonban a szorongás mértéke nem azonos, időről időre tudat alatt fel-fellángol a szorongás. Ahogy arra Polcz Alain is rámutat, általában mindenkiben kialakul a halálfélelem nagyjából négy- és hatéves kora között, és ez a fajta szorongás már szinte közel azonos a felnőttkori megélési formával. Azonban azok a gyermekek, akiknek nem alakul ki az énképük, nem is szenvednek az elmúlás gondolatától.² A halál gondolata negatív érzelmeket kelt, Ladik Katalin versei azonban a szorongáson túlmutatva enyhe erotikus fűszerezést is kapnak, amely összekapcsolódik az elmúlás képeivel, ezzel is új utakra csalogatva az olvasót egy szürreális világbeli kalandra.

A *Ballada az ezüstbicikliről*³ 72 oldalon változatos tördelésű szövegeken keresztül vezeti az olvasót, amelyekben a halál miatti szorongás állandó elem. A kék borítón felbukkan az emlegetett ezüstbicikli, azonban a kötetben sehol máshol még csak utalás szintjén sem. A kötethez tartozik egy hangplemez is, amelyen a szerző előadásában és Király István szaxofonkíséretével négy szöveg is hallható. A bakelitplemez elvont zenével kíséri a szöveget, néhol futurisztikus hatást adva a szövegeknek, így a szintetizátorral létrehozott hangeffektek a hetvenes éveket is megidézik. A szerző által előadott versek erőteljesek, szinte hipnotikusan hatnak a befogadóra.

A kötet felépítése három nagyobb tematikus ciklusra bontja a szövegeket. Az első rész az *Éjféli rondó* címet viseli, amely összesen kilenc

1 Irvin D. YALOM, *Szemben a nappal – A haláltól való rettegés legyőzése*, Park, Budapest, 2023.

2 Polcz Alain, *Megbalk én is? – A halál és a gyermek*, Századvég, Budapest, 1993, 52–53.

3 LADIK Katalin, *Ballada az ezüstbicikliről*, Forum, Újvidék, 1969.

verset foglal magába. A versek közötti kapcsolatot a szimbólumok által kifejezett létezés, az idő és annak múlásáról való gondolatokban fedezhetjük fel. A második rész az *Ólomöntés*, amely újabb kilenc verset tartalmaz – az előbbivel szemben nemcsak tematikáját, hanem hangulatát tekintve is könnyedebbé válik. A harmadik rész, az *Értekezés az ismeretlen eredetű repülő objektumokról* – amelynek témája az eddig olvasott szövegekhez képest mondhatni különös és tapasztalaton túli írásokat sorakoztat fel – összesen három szövegből áll. Igen érdekes ez a kötet-szerkesztési elv, hiszen így a három ciklus 9, 9, és 3 darab versre osztja fel a szövegeket. A számszimbolika alapján ezek mind szakrális számok: a 9-es a „legszentebb” szakrális szám, ugyanakkor az ember száma is. Sokszor értelmezik a tökéletesség jelképeként is, hiszen az „isteninek vélt” 3-as háromszor is megtalálható benne.

Az első ciklus – *Éjféli rondó* – kilenc verse az időről és annak múlásáról, illetve ennek tapasztalatáról szól. A *Tör* a kötet egyik legerősebb alkotása. A sötét hangulatú költemény az identitásvesztésen át a folyamként mindent elsodró idő síkjain keresztül mutat rá arra a tényre, hogy nincs menekvés az idő és az élet változásai elől, végül mindannyian az idő áldozataivá válunk. Melankolikus hangulatát a lidérces képek és szimbólumok használata fokozza. Az *Androgyn* elmosza a határokat a nemek között, ahogy az ember és a természet között is. A képek sötétek, gyakran kapcsolódnak az elmúláshoz és a bomláshoz, a testi funkciók haldoklásához. Érdekes, hogy ebben a versben kapcsolódnak a legerősebben egymáshoz az erotika és a halál képei. A nemileg elmosódott alak egész testét megszemléli a szöveg, vérfagyasztó képek bontakoznak ki: „zsiros szemgödör”, „rothadt, mégis ismerős kezek”, „bordáink karók”, „megzizzenek a fogak”, „bimbós nyelvünk fröccsenő gyökér”⁴. A nemi jellegekre utaló képek is abszurd, lidérces álmokként sejlének fel: „mocsár piheg hol tej folya el / hullók sétája izsappal telt emlőinken”, majd ebből bontakoznak ki a termékenység vagy inkább terméketlenség képei is: „meddő hold-gubbasztás hájas lombokon”, „mint pók / méhünkben mezőt fakaszt”⁵. A halál a vers egészében ott van: a megrajzolt testben ugyanúgy, mint ahogy a környező képekben is. A sötét képek mégis egyfajta abszurd erotikával fűszerezett halálélménnyé állnak össze.

A betegséghez három vers is kötődik. A testi érzetek keverednek expresszív módon a *41°C* című versben. A vers rövidegsége ellenére egyszerre

4 *Uo.*, 12–14.

5 *Uo.*, 12–14.

több érzékszervre gyakorol hatást, ami az erős láz víziói révén jön létre, majd az identitás teljes feloldódásához vezet. A betegségtudattal összekapcsolódó idő és elmúlás gondolata jelenik meg a *Leucocyta 36.000* című versben. A leukocyta egyfajta fehérvérsejt, amely az immunrendszer működésében játszik szerepet. A tüdő, a „tövösen nyíló pirulák / mint csillagban tű” és „fonnyad el a seben felejtett száj”⁶ is a betegség képét erősítik. A vers végén megjelenő fekete tükör képe értelmezhető egyfajta önreflexióként arra vonatkozóan, ahogy a beszélő látja magát ebben az állapotban. Az *Apus* az elmúlást a betegség felől, a szeretett szülön keresztül közelíti meg. A hó képe, amely a májon kezdetben meghízik, majd tavasszal sárgára vált, a májcirrózisra enged következtetni. A bogár képe, amely fürdik a beszélő és az apa hajában is, utalhat a közöttük lévő kapcsolatra, a kettejük hasonlóságára.

A természet és a test szimbólumai dominálnak a következő versekben. Apolló szerelme, az ókori görög mitológia alakja elevenedik meg a *Daphné* című versben. Daphné Artemisz istennő védelmében fává változott, hogy elkerülje Apolló közeledését, így a versben az átváltozás és a rejtőzködés erős természeti képek révén kerül kifejezésre, mint ahogy azt láthatjuk a következő sorokban is: „Mint pók éjből fakadó riadt / csillag-inakkal jársz / a mezők elúsztak hajadban / s fényként elered egy drága szikla / Iramló test-e vagy csapdosó habja...”⁷ Majd az élet az elmúlás és a változás kerül a középpontba a *Moluntai elégiában*. Az *Ének minden napra* T. S. Eliotnak dedikált vers, így újból az idő és annak múlása kerül a vers középpontjába – ami nem csoda, hiszen Eliot is gyakran írt ilyen alkotásokat.

A címadó vers a ciklus záróverse, amely a korábbi szövegek központi témáit sűríti bele egy hosszabb költeménybe. Az emberi test és annak az idő által előidézett változásai, az idő múlása és az elmúlás gondolata dominál a prologusban. A második rész – *lány* – az ember és a természet kapcsolatára fekteti a hangsúlyt. Hat különböző, egymáshoz kapcsolódó részre tagolja a verset. Az első rész a lét fájdalmas és kétségekkel teli aspektusaira koncentrálnak, így szembekerül egymással mindaz, amit a léttől várunk, és amit valójában kapunk. A valóság megfestéséhez sötét, szuggesztív képeket használ, mint az alábbi sorokban is: „[...] hogy a mezők szakadt inakkal / hevernek végül a sziklák köré / megtanultam”.⁸ A természeti képek és különböző álomképek

6 *Uo.*, 16.

7 *Uo.*, 18.

8 *Uo.*, 28.

dominálnak, egyfajta vágyakozást sejtetve, ellenben a harmadik egység – *fiú* – komplexitása már magába foglalja a természet, az évszakok és az idő kérdését, majd az emberi élet és kapcsolatok felé kanyarodik a szöveg. Így a harmadik egység lezárása már-már provokatív kérdéseket feszeget az étellel kapcsolatban. Az ezt követő rész – *rondó* – a tánc és a káosz képeit festi meg, egyedisége a hangzásában rejlik, szinte hallhatóvá válik a szöveg zeneisége. Majd a halál és az ehhez kapcsolódó rémképek hallucinációjába vezet az ötödik egység. Végül a lemondás, egyfajta rezignált hangvétel jellemző, amely átvezet a zárórészhez: ez utóbbiban az elmúlás gondolata fogalmazódik meg.

A második ciklus – *Ólomöntés* – sokkal földhözragadtabb témájú verseket tartalmaz, illetve érzékelhető benne egyfajta visszatérés az archaikus rétegekhez, népi hagyományhoz, így gyakran találhatunk babonás énekeket, ráolvasásokat, misztikus vajákolást a versek között. A címadó vers is – amely egyben a ciklus első darabja – a szilveszteri ólomöntés hagyományához nyúlik vissza, ahol az ólmot megolvasztják, majd hideg vízbe öntik, hogy különböző formákat vegyen fel, és ezeket aztán megpróbálják értelmezni. Mind a téma, mind a versben megjelenő képek egy végtelen asszociációs sorként tűnnek fel, amely egy belső monológ, illetve annak kiszólásaiból áll össze. A szövegben egyfajta hideg, távolságtartó erotika is felfedezhető, amely Ladik költészetére jellemző: „a lányok éjszakára nyitva felejtik magukat / ániszmezőnek érzik hasukat / bocsásd meg nekik a röffenést / én becsukom mályváikat”⁹ – ahogy a korabeli kritika is megállapította, a költőnő az erotikát sosem öncélúan alkalmazza a verseiben.¹⁰ Igen érdekes, hogy Ladik egyik interjújában azt nyilatkozta, hogy az erotika szó helyett inkább a nőiességet használná: „És a nőiesség, mint önmagában vonzó erő, erotikus, mint minden a világban.”¹¹ Az interjúban továbbá arra is kitért, hogy önmagát egyfajta androgyn típusnak gondolja, van benne női és férfi is energiáit tekintve, amely valamelyest ellentmond a nőiességnek.

A *Ferkó* című versből egy megesett asszony képe bontakozik ki, aki a várandóssága miatt a címszereplő Ferkón akar erőszakos módon elégtételt venni. A szövegben visszatérő elem a rozs, amelynek láncával a férfit kívánja megkötni. A terhesség állapotára a kenyérként dagadó

9 *Uo.*, 41–44.

10 *Ladik Katalin – Ballada az ezüstbicikliről*, Korunk 1971/1., 154.

11 SZIKSZAI Károly, *Koffer-haza – Beszélgetés Ladik Katalinnal*, Élet és Irodalom 1993. január 22., 7.

méh hasonlatából következtethetünk. A kenyér az élet szimbóluma, ebben a versben ugyanakkor valószínűsíthető a magzat elvetése, hiszen a beágyazódásra utaló képet rögtön a szoba meszelésének képe követi, amely a megtisztulás, újrakezdés lehetőségét hordozza magában. A fájdalom képe követi ezt, amelynek enyhítésére a beszélő édesanyjához fordul segítségért, hogy melegítsen korpát. A népi gyógymód alapján a felmelegített korpa és zab gyulladáscsökkentő, fájdalomcsillapító hatású. A vers igen intenzív érzelmeket és zavart tükröz, amelynek értelmét a központi elemként megjelenő kenyér és gabonák adják.

A fenyegetettség és a veszteség gondolata jelenik meg a *Menyegző* és a *Sirató* című versekben. A *Menyegző* a várt örömteli hangulat helyett fenyegetettségérzetet kelt az érkező köpenyes motorkerékpárosok alakja által, továbbá a színszimbolika is ezt erősíti a piros és a fekete színekkel. Kétszer szerepel az „ébred a kakasunk, nyerít az asztalunk”¹² sor, amely fokozza az eddigi nyugtalanságot; az ezt követő sorok jelentik azonban az intenzitás csúcását, amikor kiderül, hogy a fiút elviszik, illetve hogy „vérzik a deszka alattunk”.¹³ Ellentmondásos, bizonytalan atmoszférát teremt a szöveg, amely sokféle olvasat lehetőségét rejt magában. A *Sirató* a „Hol vagy, ki a jászolnál együtt heversz velem?” megszólítás által intertextuálisan Jézus születésének történetéhez kapcsolódik. A folytatás viszont teljesen ellentétes hatást kelt a tüzes fürdő és a hídon álló szépség képével. A vers rövid zárata egy „Jaj” felkiáltás, amely visszakapcsolódik a címben kifejezett bánathoz és veszteséghez.

A ciklus további darabjai a népi hagyományhoz kapcsolódnak, illetve igen erősen játszanak a hangköltészettel. A *Sámándob* a címének megfelelően a sámankultúra elemeiből építkezik, így előkerül a dob, a táltos és a sáman tüze is. Érdekessége nem is feltétlenül a mondanivalójában, hanem a dallamában keresendő, hiszen a szavak szinte visszhangot vernek az olvasó elméjében, mintha ténylegesen a sámandobot hallanánk. A *Varázsnének* egyfajta mantra, mondóka, amelynek első sora a „kokasom, kokasom katibul gyere ki” felszólítással kezdődik. Asszociációként máris begyűrűzhet elménkbe egy férfi képe, hiszen egyes nyelvjárási területeken a férfi, illetve annak nemi szerve helyett is használatos a kakas szó. Továbbá a „katibul gyere ki” összekapcsolódik az „áll, mint Katiban a gyerek” mondással, amit gyakran a terhesség kifejezésére használnak. A vers zárlatában szereplő „farkasok

12 LADIK, I. m., 51.

13 Uo., 51.

ordítanak / tégedet széjjeltépnek”¹⁴ is erősíti a megcsalt női szólam lehetőségét. A *Rontó mondóka* rövid, tömör stílusban átkozza el megszólítottját. A szöveg egyedisége az általa használt képekben rejlik. Az első metafora, a kígyó még hagyományos kép, ellenben az ezt követő, nem konvencionális lyukas bögrével, répával, hentessel vagy pokróccal, amelyből káposztalé csorog. Mindez azonosítja a rontás tárgyát, amellyel egyedi, erős hatást ér el. A *Népdal* ismert népdalaink – például az *Ég a gyertya ég*, a *Süss fel nap* stb. – átírata, amely megőrzi a népdalok szótagszámát, így a dallamukat is, azonban témájukat tekintve egészen újat alkot az eredeti dalokhoz képest. A *Zsoltár* pedig a bibliai zsoltárokhoz hasonló, a használt szimbólumok mind az útkeresést, a megtisztulást jelölik ki sajátos feldolgozásban.

A második ciklus misztikussága, a rontások, a varázskének mind a tapasztalaton túli világba vezetnek. A ráolvasások és rítusszövegek célja mindig valamilyen pozitív vagy negatív varázslás, így a ciklusban megjelenő darabok szinte mindegyike értelmezhető egyfajta mágikus tulajdonsággal felruházott szöveggént. A rontások egytől egyig a beszélő jóléte érdekében születtek meg, ennek hátterében pedig a halál-szorongás mint motiváció húzódik meg.

A harmadik rész – *Értekezés az ismeretlen eredetű repülő objektumokról* – végül minden eddigit felülmúlva áttér az imagináció világába. A három szöveg már-már kaleidoszkópszerűen villant fel különböző abszurd, szürreális elemekkel tarkított történeteket. Egyik szöveg sem értelmezhető lineáris narratívaként, hiszen az elemek olyan sűrűek, intenzívek, és olyan gyakran váltják egymást, hogy képtelenség egyértelmű üzenetet kiolvasni belőlük. Sokszínűség jellemzi ezt a részt, hiszen az *Ufo party* drámai formában íródott, míg a *Drága ügyvéd úr reggelei* még a töredékességet is töredezettebbé teszi a sor végi szavak feldarabolásával, majd a következő sorba való átcsúsztatásával. Egyedül *Az Ibrisz csillagvizsgáló mester ellen elkövetett merényletről* hasonlít formailag egy konvencionális versre. Ez a rész tehát egy kísérletezés, amelynek nem célja az egyértelmű mondanivaló átadása, azonban meglepő elemeket alkalmazva az abszurditás játékává válik, ezzel készítetve gondolkodásra az olvasót.

A kötetben többször visszatérő, hátborzongató képekkel találkozunk, a szövegek gyakran említenek különböző rovarokat és egereket. Igen gyakori, hogy az egér csak hangutánzás szintjén van jelen a szö-

14 Uo., 48.

vegben. Gyakran tér vissza a betegség, a láz, a testi érzetek és képek sorolása. Ezzel egyfajta delíriumos rémálom, a delirium tremens állapotba bontakozhat ki az olvasók előtt, azaz heveny elmezavar, amelyet szomatikus és pszichés tünetek egyaránt kísérhetnek, így például remegés, keringési zavarok és különböző hallucinációk gyötrik az alkoholemegvonásban szenvedő, idült alkoholista személyt.¹⁵ Ehhez hasonló rémálmokat vetít a *Tor és az Androgyn is*: „zsibbadt hold gerincünk / dagadt koszorúja / a mezők bátán / cin / cin / bodzabélben / a férgek ránk találnak [...]”.¹⁶

Ladik életművét megvizsgálva egyáltalán nem meglepő a hanglemezes melléklet, ahogy a merész stílus és képhasználat sem, ami a verseit jellemzi. Az 1942-ben született költőnő már fiatalon a Symposium-nemzedékhez tartozott. A Symposium-kör tagjaira egyaránt jellemző volt a sokszínű érdeklődés, illetve a kísérletezés, többek között kortársaira, Tolnai Ottóra, Fehér Kálmánra vagy Domonkos Istvánra. Mindannyiuknál kiemelt szerepet játszott az egyedi megteremtése, az újítás. Ladik költészetét pedig gyakran kapcsolták össze a szürrealizmussal, melyet gyakran vegyített mágiikus vonásokkal, átszöve a dadaizmus elemeivel is.¹⁷

Hangköltészetéről Henri Chopin a következőket írta a *Poésie Internationale Sonore* című munkájában: „[...] hangja hol éles, hol sötét, váratlan variációk, hangváltások, ritka modulációk jellemzik. Ez a hangműködés, amely spontánnak és természetesnek tűnik, nagyon is ellenőrzött, színeit a mikrofon kiemeli és fölerősíti.”¹⁸ A mellékelt bakelitlemezzel meghallgatása után egyet kell értenünk ezzel az állítással. Ladik Katalin előadásában versei új dimenziókat nyitnak meg a hallgatóság előtt, éles hangváltásai olyan erőteljes nyomatékot adnak a szövegnek, hogy a hallgató elrugaszzkodhat és belekapaszzkodhat pusztán a hangok hullámvászába, ezzel új értelmezési mezejét fedezve fel a már ismert verseknek. A fonikusan előadott költeményei esetén gyakori a hangok megnyújtása, a szavak határainak elmosása, amelyek mármár üvöltésekbe, felkiáltásokba csapnak át. Különösen igaz ez az állítás

15 KÖRNYEY Edith Dr. – SZABÓ Magda Dr., *Feladatok a delirium tremens kórismezésében*, Orvosi Hetilap 1988/12., 609–613.

16 LADIK, I. m., 12–14.

17 BORI Imre – SZELI István, *A jugoszláviai magyar irodalom – Ladik Katalin = A magyar irodalom története 1945–1975*, 4., főszerk. SÓTÉR István, Akadémiai, Budapest, 1982, 122–127.

18 HENRI CHOPIN, *Poésie Sonore Internationale*, Jean-Michel Place Edition, Paris, 1979, 254–255. Az idézet fordítása a magyar Volt magazinban jelent meg.

a népiesebb, archaikusabb darabjaira – például az *Ólomöntésre* vagy a *Sámándobra*. Így egyet kell érteni Szkárosi Endre állításával, amelyet Ladik *Füketrec* című kötete előszavában fogalmazott meg: „A hanggal, a nyelvi közlés testi realizációjával az ember – többnyire anélkül, hogy gondolna rá – már a köznapri érintkezésben is testet ad a nyelvnek.”¹⁹

A költőnő előadásában válik hangsúlyossá az emberiséget bedaráló húsdaráló képe *Az Ibrisz csillagvizsgáló mester ellen elkövetett merényletről* című alkotásban. A kötet záródarabja ez a szöveg – a bakeliten ellenben pont az első hanganyag –, amelyben feloldozás helyett a mindent elsöprő húsdaráló oldja fel a köteten átívelő szorongást, így a halálfélelem fokozatosan csökken a szöveg végéig, míg az utolsó sorokban már megjelenik az elfogadás, a belenyugvás érzete: „Hogy egy kora hajnalban induló húsdaráló / Befejezhesse útját. / Utam fejezze be.”²⁰

Az 1942-ben Újvidéken született Ladik Katalin egy igazi polihisztor, mint Szkárosi Endre fogalmaz: „költő, hangköltő, vizuális költő, performer, színész, vokális előadóművész”.²¹ Első kötete multimediális kísérletezés, amely hét év költői munkáját foglalja magába (1962–1969). Egyrészt jellemzi a spontaneitás, másrészt pedig szinte a kötet egészét az idő és az elmúlás gondolata dominálja. Szimbólumok tárháza ez a kötet, amely a hátborzongatótól a lélekemelő képekig széles skálán vezet végig az olvasót. Szövegei erősen kapcsolódnak a természethez, az állatok vérfagyasztó képei továbbá egyfajta delíriumos álomra is emlékeztetnek. Egyértelmű olvasatot szinte sehol sem tesz lehetővé a kötet, varázsa mindazonáltal épp ebben rejlik: a befogadó azt olvashatja ki belőle, amire épp szüksége van.

A kötet fogadtatása már közvetlenül a megjelenése után is pozitív volt. A korabeli sajtó gyakran dicsérte merész, szürrealista képalkotása, egyedisége miatt. „[...] cinizmusát, bizarr, nyelvöltögető szövegét voltaképp a költő és a világ közt feszülő ellentétek táplálják. Ostoroz, gúnyolódik, reménytelenül” – olvashatjuk a Magyar Szó 1970-es lapszámában.²² A kötet fokozatosan válik egyre kifejezőbbé, egyre erőteljesebbé, a képek váltakozásának intenzitása nem hagy értelmezésre lehetőséget, mutat rá Danyi Magdolna a kritikájában. „A szó feltépi tudatunkban a képet, de annak végiggondolását már nem kísérhetjük

19 SZKÁROSI Endre bevezetése Ladik Katalin *Füketrec* című kötetéhez, http://mek.oszk.hu/01300/01328/01328.htm#_Toc57600524 (letöltés ideje: 2023. november 12.)

20 LADIK, I. m., 72.

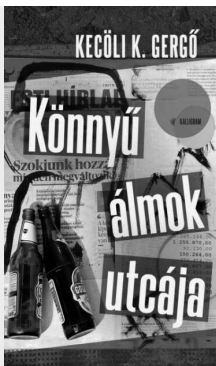
21 SZKÁROSI Endre, *Ladik Katalin*, Volt 1993/11., 78.

22 Kirakat rovat: *Ladik Katalin – Ballada az ezüstitbicikliről*, Magyar Szó 1970. április 14., 10.

nyomon a versben, tudatos szerkesztés helyett az individuum feltörő indulati megnyilatkozása, a tudat alatti irreális viszonyok és összefüggések regisztrálása következik be.”²³

Ladik Katalin kötetének címe és borítója is az ezüstbiciklit jelöli ki, holott a versekben semmilyen bicikli nem található, nemhogy ezüst. A kötet megismerése után azonban kibontakozik a részletekből a bicikli szimbóluma az élet útján való haladás képeként, ahogy az ezüst állandóvá, öröklétűvé teszi, szemben a kötetben megfogalmazott emberi elmúlással.

23 DANYI Magdolna, *Ballada az ezüstbicikliről*, Új Symposion 1970/60., 15.

Kecöli K. Gergő

Könnyű álmok utcája

Kalligram
Budapest, 2023

Klajkó Dániel

MEGHENTEREGNI A MOCSOKBAN

Kecöli K. Gergő *Könnyű álmok utcája* című novellagyűjteményének első elbeszélése (*Maffia*) két plasztikus jelenet formájában sűríti magába az utána következő rövidprózák narratív, poétikai és szemléleti specifikumait. A kötetindító írás egyik árulkodó szöveghelyén a részeg sofőr melletti anyósülésen üldögélő, szintén részeg elbeszélő egy riasztófegyverrel lövöldöz az útszéli coca-colás plakátra, illetve az út menti stop-táblára: „Szabadnak éreztem magam. Szabad, erős, független férfinak. Részeg voltam, fiatal, és a büntudat meg az endorfin csodát tett velem. Úgy éreztem, hogy az életem kalandokban gazdag, teljes élet, ellentétben azoknak az életével, akik nem a kocsiban ülnek” (8–9). A novella másik beszédes narratív eseménye pedig egy „[1]egalább ötven éves” (16), a visszataszító külseje ellenére a narrátorban szexuális vágyakozást ébresztő nővel folytatott közösülés pillanata: „Hirtelen hullámokban éreztem meg a bűzt, a döglött madarak szagát, ami Zsuzsi lábai közül érkezett, miközben megállíthatatlanul közelítettem az orgazmushoz. Élvezés előtt

megpillantottam a pattanásból integető szőrszálat az állán. Megmarokoltam a fenekét és beleélveztem a rothadásba” (15).

A *Könnyű álmok utcája* az autóban részegen randalírozó, a stoptáblára tüzelő elbeszélő képével, valamint annak reflexiójával így a létezés mocskos mélyszerkezetében megmerítkező, az örült és vad életpezizódokban tobzódó, illetve az osztársadalmi ösztönháztartás civilizatorikus határait áthágó, fékevesztett és zabolátlan prózavilág ígéretével kecsegtet. Mindemellett a *Maffia* a stoptáblák célbavételével, azok felfüggesztésére vonatkozó szimbolikus igényével pedig a szabadság lehetőségével bíró létmegélés autentikus formáját rögzíti célkitűzésként. Mintha ugyanez a nyelvi törekvés mutatkozna meg a *Balerina* álomleírásában is: „Végeláthatatlan fekete víz fölött hintázom. [...] a vízbe szeretnék látni, ez a vágyam” (139). A fekete víztükör mögé történő bepillantás álomjelenete az egész gyűjtemény olyan belső narratív tükröként is olvasható, ami – hasonlóan az előzőkben kiemelt képpel – a normatív szabályozásokon nyugvó létszerkezet valódi és barbár dimenzióira kíván rálátni. Egyetértek Kecöli egyik kritikussával, aki úgy jellemezte az első kötetes szerző nyelvi világát, mint ami „szeretne elmerülni a sötét, véres, bűdös, kegyetlen valóságban – hátha akkor többet ért meg a teremtésből”.¹ Ezt a törekvést a könyvnek részben sikerül is teljesítenie: a novellák – mind a tizenkilenc esetében – énnarrátora, akit hol Ernőként, hol Kovács Ernőként, hol pedig névtelenül identifikálnak az egyes szövegek, Budapest alvilági figuráival, gengszterekkel, prostitúáltakkal, erőszakos és börtönt járt alakokkal vagy alkoholistákkal érintkezik; emellett késdobáló talponállók (*Maffia*) vagy bel-budapesti söntések állandó vendége (*Tükröm, tükröm, Vörös robogó, A gondozó*).

Egy novellafüzér összefüggés-mintázata alapján is olvashatjuk a kötet írásait: így az egyes szövegeket a szerelmét, Nettit folyamatosan versekkel vagy novellákkal ostromló, dilettáns („*Megtértem egy jósnőhöz, / mint tny a csirkefartóhöz.*” [64]) szerzői alteregóhoz köthető narrátori hang fogja egybe. A *Könnyű álmok utcája* féktelenül szerveződő mikrokozmoszát a színes, olykor az abszurdra emlékeztető történetvariánsok is tovább erősítik: az elbeszélő az első novellában a saját fekáliájában ébred az alkohol delíriumából (*Maffia*); máskor egy rejtélyes, a japán szamurájlegendák gyökeréig ívelő krimi-történetbe keveredik, hogy egy katanától zuhanjon a halálba (*Nyugat kardja*); több szöveghelyen pedig a valóság koordináta-rendszerében bajosan elhelyezhető misztikus

1 KÁROLYI Csaba, *A tűz lángja*, Élet és Irodalom, 2022. november 18., 18.

események, túlvilági lények tanújává válik (*Doktor Tódor, Tükröm, tükröm*); míg *A gondozó* című rövidprózában nemi betegség gyanújával érkezik a bőrgyógyászhoz, hogy felizguljon a fiatal doktornő csizmájától. Emellett pedig egyes narratívákban a világirodalom fenegyerekei – és a szerzővel készült interjúkból tudhatóan Kecöli gyakran forgatott, kedvenc írói – is feltűnnek fikcionalizált és eltorzított szereplőként: Hurakami Maruki és Kormak Mekarti.

Kecöli K. Gergő prózavilágának hol Ernői, hol pedig névtelenül szereplő beszélői csak látszólag kerülnek közel a létezés expozív pillanataihoz, az emberi mivoltot levetkőző határáthágások önkívületi és vad szabadságához. Ugyan a *Maffia* főhőse beleélvez a bűzös rothadást árasztó nemi szervbe, ami az alkoholban, az erőszakban vagy a mocsokban tobzódó lét megtermékenyítésének metaforikus képeként mutatkozik meg, a létezés mélyszerkezetének megismeréstörekvései meddők maradnak. Ennek egyik humoros realizációjaként, illetve a kötetindító elbeszélés válasznovellájaként is olvashatjuk *A gondozó* című írást: amíg a *Maffia* énnarrátora a mocsokkal éli át az orgazmus eksztatikus pillanátát, addig a későbbi írás elbeszélője az erotikus együttlétek „eredményeként” csupán a fertőzést tudja felmutatni: „Ezek a penészes lét hátrányai” (158). A terméketlen létmegélési direktiók újabb metaforikusnak nevezhető narratív eseményét kapjuk a *Mandy* című novellában is.² Ebben az esetben a narrátor-főhős Mandyhoz, az interneten megismert prostituálthoz érkezik, azonban a vágyott közösülés helyett csupán a hányás és a székelés testi tapasztalataig, illetve a közös alvás – eksztatikusnak bajosan nevezhető – tevékenységig jut az elbeszélő.

Ugyanezt a szemantikai hálót fűzheti tovább a *Balerinában* megjelenő Kormak Mekarti fikcionalizált változata is. A nemrégiben elhunyt amerikai író a *Véres délköröktől a Nem vénnek való vidéken* át *A jogászig* olyan kilátástalan pusztulásvilágot teremt regényeiben vagy forgatókönyveiben, amelyeknek alapvető lételméleti, filozófiai diagnózisai egy erőszakban tobzódó, illetve örökös sötétségben leledző világ leírására szolgálnak: „Háború mindig volt. Ember se volt még, de a háború már akkor itt várta a földön.”³ Az első rövidpróza egy szöveghelyén a narrátor mintha kifejezetten az előzőekben idézett *Véres délkörök* című McCarthy-regénynek az erőszakra vonatkozó létszemléleti megállapításait szőné bele a saját reflexiójába: „Arra gondoltam, hogy manapság

2 Veszprémi Szilveszter is hasonló összefüggésben láttatja a novellát. Ehhez ld.: VESZPRÉMI Szilveszter, *Képzeld el egy Ernőt! Ő az*, kortaronline.hu/aktual/kecoli-k-gergo.html.

3 Cormac MCCARTHY, *Véres délkörök*, ford. BART István, Jelenkor, Budapest, 2023, 310.

az alkohol, a drog, meg a sport helyettesíti a háborúkat. Mert nekünk igényünk van a háborúra. Agyi, meg lelki beállítódás, mint az isten utáni vágy. Nem a léte számít, hanem, hogy a mindenkori ember örök szükséglete. Ami persze a létét is bizonyítja” (18). Vesd még össze: „A háború maga az isten”.⁴ A *Balerinában* megjelenő – először kissé áporodott szagú öregemberré, majd pedig ámokfutó gyilkossá formált – írőfejedelem irodalomról alkotott nézetei („bullshit”) mintha szintén a *Könnyű álmok utcájának* improduktív poétikai célkitűzéseit (is) előre summáznák a fiatal, dilettáns költő számára. Arról ne is beszéljünk, hogy Mekarti inkább a vécére jár rotyogtatni, illetve spanyol dalokat énekelni, minthogy az irodalom mélyenszántó mibenlétéről diskuráljon a narrátorral.

Kecöli novelláiban az erőszak és a vadság, az önkívületi állapotok és erotikus kalandok az eddigi olvasat tükrében mindig ironikus formában, a célkitűzések ellenére banalitásukban, kisserűségükben mutatkoznak meg. A szövegek világa abszurd és örült, de nem annyira az, mint mondjuk Hazai Attila esetében, a delírium és az emberi ösztönvilág tapasztalataiban való dagonyázás jelen van, de nem olyan formában, mint mondjuk Hunter S. Thompson regényeiben. Az agresszió és a kiszolgáltatottság szegélyezi a *Könnyű álmok utcáját*, de az a kis magyar rögválósághoz igazítva és bágyadtabb formában jelenik meg, mint a mesterként is megidézett McCarthy perzselő határvidékein. (Megjegyzendő, hogy a kortárs magyar irodalom vonatkozásában legközelebbi nyelvszerveződési, elbeszéléstechnikai és prózavilágbeli hasonlóságokat a fülszöveget is jegyző Jászberényi Sándor novellisztikájával kapcsolatban találhat az olvasó.) Kecöli esetében ez a nyelvi mikrokozmosz leginkább ezeknek a szerzői világoknak és azok léttapasztalatainak enervált kiforgatása: megélésükön keresztül is (csak) blaszfémiának nevezhető szerelmesverseket írnak Kecöli dilettáns íróalteregői. Így pedig a *Könnyű álmok utcája* a poétikai törekvései ellenére mintha azt közvetítené olvasójának a novelláskötet végére, hogy azok nem tudnak a fekete tó mélyére pillantani, léttapasztalatuk vonatkozásában nem a szabadság dimenziója nyílik meg számukra.

A *Könnyű álmok utcájának* esztétikai és poétikai megformáltságát leginkább abban lehet kritikával illetni, hogy a rendre előkerülő, az elbeszélésre vonatkozó metareflexív utalások használata túlszűfoltnak és kissé szervesetlennek hat. Egy-két közhely és a saját prózanyelv program-

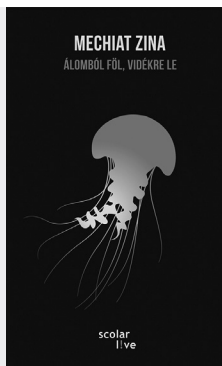
4 McCARTHY, *I. m.*, 311.

szerű célkitűzésén túl nem igazán adnak hozzá a novellák világához: „hozzászoktam az egyszerű, sallangmentes nyelvezethez, elnézést érte, ha sérti a kifinomult ízlést, ezt a kettőt velem együtt mindenki másnak el kell viselnie, az egyszerű nyelvet és a túl sokat” (21). Vagy: „A látszat és kép amúgy is előbbre való a szónál, mert a szó képekből áll, mondom én, a kép pedig szavakból, vághatja rá bárki más, és milyen igaza van. Hagyjuk tehát a további okoskodást és koncentráljunk a valóságra” (37). Emellett meg kell még említenem, hogy a *Princessz* című rövidpróza humorosnak vagy banálisnak szánt bekezdéscsoportját kifejezetten „olcsó” megoldásnak hat: „Aztán kimentem a helyi Sparba és vettem egy kiló darált pulykafelsőcombót” (172).

Kecöli K. Gergő első novelláskötete tartogat számos humoros, ironikus és abszurd narratív eseményt ahhoz, hogy a *Könnyű álmok utcája* sikeres szerzői indulásnak legyen nevezhető. Az írói alteregók szövegmutatványai pedig kellően borzalmasak ahhoz, hogy olykor a gyűjtemény legszórakoztatóbb passzusait eredményezzék. Egyes kritikák Kecöli témaválasztását is „terméketlennek” minősítették, mondván: prózavilága nem igazán tudja újralibrálni a „nihilbe forduló céltalanság világát”.⁵ A magam részéről hajlamos vagyok ezt az eddigiek relációjában értelmezni: ahogyan a szövegegész sem tudott a mocsokba történő ejakuláción keresztül a szabadság és az autentikus lét vágyott állapotába érkezni, helyette csupán a fekáliák vagy a banális, kisszerű élethelyzetek megélése adatott, úgy a *Könnyű álmok utcája* sem tudja „termékeny” módon újrendezni tematikai játékterét. Ez logikus következtetése lehet az eddigi olvasatnak.

Mechiat Zina
Álomból föl, vidékre le

Scolar
Budapest, 2023

Sebestyén Ádám

ÉVSZAKOK EMLÉKEI

Mechiat Zina első nyomtatott kötete gazdag értelmezéstörténettel rendelkező toposzokból és az alanyi költészet jól ismert tematikus elemeiből építkezik. Szürrealisztikus képalkotása, valamint narratív jegyeket sem nélkülöző versnyelve már legelső, e-könyv formátumú kötetében (amely *Andersen megszökött* címen jelent meg az AmbrooBook Kiadó gondozásában, 2011-ben) is költészetének egyediségét hangsúlyozták. Az *Álomból föl, vidékre le* című versgyűjtemény részben folytatja a korábbi tendenciákat, ugyanakkor igyekszik azokat egy átgondolt kötetkompozíció révén egységes keretbe foglalni. Mivel Mechiat Zina verseiben a kortárs líra számos népszerű témája és motívuma megelevenedik, joggal merül fel a kérdés: miként teremthetők egyedi hangvételű írások a sokak által megélt és megírt hétköznapi tapasztalatokból?

A kötet négy ciklusa a négy évszakra épül, jóllehet, nem korlátozódik azok toposzjellegére. Abban ugyanis, hogy mindegyik évszak összetett szavak előtagjaként jelenik meg (*tavaszsízel, nyártükör, őszi-éjjel, télihomok*), a hagyományos jelentésrétegektől való eltávolodás szándéka érzékelhető. Míg a *tavaszsízel* és az *ősziéjjel* (akár intertextuális vonatkozásaiknak is köszönhetően) könnyen értelmezhetők, a *nyártükör* és a *télihomok* esetében már korántsem egyszerű azonosítani a motívumokat, hiszen jóval személyesebb, a kötet jelképvilágába

illeszkedő képzettársításokról van szó. Az évszaktoposzok sorrendje ugyancsak árulkodó, mert ebben a formában egy folyamat kibontakozását sejtetik. Már a cikluscímek áttekintésekor érződik, hogy a keletkezés–pusztulás körforgása mellett mindez egyfajta teljességeszmény megvalósítására irányuló szándékot is jelez. Annak ellenére is, hogy (mint azt a későbbiekben látni fogjuk) ez a költészet első ránézésre sokkal inkább emlékek és mindennapok fragmentumaiból építkezik.

A verseket olvasva ennek a töredékességnek számtalan aspektusa szembetűnik. Nem véletlenül írja Terék Anna a fülszövegben: „mintha apró szilánkokból raknánk össze újra az életet”. Hamar kiderül, hogy az imént említett – egyetemesség és töredékesség közötti – ellentét csak látszólagos. Míg az olvasó figyelmét lekötik az emlékekben és hangulatokban tobzódó, nem ritkán szürreális képzettársításokban bővelkedő sorok, fokozatosan rajzolódik ki egy szövegek fölötti narratíva, melynek nem titkolt szándéka (a lehetőségekhez képest) rekonstruálni tovatűnt életszakaszokat vagy épp betölteni egy megszűnő kapcsolat okozta hiányt. Mindebből következik, hogy Mechiat Zina lírája nem nélkülözi a narratív elemeket, amennyiben azok szituációk felidézésére, ember és ember közötti interakciók dramatizálására alkalmasak. Teszi mindezt úgy, hogy a versek beszélője többször az elbeszélhetőséget illető bizonytalanságának is hangot ad: „A fjordok nem találkoznak, mert elmesélhetetlenek. / Elmesélhetetlen mama temetése is, amire évek óta gyűjtöget” (*Díszletezés*, 37). Ehhez hasonló tapasztalatot rögzít a *Prizma* című vers nyitósora: „Nem merek mesélni, jeleket küldök inkább” (28). A közvetlenül mellette olvasható *Flamenco* című szöveg így kezdődik: „Ezt nem tudom elmesélni, / csak eltáncolni, elrezegni-remegni” (29). Az elbeszélhetetlenség kifejezése egy erre a célra teremtett kódrendszerrel akár Mechiat Zina versnyelvének metaforájaként is felfogható. Jóval hatásosabb kép (szintén a *Flamenco* soraiban), amikor a mesélés helyett a szavakba önthetetlen történetek a lírai én belső lényegével mosódnak egybe: „Kőnehéz vagyok a történetünktől, / amit a sejtjeimmel mesélek el újra” (29).

Az elbeszélhetőség újabb képzetet ébreszthet az olvasóban, mégpedig egyfajta racionalitását. Mivel a lírai énnak ez saját bevallása szerint nehézséget okoz, nem meglepő, hogy a narráció kauzalitása helyett egy töredékesebb, az irracionalitástól sem idegen beszédmód érvényesül a gyűjtemény szövegeiben. Nevezhetjük ezt (már csak a cím alapján is) álomszerűnek, mely vonás a kötet egészére jellemző, de főleg a szövegépítésben és a képalkotásban érezteti hatását. Ezt a hangvételt erősíti az

is, hogy a versek nagy részében meghatározó szerep jut az emlékezésnek. Ahogy az álom esetében, a múlt rekonstruálása során sem tiszta és jól kivehető képekkel van dolgunk, sokkal inkább részletek és foszlányok tömegével, amik tetszésük szerint bukkannak fel vagy tűnnek el, szabadon variálva a figyelem fókuszát. Előfordul, hogy egy emlék előhívásakor a másik személy kiléte és jelenléte is kérdéses marad, míg a banálisnak tűnő részletek felerősödnek: „Képtelen ide belépni az emléked, másoké csap arcomba. / Az angolzeller a tengerparti hippiket hívja elő, / akik a tábortűztől a sziklák mögé kísérték” (*Instasztori*, 10). A lírai én szabadon jár-keel tulajdon emlékei közt, nem ritkán alakot is vált: „Én vagyok az első kutyám, / lenyalom viszonyunkról az emlékeket” (*Tavaszi-tovább Havasigyopár*, 8).

Érdeemes szemügyre venni a képalkotás további sajátosságait. Akár az álomszerűséghez is köthető, hogy a versekben sokszor kapnak kitüntetett szerepet a tárgyak. Felbukkanásuk az esetek jó részében egy másik személy alakját vagy a hozzá kapcsolódó emlékeket idézi fel: „[...] amikor tépem ki a dugót a borból, / vagy amikor elindul a fűtés és széttöri a szobát a nyikorgás, / akkor azt képzelem, te kacagsz” (*Én a vízilovakkal*, 20). Lehetséges az is, hogy egy kellően érzékeny hasonlattal a tárgy emberi kapcsolatok alakulását jelképezi: „bennem meg erjed a szeretet, akár a levegőt kapott lekvár. / Nem kellett volna jönnöd. / Pontatlanná tetted az illesztést, a zárat, / megromlottunk az oxigéntől” (*Álommunka*, 47). A *Halak* című szövegben is hasonlóképp fonódnak össze az emberi viszonyok: „Mama két héttel később született, mint én. / Be vagyunk zárva február kaleidoszkópjába. / Valaki neked ajándékozta a szerkezetet, / te megforgattad, / aztán elfelejtettél” (65). A központi kép ez alkalommal is egy tárgy.

Fontos kiemelni a kötet nagyszerű dinamikáját. Mechiat Zina alapvetően hosszabb szövegekkel dolgozik, ez pedig a narratív elemek beépítése mellett olyan alakzatok használatát is lehetővé teszi, mint például a gondolatritmus. Előfordul, hogy egy szöveg dinamikáját a metaforikus jelentéssel bíró tárgyak szerepeltetése még hangsúlyosabbá teszi, ahogyan ez a *Rec, rev, delete* soraiban is érződik. A kamera mozgása, a közelítés, illetve a távolodás összhangban van a szereplők életkorának változásával: „Te húsz vagy, én tizenkilenc, / überelsz tizenhat-tal, / licitálok tizennégygel, / végül egyszerre leszünk hatévesek” (31). A gyerekkorba való visszatérés mellett az igék túlsúlya, az egymásra következő mozzanatok halmozása is dinamikusabbá teszi a sorokat: „Szembenézünk, rád zoomolok, / elhiszem, hogy közel vagy. / Feléd

nyújtom a kezem, / tükröződ a mozdulatot” (31). A különböző életkorokban felidézett hozzátartozók alakja a *Kő, papír, olló* című versben is felbukkan, és a lírai én, valamint a megszólítottak közti szürreális különbözőség álomszerű hatást kelt ezúttal is: „egy pillanat alatt felnőttök. / Én nem változom” (67).

Nemcsak egyes szövegek szintjén, hanem a kötet egészét tekintve is érezni a mozgást, a lendületet. Az első ciklus utolsó verse az alábbi három sorral ér véget: „Felismerhetetlenné ismételtetnek a városok. / Tengerben mosom magam tisztára, akárha medúzát. / Magamat rázom álmomból föl” (*Álomból föl, vidékre le*, 24). Mintegy folytatva a gondolatmenetet, a második ciklus ezekkel a sorokkal veszi kezdetét: „Kimártottam magam a tengerből, bele a városba” (*Elesett víz*, 27). Ez a példa a ciklusok közti kapcsolódásra első ránézésre a négy évszak tematikájához, a változás organikus jellegéhez illeszkedik, annak ellenére, hogy az évszaktoposzok ebben a kötetben inkább egységet, és nem különbözőségeket sejtetnek. Valamilyen formában az összes ciklus emberi viszonyokból, elmúló kapcsolatokból, emléktöredékekből építkezik, és jóllehet, érzékelhető a különbség a párkapcsolat és a család tematikája között, lényeges változást mégsem érzünk, ha végiglapozzuk az egyformán szubjektív, képi és nyelvi szinten is hasonló egységeket. Egy kelően alapos és figyelmes olvasat természetesen észreveszi a tavaszról a télbe tartó folyamat állomásait, amennyiben ezt a mozgást egyfajta beteljesülésként értelmezzük. Ezt látszik alátámasztani az utolsó előtti szöveg is, a kötet címadó versének a párja (*Álomba be, vidékre ki*), melyben az addig domináló keresést a megtalálás bizonyossága váltja fel: „Mimikánk lemossa arcomról Budapestet, / visszarajzolja belém Adyvárost. [...] Hallom az otthonomat. / Befalazva dörömböl tarkómon” (81). Az apával való (újbóli) találkozás ugyancsak az önazonosság egy lehetséges módja, ami éles ellentétben áll a párkapcsolati viszonyokat boncolgató versekben tapasztalható bizonytalansággal: „Ha felismerem a vonásait a tükörben, / igazi vagyok magamnak is” (80).

A szövegvilág egysége, valamint ezzel párhuzamosan a ciklusról ciklusra történő építkezés a tudatfolyam képzetét is megidézik. Nem alaptalanul, hiszen a fel-felbukkanó álmotematika és az erős szubjektivitás arra engednek következtetni, hogy a lírai én egyetlen összefüggő, belső monológjaként értelmezzük a kötetet. Innen nézve, a ciklusokra, illetve szövegegységekre osztás szerepe és jelentősége hasonló ahhoz, ahogy a számunkra parttalan időfolyamot osztjuk fel évszakokra,

évekre, hónapokra, mintegy rendszert teremtve, átláthatóvá formálva a valóságot, mely különben nehezen feldolgozható.

A kötet záróverse némiképp megtöri ezt az ívet, hiszen az addigi erős alanyiságot egyes szám harmadik személyű beszélő váltja fel, a leírt jelenet pedig egy feltehetőleg közel-keleti, esetleg észak-afrikai oázist tár az olvasó elé. A váltást erősíti a vissza-visszatérő, eredeti nyelven közölt arab fohász. Ezen a ponton érezhetően kinyílik a versvilág, csak-hogy nem az emlékek, valamint a tudat mélyebb régiói felé, és nem is időben, sokkal inkább térben. Még hozzá olyan, önmagukban is erős és időszerű tematikai elemeket villantva fel, mint a női sorsok egy tradicionális társadalomban, a háború, illetve a szülőföldről való kényszerű menekülés rémképe. Nem kérdés tehát, hogy fontos és jól megírt záróverssel van dolgunk, mégis olyan érzése támadhat az olvasónak, mintha a szöveg valamelyest kilógna a kötet egészéből. Mindez persze nem befolyásolja az értelmezést, de ha az imént vázolt ívet tekintjük – az évszakok és a tudatfolyam dinamikáját –, akkor talán túl hirtelennek tűnhet az emlékeit megtaláló lírai én után ez a nézőpontváltás.

Összességében elmondható, hogy Mechiat Zina első nyomtatott kötete erős szövegek jól átgondolt egységbe rendezett gyűjteménye. Szürreális képei, kellő érzékenységgel szerkesztett, sok esetben mégis spontánnak tűnő, sodró ritmusú mondatai önmagukban is élvezetes és emlékezetes olvasmányok, nem is beszélve a kötet szintjén működő motívumok harmóniájáról. Az *Álomból föl, vidékre le* legfőbb egyedisége (a sajátos képi világon túl) talán abban ragadható meg, hogy a kötetkompozíció rendje jól megfér a kötetlenül áradó versszövegekkel. Akár a borítóképen látható és a szövegszerűen is megidézett medúza, a versvilágnak is csupán fizikai kiterjedése észlelhető biztosan, de ami benne van – a kavargó emlékek, alakváltozatok, tájak és idősíkok –, az csupán metamorfózisok sorozatának egy pillanatnyilag rögzített állapota.

Áfra János – Owen Good (szerk.)

Öböllyi megafon

Petőfi Kulturális Ügynökség
Budapest, 2023

Komálovics Zoltán

EGY POÉTIKAI PRIZMA TÖRÉSMUTATÓI

A kortárs magyar irodalmi élet örömteli eseményeként értékelhetjük, hogy a 2020-ban megjelent, markáns poétikai világokat felmutató *címtelen föld* után *Öböllyi megafon* címmel 2023-ban egy újabb, hasonlóan színvonalas versgyűjteményt vehet kezébe az olvasó. A Petőfi Kulturális Ügynökség gondozásában megjelent antológia a legfiatalabb költőgeneráció(k) műveiből válogat, és így azt a lehetőséget teremti meg, hogy egy közös, horizontális felületen láthassunk rá azokra az alakulóban levő poétikai világokra, amelyekben az eljövendő szó még „meg nem terhelt hangként” válik hallhatóvá.

A fiatal szerzők hangja a frissesség hangja, és jó esetben a hirtelen feltámadó huzat erejével képes szellőztetni, tisztítani az áporodásra mindig hajlamos költői beszéd tereit. Az *Öböllyi megafon* versei nem okoznak csalódást ezen frissességelvárásunk tekintetében: az olvasó meglepően üde versvilágokkal találkozhat a kötet olvasása során. Egyetérthetünk Tóth Krisztinával, aki mentori bevezetését így kezdi: „Nagyszerű ötlet ez az antológia” (131). A kötet szerkesztője, Áfra János már hosszú ideje élénk érdeklődéssel, nagy odaadással figyel és kíséri a legfiatalabb szerzők munkáit. A szerkesztői előszóban beszámol az antológia keletkezéstörténetéről is: „A jelen kötetben közölt versek a tapasztalt pályatársakkal való együttműködésben nyerték el végső formájukat ezen az irodalomtörténeti jelentőségű helyszínen [a Szigligeti

Alkotóházban – *a szerző*]. A mentoráltak közül sokan már hosszú ideje aktív szereplői a folyóirat-centrikus magyar irodalmi életnek, és első kéziratukat állították össze ezekben a napokban, de olyan is akad, aki korábban még nem vett részt irodalmi táborban, és ezelőtt egyáltalán nem publikált verset” (9). A kötetben a következő tíz szerző verseit olvashatjuk egy-egy mentori ajánlás kíséretében: Kazsimér Soma (Deres Kornélia), Korsós Gergő (Kemény István), Kósa Eszter (Áfra János), Kovács Edward (Géczy János), Kubina Zita (Győrffy Ákos), Locker Dávid (Szlukovényi Katalin), Masri Mona Aicha (Visky András), Nagy Dániel (Kukorelly Endre), Ősi Anna (Tóth Krisztina) és Rékai Anett (Gál Ferenc).

Győrffy Ákos Kubina Zita mentoraként arra mutat rá, hogy a pályakezdő költő, a lírai tehetség mennyire ki van szolgáltatva önmagának, annak a kezdeti magasságnak, ahonnan lehetőségként és jövőként még az egész világ szemben áll vele: „Minden fiatal költő – jó esetben – előlről kezd mindent. Ami persze nem egészen igaz. Mert hogyan is kezdhette mindent előlről a hagyományról való tudás nélkül? Elkezdeni verset írni nem lehet csak úgy, a semmiből. Eleve tudni kell arról, hogy a vers egyáltalán létezik. Hogy létezik az a tünemény, amit versnek nevezünk. És ezzel együtt mégis igaz, hogy a semmiből kell elkezdeni, vagyis abból a valamiből, ami vagyunk. Mi magunk vagyunk a vers alapanyaga. A lelkünk, ahogy boldogabb korokban nevezték ezt az alapanyagot” (77). A minden pályakezdést jellemző „kitolási szakasz” magaslati szikrái éppen abból a „nem tudásból” képződhetnek meg, amely az alkotóvá válás folyamatának tulajdonképpeni nyersanyaga. Ebben az értelemben a tehetség elaborálása annak a felismerésnek a jegyében indul, hogy nem lehet előlről kezdeni. Mert az, ami mi vagyunk, maga sem kezdőpont. Mégis ez az egzisztenciális belátás hozza létre és tartja fenn az alkotói lét folytonosan újrateremtető energiáit, zsigerekig ható készletéseit.

A világ megismerésével, birtokbavételével egyre halmozódó tapasztalati anyag lerakódása és szervesülése a lélek tiszta felületén egyrészt kényszerítő teher, másrészt a világ/valóság-lehetőségek kimeríthetetlen gazdagságával való állandó szembesülés is. Az antológia verseit olvasva szembetűnő, hogy az egyes szövegekben mennyire hangsúlyos az egyre elmélyültebb önbirtoklással, öntapasztalattal (egyáltalán az önmagasággal) szembeni gyanú és bizalmatlanság. Több szöveg olvasható a megértővé és megértetté váló én gyászbeszédeként, melyben a rácsodálkozás és a nem tudás önfeledt (elvesző/elvesztett) énjének felmutatása

a birtokká vált közös információs-digitális térrel való szembeszegülés, lázadás performatív gesztusává válik. Kubina Zita és Rékai Anett versei az elvágyódásnak azt a mélyrétegét szólaltatják meg, melyben az Én hátrahagyása, önnön kezdőpontjába történő visszarendezése a romantika alaptoposzáinak poszthumán újraíródásaként poétizálódik. „Talán el kellene mennem innen. / Valahová, ahol még nem születtem meg. / Ahol nincsenek arcok, csupán a sötét, ami körbevesz” – írja Kubina Zita. Rékai Anett az antológiába végül be nem került, mentora, Gál Ferenc által azonban hivatkozott *Próbaidő* című versében pedig a következő passzusok olvashatók: „Veled nem vagyok önmagam. / Gondolom, ez benned a legjobb”; „Az embernek néha szüksége van rá, / hogy kilépjen önmagából, ezért / kölcsönvesz pár órát / valaki más életéből, próbaidőként”.

Persze az én kezdetként (újrakezdésként) történő pozicionálása természetes velejárója a mindenkori fiatal költészetnek. Kazsimér Soma és Korsós Gergő verseiben tematikus horizonton érvényesül a belépés gesztusának radikalitása. Előbbi kriptozoológiája, valamint utóbbi sci-fi univerzumának fiktív lényei olyan „kiíródások” a lírai mezőből, a témahagyomány által (is) formálódó elvárásrendszerből, melyek éppen azáltal válnak „önbeírásá”, hogy külső diskurzusok (néprajz, sci-fi) látószögéből tekintenek a poétikai térre. Verseikben ugyan a posztmodern metaverzum különböző spirálokon elhelyezkedő perifériáira tekinthetünk, de a mitikus antropomorfizáció és futurisztikus fikció poétikáját keresve mindkét szövegvilág az énből/világban való otthontalanság szorongató érzésének ad hangot. Kazsimér és Korsós szövegei valójában azt a poétikai ambivalenciát „nyitják ki”, hogy a költészet soha nem érkezik meg a világ és önmaga poszthumán korszakába, hiszen eredendő nyersanyaga az emberi lélek, amelynek létezését (többek között) éppen a költészet/művészet léte igazolja. Ez a kölcsönös hitelesítési folyamat minden műalkotásnak olyan alapzata, ami kijelöli érvényessége feltételeit és határait.

Az antológiában több mentor – Tóth Krisztina, Györffy Ákos, Kemény István – kiter azokra a mester és tanítvány viszonyban eredendően benne foglalt pedagógiai, alkotáslélektani, alkotástechnikai „kitettségekre”, melyek a négy szemközti műhelymunka mindkét résztvevőjét érintik. Egyfelől vannak (valamennyire) tanítható és (gyakorlatilag) taníthatatlan képességek. Másfelől nagyon nehezen érzékelhető (és értékelhető), hogy a megtanult, elsajátított technikai-szemléleti-nyelvi jártasságok mennyire építették a saját hangot, mennyire azt bontották ki,

ami nyiladozóban van, és esetleg nem egy idegen hang megtelepülése történik-e valójában a tanulási folyamat során.

Tóth Krisztina szerint a költői tehetség legsajátabb vonása a látás egyedi képessége: „*Látni* azonban, úgy látni, ahogyan például Ősi Anna lát, egy mégoly tapasztalt tanár sem tudja megtanítani a költőjelöltet. A látás, a látványra való rácsodálkozás és a kép pontos rögzítése olyan képesség, amely nehezen tanulható. A mondatszerkesztésen, a dikción lehet csiszolni, de ha egy költőnek nincsen szeme a látásra, akkor én tanárként sohasem fogom tudni elmagyarázni neki, hogyan mutasson meg a versben egy önmagán túlmutató képet. Hogyan metssze ki és keretezze újra úgy, hogy az olvasó is rögtön értse, mit szeretne nekünk szavakkal lefesteni” (131–133). Ebben a tekintetben különösen szerencsés mentormentorált találkozásnak tűnik Tóth Krisztina és Ősi Anna együttműködése. Az Ősi Anna verseiben lépten-nyomon felfedezhető nyelvi-fogalmi plaszticitás, az élet texturális gazdagságának és finomságának poétikus megjelenítése, figyelmének természetes pontossága mögött szinte ott érezhető a mentor finom, őrizve formáló jelenléte. Leginkább a *Talpak a szénán* című verset járja át és uralja ez a különös érzékiség, otthonosság, mely a szerzőt képessé teszi arra, hogy a tapintható, érintéseken keresztül adódó világot szavak szövetébe vonva mutassa fel.

Az erőteljes, egyedi látásból következő világteremtés a kötet minden szerzőjénél megfigyelhető. Ennek köszönhető, hogy az antológiadarabba emelt szövegek – annak ellenére, hogy a kötetben szerzőnként csak három-három verset olvashatunk – képesek kirajzolni az egyes alkotói világok potenciális horizontjait. Így a szűk keresztmetszetben is érzékelhetővé válik egy-egy szuverén poétikai világ távlatokat ígérő alapszerkezete. Az antológiában az önálló költői világteremtés kiemelkedő példáját adják Kósa Eszter versei. A fiatal szerző egyedi hang(ulat)ú szövegei biztos kézzel és nagy pontossággal ragadják meg és rögzítik az asszociatív-szürrealista költői képzelet áradó képeit. Szövegeiben a poétikai konstrukció olyan állandó, finom mozgásban van, melyben a lírai beszélő a folyamatos elrejtőzés módusában van jelen. Mentora, Áfra János is ezt a feminin sejtelmességet látja a versek egyik legfontosabb erényének: „Kósa Eszter verseinek beszélői helyzete gyakran rögzítetlen, a pozíció a természeti és természetfeletti erőknél való kitettségben, a folytonos cserefolyamatokban alakul. A versbéli én csak a másik és a másság viszonylatában képes megmutatkozni, a közösségi és egyéni cselekvések, a mikro- és makroszintű történések hálózatának egyik ágenseként” (51–53). Kósa Eszter szövegeiben egy olyan archaikus

modernizmus szemléletformái rögzülnek, melynek kiindulópontja az a belátás, hogy a szilárdnak, rögzítettnek tűnő valóság valójában állandó átrendeződések, metamorfózisok dinamikájaként válik emberformáló környezeti valósággá. Ezek a versek az „új alakokká vált testek” költészetét írják újra és tovább. A szövegek valami egyetemes-mitikus transzformációs folyamat egyes állapotaiban jelenítik meg a létezők mindig átmeneti világát. Különösen sikeres a *Szenderfélék* című vers kollektív beszélőinek szinte kafkai pontosságú, izgalmas kontúrталansága.

A lát(om)ásmód következetessége és a nyelvhasználat meglepő biztossága figyelhető meg Rékai Anett három versében is. A szövegek karakterét meghatározó alanyi-konfeszionális beszéd megnyerő természetessége finom arányérzékéről tanúskodik. A vallomások hang sikeresen elkerüli az egyszólamúság, éncentrikusság kísértéseit, mert különböző beszédregiszterek poétikai szempontból sikeresen egyesített szólamanként hangzik fel. Rékai Anett szövegeinek kitüntetett tárgya a test, amely nem a világtól izolált integritásként érzékeli, uralja környezetét, hanem – Merleau-Ponty kifejezését használva – húsként ágyazódik a világ húzába. Érzékelő és érzékelt, tapintó és tapintható. A *Hazáig* című vers drámai módon szituálja a testen keresztüli antropológiai kitettséget, azt a katartikus tapasztalatot, „hogyan nincs hatalmam a testem felett” (149). A szerző mentora, Gál Ferenc nagyon pontosan fogalmaz bevezetőjében, amikor a testet poétikai tárgyként szituáló beszéd fokalizációjának izgalmas dinamikájáról tesz említést: „Távolságtartó, de csak annyira, amennyire a nagyvonalúsággal társult pontosságnak az jót tesz. Ugyanakkor intim is, de soha nem bizalmaskodó, vagy pláne nem kínos. Köznyelvi, de nem fecseg” (147).

Rékai Anetthez hasonlóan Masri Mona Aicha versei is „a női test nyilvános felmutatásának irodalmi rítusait” (Visky András) egészítik ki, és állítják egy olyan új nézőpontba, melyben a lelkészno szerző a vallásos költői beszédhagyomány nehéz örökségével szembemelve a női test felszabadításának lehetséges poétikai alakzatait és mintázatait keresi. A két irányba (Isten és a kedves) kibomló vall(om)ásos beszéd intimizációja, közvetlensége mögött ellenpontként hangsúlyosan érzékelhető a beszélő felszámolhatatlan magányossága, a kiüresedéstől való metafizikai félelme: „Ha itt lennél, kérném, feküdj ide, ide mellém, a zöld plédre, nem zavarna az égősor vibrálása, fahéjillat, jól áll nekünk a hideg fény” (115).

Nagy Dániel verseinek frissessége rafinált poétika révén képes megidézni egyfajta kamaszkori létintenzitást. Szövegeinek legfontosabb

erénye a versben artikulálódó többszólamú érzelmi tartalom szituálása, a vallomásszerű beszéd egy-egy köznapi helyzetbe történő tárgyiasítása. Különösen megkapó az *Érzelmes vers a kamaszkorról* című szöveg sajátos ritmusa, lüktető dinamikája.

A feminin érzékenység markáns szólamai mellett az antológiában erőteljes kontrasztot képeznek Kovács Edward és Locker Dávid versei, melyek a gondolati költészeti hagyomány örökségébe lépve az ismeretelméleti, hagyománytörténeti problematizáció kérdéshorizontján próbálják megszervezni poétikai világukat. Szövegeik hangsúlyosan a szellemi reflexió terepeként szerveződnek, és a tárgyi költészet esz-közrendszerét használják fel a verskonstrukció létrehozásakor. Míg Kazsimér Soma és Korsós Gergő a jövőfikció és a legenda világába beírva tárgyiasítja, és ezzel együtt az ironia tárgyává is teszi a beszélői szubjektumot, addig Kovács Edward és Locker Dávid versei a reflektáló tudat szellemi mozgásainak, tapasztalatainak rögzítésén keresztül „intellektuális dokumentációt” hoznak létre a posztmodern szellemi térben. Ugyanakkor mindkét szerző esetében elmondható, hogy nem hisznek sem a „magára feledkező, önhitt *én*nek, sem annak a *mí*nek, amely a többes szám nevében bárkit pellengérré állít” (Géczi János). Költészetük megmarad a szellem önmozgását működtető kérdezős módusában, és a verseikben megképződő valóság a teljes nyitottság és lezáratlanság állapotában van. Kovács Edward műveire különösen jellemző, hogy a kérdés retorikai szerkezetei mozgatják és rendezik a textualizáció folyamatát. *A Meditáció a dolgok hűségéről* című vers a kérdés-válasz logikában szerveződik, ám a formálisan válaszrögzítő szövegegységek – a meditáció tudati működésének megfelelően – valójában a kérdések további elmélyítésének irányába fejtik ki hatásukat: „Ha nem a megmaradásért, / Akkor ki másért, ha nem önmagunkért, / Másért, ha nem is a másikért, / Kiért szükséges megmaradnunk? [...] Meg kell találnunk a megmaradást, / Amely távol reked, s mégis jelen. / Érkezés nélküli közeledés, / Eltűnés nélküli távolodás” (67). Az antológiában szereplő két meditáció után izgalmas feloldásnak és kezdeményezésnek tűnik Kovács Edwardnak az álom köztes létét tematizáló Hüpnosz-ciklusa is.

Locker Dávidot mentora, Szlukovényi Katalin bevezető írásában egy szellemes hasonlattal mutatja be: „Hallatlanul izgalmas fiatal költő. Egy gyomorrugás precizitásával és erejével teszi fel a nyugtalanító nemzedéki kérdést, hogy mi történik, egyáltalán mi történhet még az irodalomban a romantikából kiábrándult modernitást rég szétreflektált

posztmodernen túl?” (91) Locker Dávid autoreflexív szövegei az irodalmiságot, az irodalmi alakzattá üresített valóságkonstrukciókat teszik verstárggyá. A szerző erősen intellektuális versvilágának meghatározó összetevője az ironia, mely egyrészt finoman érvényesített retorikai szerkezetként, másrészt olyan gondolatformaként van jelen, amely a posztmodern költői gyakorlat elengedhetetlen elemévé szilárdult az utóbbi évtizedekben. Locker Dávid szövegei a posztironia poétikájának irányába keresik a költői világteremtés (ki)útjait. Az antológiában szereplő versei a dekonstrukció által „megtépázott” nyelvi érvényesség visszاسzerzésének lehetőségét/lehetetlenségét tematizálják. „Mondani kéne valamit. / Valamit, ami nemcsak szélfúttá nyelv, / de nem is az igazmondás otrombasága. / Valamit, ami nem állítás, / de nem is a doktoranduszok üres játszóttere, / ahol intertextusok után kotorásznak” (93) – olvassuk a *Beszédkényszer* című szövegben. A költészeti/nyelvi érvényességre törő szerzői igény egyfajta poétikai ethoszt ír vissza az irodalmi mezőbe, ugyanakkor tisztában van azzal is, hogy a nyelvi létesítés folyamata nem szakítható le önnön előzménytörténetéről. A már felülírt nyelvi formák, nyelvre vonatkozó reflexiók többé nem szerezhetőek vissza. Ezt az irodalomteremtő, elégikus beszédpozíciót az a rezignált belátás tartja életben, „hogy ha elhallgatunk, / épp úgy pergünk szét a szélben, / mint a szavaink” (93). Az antológiában olvasható versei alapján Locker Dávid érett, magabiztosan „működtetett” szerzői világgal rendelkezik. Gondolkodásának felelőssége, érvényessége egy erőteljes szövegvilág teremtésének ígérletét hordozza.

Nagyon fontos többlettértéket ad az *Öböhnyi megafon* című antológiának az a sajátossága, hogy a tüköroldalakra minden vers angol fordítása is olvasható. A fordítói szerkesztés Owen Good munkáját dicséri. A fordításokat Anna Bentley, Owen Good, Kulcsár Edmond, Márton Ágnes és Austin Wagner készítették. A kötet elolvasása után a recenzens csak megerősítheti Áfra Jánosnak a *Szerkesztői előszó*ban megfogalmazott azon reményét, hogy az antológia érdemi módon tud hozzájárulni ahhoz, hogy ezek a kitisztuló hangok egyre erőteljesebbekké és egyre hallhatóbbá legyenek.

Karácsonyi Zsolt

Belső tízezerBookart
Csíkszereda, 2023

Fancsali Róbert

LA LEVITAZIONE

Belső tízezer című új kötetével Karácsonyi Zsolt bemutatkozik prózaíróként is, de a költőt ismerő olvasó számára e bemutatkozás nem bír komoly téttel, a megismerkedés nem valódi alapokon nyugvó aktus. Az ismeretség ugyanis régi. Karácsonyi az epikus versre építette eddigi életművét, most pedig fél lépést tesz oldalra, és új könyvével a lírikus regény területén találja magát. Bár e műfaji-műnemi váltás akár valódi (el)mozgást is jelenthetne, ez esetben nem sokkal több, mint a mű főhősének „végtelenül lassú cselekvése” (101). Hiszen ahogy a költő egy korábbi kötetéből tudható: „minden mozdulatlan, és minden mozgás csak az elme műve”.¹

Az elméleti fejtegetésektől tartózkodva is érdemes lehet körülírni, hogy miben áll a szöveg regényessége. Kézenfekvő segítségnek tűnhet a mű alcíme, egy Lukianosz-allúzió: *igaz történet*. Hisz amennyiben egy szépirodalmi tétel történetet (főleg, ha igaz!) beszél el, az kétségtelenül epikai műnek tekintendő. Ha a szerző úgy kívánja, könnyen regénynek is titulálható. Ha pedig a kitarató olvasó történetet keres a *Belső tízezer*ben, a végére valóban találhat (és itt még csak nem is a bevett evolúciós pszichológiai tételre utalok, amely szerint az ember ott is tör-

1 KARÁCSONYI Zsolt, *Ússz, Faust, ússz!*, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2010, 11.

ténetet keres és talál, ahol az nincs jelen). Ahogy a legtöbb Karácsonyi-alkotás, ez is történetszerű. Ám a történet felfejtéséhez kitartás kell. Mintegy a könyv feléig kell valódi fogódzók nélkül eljutnia (ellebegnie) az olvasónak ahhoz, hogy kristályosodni kezdjen, mi a kerettörténet, valahol itt kezd ugyanis érthetővé válni, hogy a számtalan – látszólag – összefüggés nélküli epizód közül melyek képezik az elbeszélés gerincét, annak a fő vonulatát.

Főhősünk az Öreg, az ő alakja szövi át a teljes szöveget, így adná magát a felvetés, hogy ezt emeljük ki a regényesség egyik zálogaként. Az Öreg karakterének legfőbb jegye azonban éppen a(z olvasó és saját maga számára is) megismerhetetlen identitása, a szét- meg szétcsúszó (máshonnan nézve szétírt), időnként másokba hajló vagy megsokszorozódó (megsokszorozott) kontúrjai, amelyek esetleg a legalább ennyire problémás, legalább ennyire megfoghatatlan elbeszélői hanggal azonosíthatók. „Nem emlékszem a nevemre. Mondta magának az Öreg” (7) – így a regény nyitómondatai, ez az önreflexió pedig a továbbiakban néhány oldalanként más és más önértelmezéssel és önmeghatározással „gazdagodik”. Ő a fekete doboz zuhanás után, a tengeralattjáró, ő a Kutyaisten (akin az istenek röhögnek), a Kutyaütő, ahogy a Társaság mondja, máskor Lőtt lábú madár, a Víziló, Bivaly, Ökör vagy Nyúl, és így tovább. Az Öreg nem ember, de halandó, nem isten, de az istenek asztalához hívják, nincs neve, csak állapota. Bár a kezdő mondatból úgy tűnik – és más szöveghelyek is arra utalnak –, hogy korábban volt neve, az azonban már rég feledésbe merült. Valaha volt neve bizonyára identitásképző erővel bírt, az elbeszélés jelenében pedig talán éppen ennek hiánya okozza az értelmezési nehézséget.

Az Öreg a Házban és a Lugasban tölti a napjait, meglehetősen eseménytelenül, minden, amit róla tudni lehet, hogy időnként emlékezik, de rögtön mindent el is felejt: „évek, évtizedek óta nem emlékezett semmire, csakis az emlékezés hiányára. Az, ami felszínre tört benne, azonnal el is hamvadt, mint egy olyan tűzhányó, ami másodpercenként, századmásodpercenként tör ki és merevedik kővé, csontos lávafolyammá” (55). Az őt meglátogató turisták is éppen ezért érkeznek, „hogy lássanak valakit [...], aki nem gondolkodik, és nem emlékezik, de ennek a nem-gondolkodásnak és nem-emlékezésnek mégiscsak tudatában van” (102). Másutt úgy tűnik, hogy az Öreg mégis képes az emlékezésre, és valószínű, hogy éppen a felidézett emlékek teszik ki a szöveg nagy részét, amelyek elsősorban szabad képzettársításoknak vagy legfeljebb valamiféle asszociatív logika mentén előhívott történeteknek,

történettöredékeknek tűnnek. A főhős néha napokon át kínlódik, hogy bármi eszébe jusson. Időnként az írógép, néha a könyvek látványa segít ebben, és lehetséges, hogy ez a hivatására enged következtetni. „Fiatal-Öreg-szindrómában” „(röviden Szindróma)” szenved, de ezt csak az istenek tudják. A Szindróma pedig nem egy betegség, hanem egy lelki jelenség, egy adottság, amit az istenek adtak az Öregnek (46). A *Belső tízezer* ennek megfelelően talán éppen a felejtés regényeként értelmezendő.

Az Öreg tisztában van az „idővel, még pontosabban az idő hiányával és az idő hiányában lakozó istenek jelenlétével” (43). Képzelt vagy valós emlékei alapján úgy tűnik, az idő egészében van jelen. Ezzel együtt pedig a történet minden idősíkja a jelenben van, az elbeszélés (vagy az emlékezés, esetleg a felejtés) jelenében egyszerre történik minden, a múlt és a jövő is, és egy ponton ez nyelviileg is megképződik: „hogy lakjon jól, ahogy *majd* régen” (66). Persze tudjuk, a jó történetmesélés olyan, hogy abban benne érzi magát az olvasó, jelen van benne. Az az olvasó, akiben – ahogy az elbeszélő (vagy: az Öreg, esetleg: az elbeszélő, azaz az Öreg) egy helyütt fogalmaz – működik a dolgok közötti kapcsolatok felfedezésének ösztöne vagy kényszere: „azt gondolhatják, hogy én is pont ugyanúgy cselekszem, mint ők, ugyanúgy gondolkodom, mint ők, dolgokat, fogalmakat kapcsolok össze, látszólag értelmesen” (173). Pedig az Öreg nem így működik, és ennek megfelelően a regény elbeszélésmódja is más szabályok szerint szerveződik. „Nem kell mondani semmit, csak hagyni, hogy mindenki történetet kerítsen az Öreg köré, mert a történetekkel mégiscsak meg lehet magyarázni, hogy ez nem hiábavaló, van valami sajátos hangulata az egésznek [...] amitől a turista azt hiszi, beavatást nyert a Titokba” (117) – így fogalmaz az Idegenvezető, aki a Turistákat a Lugashoz vezeti. Aki a látogatásokat szervezi, aki csak az ötödik vagy a hatodik napon viszi ki az érdeklődőket, hogy megláthassák az Öreget, és ezt az egész folyamatot „pácolásnak” nevezi. A Turisták talán éppen az olvasó cinikus allegóriájaként olvashatók, és ekképpen az olvasási folyamatot kell a pácoláshoz hasonlónak tekinteni, illetve éppen az olvasó az, aki a befogadás során pácolódik. Ahogy a *Titok*, a regényértelmezés bármilyen lehetősége is csak az olvasásban való jelentős előrehaladással kezd körvonalazódni.

Ezen a ponton úgy tűnhet, hogy az elbeszélés tárgya a szubjektum instabil helyzete, és ez nem csak az Öreg alakján keresztül látható. A főhősön kívüli szereplők közül csakis a görög és akkád istenek és

félistenek (Zeusz, Dionüszosz, Apollón, Ozirisz, illetve Ereskigál, Akhilleusz, Pentheszileia és Sziduri, az isteni csaplárosnő...), valamint az Öreg lakótársa, Illmarinnen, a kovács rendelkeznek saját névvel, a többieket csak mint Lányát, Ápoló nőt, Gyűjtőt, Idegenvezetőt vagy Sárkányt ismerjük, de a fontos helyeket is így, nagy kezdőbetűvel, Lugas, Ösvény, Kerítés, Város, Kő, Hold, Nap. A mellékszereplőkhöz, a helyekhez és a történetekhez kapcsolódó bizonytalanságok persze mind az elbeszélő identitáskeresésének motívumai, ahogy az Karácsonyi Zsolt korábbi kötetében is vissza-visszatérően megjelent. Az identitásképző maszkok és mindenféle képzeletbeli lények, amelyeknek a szerepe önértékükben nehezen megfogható, állandó jegyei a verseknek. Ilyenek a végzet madarai, a mesevárók, az emlékezetvesztők, a krokodilisten, de ilyen a sárkány (=szitakötő), a tengeri medve, a szárnyas polip, de leggyakrabban a delfin, és persze máshol is megjelenik az öreg karakter, illetve a hozzá kapcsolódó írás-émlék-memória gondolatkörök. E hálózatszerűen működő toposzok az identitásalkotó szerepük mellett minden bizonnyal (a történetyszerűség látszatát keltő) koherenciateremtő erővel is bírnak, így fontos elemét képezik ezen epikus művek (legyen vers vagy regény) narrativizáló műveleteinek.

A verseskötetek kapcsán is többször feltűnt a recepcióban Karácsonyi jellemző, asszociatívnak nevezhető szövegkonstruáló eljárása, amely egyeseket – nyilvánvaló félreértésként – egyenesen a dadaisták módszerére emlékeztet. Magától értetődő, hogy ez a fajta elbeszélés mód megbontja a logikusnak nevezhető gondolatmenetet, zavart okoz az értelemalkotás folyamatában, amennyiben azt mindegyre át- és újraírja. Úgy vélem, hogy ennek kapcsán felvethető egy olyan, a szöveg működésmódjára vonatkozó nyelvfilozófiai elképzelés, amely a nyelv és a nyelven kívüli viszonyára épít. Ez az értelmezés a *Belső tízezerre* – de talán Karácsonyi teljes életművére – vonatkoztatva úgy fogalmazható meg, hogy az avantgárd (illetve neoavantgárd, új szenzibilitás) törekvésével szemben a szerző nem a nyelvi és a „valóságos” tapasztalat közelítésére tesz kísérletet, hanem éppen a transzcendens felé való fordulást igyekszik sajátos eszközökkel reprezentálni. A regény szerkezete, nyelve, valamint az elbeszélő identitása is azért csúszik szét, mert amiről beszél (öregség, emlékezés, idő), mind a transzcendenshez, valami nyelvileg nem megfoghatóhoz, a nyelven kívülihez tartozik. Maga az elbeszélő utal valami effélére egy ponton: „Nem vagyok itt. Mondta az Öreg. Ezért annyira nehéz téged megnevezni, téged látni, érezni, tapasztalni, téged, aki itt vagy egészen közel. [...] Némaságom nem

a hangtalansággal egyenlő, mert hangok vagyunk mindannyian, az erdő hangjai, a tenger hangjai, a sivatag ritmusa” (85). Az Öreg a való világtól tökéletesen elszakadva él, a belső tengerén lebeg (*la levitazione*), és ezt a belső tengert ugyancsak jól ismerhetik a korábbi Karácsonyi-köteteket olvasók (ez többek között a második kötet egyik ciklusának a címe). A belső tengeren, de a világ peremén, amelyen át útja a közép-pontjához vezet, „a test fogalmától végtelenül messze” (64).

Úgy vélem, a regény legsikerültebb részei éppen ezek a filozofikus elrugaszkodások (kiemelendők még a teremtetlen és a teremthetetlen kérdését taglaló bekezdések az 54–55. oldalon), amelyek önmagukban nagy erővel és lendülettel bírnak, ám a regény egészét tekintve nem képesek koherens egészet alkotni. Az eddigiekben taglalt szétfolyó szövegrészeket az elbeszélő néha összerántja, a helyes mederbe tereli az önmagáért való sodrást, és így (legalább időlegesen) teret ad az olvasói értelmező szándék eredményre jutásának. A végeredmény szempontjából mégis az a fontos kérdés, hogy az efféle narrativizáló technika meddig képes az olvasót útítársként megtartani. Hogy meddig tartható a lehetséges értelmezési utaknak a folyamatos elvágása, -torlaszolása, -barikádózása. Ezt a határt eltalálni, minden bizonnyal, a nagy művész kivételes képessége. Azt hiszem, a *Belső tízezer* valahol ezen a határon billeg. Az *Idő* fogja eldönteni, hogy végül a határ melyik oldalán köt ki az Öreg hajója: egyszer majd kitalál a nyílt óceánra, vagy sorsa örökre belső tengerének magányához köti.

Pál Sándor Attila

DaloskönyvMagvető
Budapest, 2023

Petri Flóra

A DAL EZER KÖPENYE

Pál Sándor Attila legújabb kötete, a *Daloskönyv* 2023 tavaszán jelent meg a Magvető Kiadó *Időmérték* sorozatának részeként. A címben feltüntetett műfajmegjelölés a szerző részéről már-már hagyomány, a korábbi *Balladáskönyv*, vagy az alcímben *Dalok, énekek, balladák és táncok* felsorolással kiegészített *Dűvő* is kijelöli voltaképp a versek mozgásterének határait. Pontosabban a korábbiak valóban így tettek, és talán épp ezért tud meglepni bennünket a sokszínűségével a *Daloskönyv*, hiszen az életműből adódó előfeltevések fényében a címe túlságosan is predesztinálja az elvárásainkat.

Bár a dal sokféle műfaji és fogalmi jelentésköre miatt a legújabb kötet szövegeivel kapcsolatos elképzeléseink eleve nem szűkre szabottak, a *Daloskönyv* mégis felülmúlja a prekoncepcióinkat. Olvashatunk benne több ironikus ars poeticát, kortárs problémákat népdal formában kifejező groteszk szövegeket, komikus szerepverseket (mint a *Lyrics*), vagy a daltól hangulatában és formájában is távol eső, terjedelmes sorai miatt inkább prózaversre emlékeztető, zaklatott érzületű darabokat (mint *Az utolsó disznóvágás*). Több tömör gondolati, rövid költemény mellett helyet kaptak a kötetben olyan szövegek is, melyek a bölcselétiséget mellőzve inkább a vizualitás megragadására koncentrálnak. Ilyen a kollázsszerű *Tizenöt jelentés*, melynek számozott részei villanásszerűen leírt szürreális helyzeteket tárnak elénk. Például egy olyan

alternatív valóságról, amelyben az agysebészek kollektív mozgalma panellakások aljában, kockaházak télikertjeiben létesít magánpraxisokat, ahol papagáj asszisztensek és köcsögökben tárolt agyvelők is előfordulnak.

A cím implikálta elvárásainknak részben ellentmondó kavalkád kétféle reakciót is kiválthat: egyrészt felmerülhet, hogy a valamilyen rendezőelv alapján történő válogatás helyett a kötet az elmúlt időszak költői termését takarítja be, megengedve ezzel az eklektikusságot. Másrészt cél is lehetett a befogadói elvárások lerombolása, ezért tudnunk kell a kötet cím elváráshorizontjától eltekinteni, és engedni, hogy újra és újra megleljenek a szövegek.

Az utóbbi stratégia érvényességét indokolhatja a kötet mottói közül Eminem *Criminal* című számának részlete is. A *Dalokönyv* tematikus csomópontjai kapcsán ugyanis – Pál Sándor Attila korábbi munkásságának és érdeklődési körének minimális ismerete fényében – szinte lehetetlen teljesen elkerülni a szerzői megszólalás olvasásmódját. Nemzedékének életkori és generációs problémái, a vidék-város ellentét, a folklór – néha még a vers megszólalójának külső megjelenése is –, főként pedig az irodalmi élet működésmódja verstémaként óhatatlanul megidézi az író alakját. Pontosabban megidézné, ha az Eminem-szövegrészlet nem épp ezen olvasási mód érvénytelenítése érdekében szólalna fel. Az idézet lényege, hogy az előadó felvételein elhangzottakat téves az alkotó személyes álláspontjaként értelmezni. A szerző halott, csak a szöveg van, ez már-már közhely, de a *Dalokönyv* esetében talán mégsem az. Bár az önéletrajzi mozzanatok miatt valóban nem árt a figyelmeztetés, e helyt mégsem fókuszáltan a szövegek önállóságát hangsúlyozza az idézet, mint inkább általánosan igyekszik felhívni a figyelmet arra, hogy az olvasottakkal kapcsolatban bármiféle előfeltevésünkről is legyen szó, ezeket alapos kritikával kell kezelni. Le kell bontanunk magunkban a kötettel szemben támasztott olvasói elvárásokat, vonatkozzanak akár a szerző-lírai én kapcsolatára, akár a korábban említett, címmel kapcsolatos feltevésre.

Megszólalásmódjának és tematikai változatosságának köszönhetően a *Dalokönyv* széles és rétegzett olvasóközönsséggel képes párbeszédbe lépni. Számos kortárs szubkultúra és időtlen emberi tapasztalás válik egy-egy vers központi témájává. Többször előkerül a Marvel-univerzum, a hip-hop közeg, referenciapontot jelentenek filmek, tévéműsorok, illetve több szöveg foglalkozik a beszédmód folytonos változását igénylő, de mindig aktuális háború és elidegenedés témáival is. A komolyság

és a humor jó arányban van jelen a kötetben. A *Fák* és *Az ekhóról* lírai hangnemével és gondolatiságával szemben a *Sanyi* közvetlen lazasággal szólítja meg Petőfi Sándort – ezzel komikus tónust adva a szövegnek. A kötet köznyelvi stílusa nemcsak a humor funkcióját tölti be, de hidat is teremt a befogadó hétköznapi világa és a költészet emelkedett tere között, hiszen a nyers szóhasználat dacára összetett, szuggesztív képekkel operál.

A *Daloskönyv*ben többször tematizálódik a generációk és társadalmi rétegek közötti szakadék. A falusi gyökerű, ám városiasodó ember valahova tartozásának hiányát a ganédomb mellett játszódó *Körtefa* a következőképpen sűríti: „nagyapád is ráhugyozik, te is gyerekként, miért ne, oda / nyugodtan. Ez barbárság, anyádat, nagyanyádat is ingerli, / nagyapád a budiba jár, hiába az angol vécé, meg hátul / hugyozik, te nagydolgozni bejársz, megalkuszol a két világ / között” (53). A köznyelviség hangján megszólaló irodalmi hagyományokhoz és a kanonikus szövegekhez való kapcsolódás – ilyen például az Arany Jánost megidéző két Vojtina-vers, vagy a már említett, Ekhót szövegbe idéző darab – szintén olyan mozzanatai a kötetnek, melyek a befogadó sokszintű kapcsolódásának engednek teret. Az üdítő gazdagság tehát kétségtelen, ugyanakkor a *Daloskönyv* kuszaságát mégsem feledteti.

Egy-egy passzus esetében érződik, hogy a sorrendiség szándékos, ilyen például a *Fákat* követő *Nem kell*. Míg az előbbi, már-már pátoszos szöveg a fákkal párhuzamba állítva jeleníti meg az emberi elmagányosodást, utóbbi a nyitósorával – „Egy fa nem tanít semmire.” (84) – azonnal párbeszédet, vitát kezdeményez. Az egymásutánosság nemcsak az érzelgősséget tompítja izlésesen, de azokra az egymásnak élesen ellentmondó szövegekre is példát kínál, melyeket ha elvárás nélkül tudunk befogadni, termékeny újraértelmezést eredményezhetnek. Érvényes állítások ellentétét szintűgy érvényes állításként jelenítik meg a kötet ezen részei, így téve továbbgondolhatóvá egy adott diskurzust.

A könyvben szereplő versek csak elvétve kapcsolódnak egymáshoz olyan koherens módon, mint a fentebbi példákban volt látható. A *Daloskönyv* ezért kissé strukturálatlanul fogja egybe a benne szereplő ötvenkét színes szöveget, még ha alaposabban szemügyre véve határozott egységek kontúrjai rajzolódna is ki előttünk. *Az utolsó disznóvágás*, a *Húsvét* és a *Menyegző* hármasa például alkothatna egy ciklust. E versek ugyanis nemcsak a szertartás leírása révén tartoznak össze, de abból a szempontból is rokonok, hogy háromféleképpen gondolják végig, milyen nehézségekkel kell a modern embernek megküzdenie, amikor

az archaikus szokásokhoz próbál kapcsolódni. A versek összetartozása azonban nehezen kitapintható, hiszen távol esnek egymástól a kötetben belül, és mivel számtalan szöveg ékelődik közéjük, ciklusszerűségük lappangó marad.

Bizonyos verscsoportok esetében minden darab érvényes helyet vív ki magának a kötetben, ahogy ez az említett szertartásokat különböző aspektusában körüljáró szövegek kapcsán is elmondható, ezzel szemben például az *Új stílusú népdal* és *Az Üllői út felől fújdogál a szellő* lényegében ugyanazt a szerepet tölti be. A népdal formában és népi szófordulatokkal kontrasztosan megjelenített kortárs tartalmak nem többek egyszerű játéknál, amit a forma-tartalom feszültség okoz. És bár – mivel a kísérlet nyelvileg izgalmas, a végeredmény pedig precíz –, az említett verseknek kétségkívül helye van a kötetben, de lényegi gondolati különbség híján valamelyest önismétlőnek érzem ezeket a szöveg-helyeket.

A túlbeszélés a versek közti viszony mellett a verseken belül is tetten érhető – nem is kevésszer. A szertartásos „trilógia” itt ismét szemléletes, de nem egyedüli példa. Mindhárom darabban erős képi benyomások teremtik meg a szövegkohéziót, amit *Az utolsó disznóvágás – a sűrű leírás* alcímmel, ironikus módon – még programjává is tesz. A felesleges jelzők, a többszörösen összetett mondatok serege, a beékelt tagmondatok azonban nemcsak a sűrítés ellen dolgoznak, de a versek feszültségét is csökkentik. Megakasztják a lendületet, ettől pedig maszatossá válnak a képeik. Ennek szándékoltága leginkább a *Menyegző* esetében érződik, és itt jól is működik a dolog. Hiszen a lakodalmi zsbongás csak így tud igazán megjelenni nyelvileg, a valódi, hétköznapi boldogság pedig a hatalmas felhajtás övezte ünneplés éles ellentétéként mutatkozik meg a vers zárlatában. Azonban hiába lírai sajátosság a gyenge kohézió, a rendezőelv hiányában egymást követő, túlmagyarázott képek nehezítik az értelmezést. Ez nem is volna probléma, hiszen természetes, ha a vers megdolgoztatja az olvasót, de a *Húsvét* esetében például kibogozhatatlan idősíkokat eredményez: a jelenben zajló locsolkodás alatt felidéződik egy görögországi utazás, viszont a megidézett emlék által előhívott, húsvét és pünkösöd közötti sátorozásról nyelvileg már eldönthetetlen, hogy még mindig visszatekintésről van-e szó, vagy már egy, a locsolkodást követő eseményről.

A *Dalokönyv* legnagyobb erénye a hangulatteremtés. Ám a konkrétumokat nélkülöző, mégis hiánytalan, pontos képek ellenére a szövegek mintha mégsem bíznának abban, hogy a tények kimondása nélkül is

működik a teremtett világ. A *Nyári kép, kilencvenes években* már a cím játékba hív egy meghatározott időszakot. És mégis, az idézett rész utolsó sora feleslegesen nevezi meg a korábbiak révén már mindannyiunkban tökéletesen megképződött asszociációt: „izzadva tologatja a gőzölgő vastestet, / mellei belegömbölyödnek a trikóba, / hisz nyár van” (8).

Pál Sándor Attila legújabb kötete rendkívül mai, a hagyományokat új köntösbe öltöztető könyv. Olyan örök érvényű témái, mint a nosztalgia, a napjainkban valóban annak számító kétezres évek felidézése által kap teret, a hovatarozási nehézségeiről pedig a sorkatonaságot éppen megúszott harmincas korosztály hangján szól a *Daloskönyv*, alaposan körüljárva azt a kérdést, hogy hol kezdődik az egyén identitása, és meddig befolyásolnak minket a kapott minták. De szó esik abszolút kortárs problémákról is, ilyen például a klímaválság, vagy a divatos traumairodalom kritikája. Mindezek hol a legkülönbözőbb szabadversekben, hol pedig pontos formaversekben szövegeződnek. Néhány alkalommal – ahogy a kortárs irodalmi piac kérdései esetében is – igen alapos, különböző nézőpontokat felmutató elemzést adnak egy jelenségről a versek, máskor viszont önisméltásbe botlunk, helyenként pedig fontos és érdekes témák maradnak kimerítetlenek. Ilyen például a számos alkalommal megidézett háború, mely épp csak annyira bontakozik ki a szövegekben, hogy az olvasó képzeletét ne hagyja nyugodni, ám igazán új gondolat az idetartozó versekben nemigen fogalmazódik meg. A szerző korábbi köteteihez képest formailag és tematikusan is a *Daloskönyv* az eddigi legváltozatosabb. A versek egy-egy csoportja szinte minden korosztályt és társadalmi réteget képes megszólítani izgalmas kérdésfelvetéseivel, ám – tán épp emiatt – mintha túl nagyot is akarna méríteni a kötet.

Gaál-Nyeste Katalin

Bőr*A testünk nem alku tárgya*Parnasszus
Budapest, 2023

GAÁL-NYESTE KATALIN

Bőr

A TESTÜNK NEM ALKU TÁRGYA

Gál Kitti

SZÜRKE ÉS SZÍNES VÁSZNAK

„Az idő nem nekem dolgozik” (25) – Gaál-Nyeste Katalin bemutatkozó kötetének egyik elbeszélőjéhez hasonlóan én is ezt érzem. Miközben zsúfolt buszokon, a város forgatagában olvastam a *Bőr – A testünk nem alku tárgya* írásait, a rövid novellákból a valóság sivár fonákja köszönt vissza rám. Ezek a visszafogott, ám rendkívül őszinte szövegek feltárják az emberi lét természetessége és titokzatossága közötti ellentmondást. Megosztó, néha elidegenítő, ugyanakkor nagyon is ismerős világ ez – egy mikroközeg, amelyben meggyengülnek az erős (pár) kapcsolati kötélekek, és az egykor feszes, védelmet nyújtó, életünk tapasztalatait őrző bőr is lötyögni kezd. Gaál-Nyeste olyan kérdéseket vet fel, amelyeket már régóta nem mertünk feltenni magunknak.

A könyvben olvasható több mint száz rövid kis novella (olykor csupán néhány soros bejegyzés) az emberi sorsokkal és az identitással kapcsolatban fogalmaz meg kérdéseket. Az alcím (*A testünk nem alku tárgya*) az alapvető emberi jogok fontosságát világítja meg, előrevetítve a testhez fűződő kapcsolat fontosságát. Női perspektívára számítok, hiszen a testünkkel való önrendelkezés kérdése, a bőrrel való foglalkozás, az idő múlása elleni küzdelem elsősorban a női diskurzus részét képezi. A kötet azonban nem teljesíti előzetes várakozásaimat: a *Bőr* elmozdul ettől a konvenciótól, hiszen általában név és összetett személyiség

nélküli, egyértelműen nem azonosítható identitásokat reprezentál. Az egyes karakterek egyszerre tűnnek kiismerhetetlennek, mégis közzelinek: az önfelfedezés útját járva nem ritkán „elvesznek”, miközben azokat a vonásokat keresik, amelyek valójában jellemzik őket – bármennyire is önkéntes vagy kényszerű ez a folyamat. Az önfeltárás azonban együtt jár a környezet feltárással is, a kötetben megformált karakterek gyakran a külvilágra is kivetítik elméjük világát. Miközben az elhalt, sűrű érzelmek, sáros pocsolók, elhagyatott buszmegállók képei tárulnak elénk, Gaál-Nyeste a bőr metaforájával újszerű módon mutatja be azt a régi megfigyelést, miszerint a belső tartalom többet árul el rólunk, mint a külső megjelenés.

A bőr mint élő entitás ugyanis társadalmi elvárásoktól, értelmezési aspektusoktól terhelt. Anatómiai értelemben a külső hatásoktól nyújt védelmet, persze nem csupán fizikai réteggként funkcionál. Kapcsolatot teremt és elválaszt, társadalmi sztereotípiák fűződnek hozzá és mennyi értékítélet. A belső és a külső világ közötti hidat jelképezi, képes az identitás megmutatására, kifejezésére, ugyanakkor az elrejtésére is. Bár „nem alku tárgya”, a kötet szövegei mégis levehető, eldobható, kicserélhető burokként jelenítik meg, ezáltal megszüntetve eredeti méltóságát, sérthetlenségét. Ha már a testünk sem állandó (hiszen a sejtek cserélődnek és folytonos mozgásban vannak), akkor a személyiségünk, illetve az emberi kapcsolataink hogy is lehetnének azok?

Hogyan válhatunk emberré? És ha sikerült, hogyan maradhatunk azok? Számos ehhez hasonló mély(nek tűnő) kérdést boncolgatnak a novellák, mintha egy emberi test rejtett rétegeit tárnák fel. Az eredmény alapos, részletes, realiztikus, mégis elidegenítő és visszataszító, melyet jól szemléltet az első három fejezetcím is: *Csontváz, Hártya, Zsigerek*. A depresszív, grafittal rajzolt, sűrű világ bemutatása során azonban az író a felszínen marad. Megnehezíti a kötet szereplőivel és témáival való azonosulást, hogy – bár a könyv számos élethelyzetet és karaktert mozgósít, és mély belső világokat ábrázol – mindenkiről ugyanolyan hangnemben olvasunk. A változatosság, a különféle szerzői szövegek hiánya rendkívül tömennyé, sőt monotonná teszi a szövegeket. Mindez persze összetartó erőként is funkcionál, hiszen néhány metaforikus csomóponttól eltekintve (mint a bőr, az öregedés és az elmúlás) a *Bőr* sokkal inkább egy gyűjtemény, mintsem egységesen összekapcsolódó, egymásból szervesen építkező szövegekből álló kötet. Bár nem rendelkezik átható koncepcióval a könyv, az egyes fejezeteken belül azért megfigyelhető egyfajta tudatos építkezés. Ilyen például, hogy általában

egy-egy hosszabb szöveggel zárulnak a fejezetek, érdekes lüktetést teremtve így.

Nehéz volna egyszerűen novelláknak nevezni ezeket a műveket. Míg a szövegek szereplőit a kötődés vágya vezérli, addig az írónőt inkább a hagyományoktól való eltávolodás inspirálja. A cselekmény, a kontextus, a befejezés és a csattanó hiánya mind a műfaj megújítására irányuló kísérletekként értelmezhető, ugyanakkor nem mindig sikerül megfelelően pótolni a szóban forgó elemeket ahhoz, hogy értelemmel bír, sokrétű szövegek szülessenek. A művészi kidolgozottság helyett ezért a kötet egyes passzusait öncélú művészieskedés jellemzi – számomra a tizenkét éves kiskamasz öngyilkosságáról szóló szöveg (*Világbéke*, 139) is ilyen. A hirtelen sokk és a meghökkentésre való törekvés felülírja a kötet következetes, tematikus építkezését, így az irodalmiság igénye a *Bőr* fejezeteiben felülreprezentált a történetekkel szemben. A repetitív, monoton hangvételű szövegekben a szereplők körül lassan elfogy a levegő: többségük nem kap feloldozást, nem oldódnak meg a helyzetek, és szinte megkönnyebbülést éreznek, amikor a kedves, barátságos szomszédként ábrázolt halál a közelükbe költözik. Mindez sötét fátyolként telepszik a szürke hétköznapiakat ábrázoló szövegekre, éppen hétköznapiságuktól fosztva meg így azokat. Ebben az ismerős, mégis radikális világban az életet tragédiák sora járja át, mindenki csak egy cél felé halad: hogy önmagába elszigeteltségét valahogy társas magánnyá tegye.

Mindez éles kontrasztot képez azzal, hogy a kötet nyitófejezete a tornaórák hangulatát vagy az írógyakorlatokat felidéző, játékos *Bemelegítés* címet viseli. „Csont és bőr, egy egészen vékony réteg hússal, nincs idő embernek sem lenni, úgy kínoz az éhezés” (7) – olvasható az első szövegben, amely bemutatja, hogy az – elsősorban fizikai, de akár az emberi kapcsolatok iránti – éhezés milyen súlyosan alááshatja az emberi létezést.

A fizikai vagy lelki hiányérzet az alapvető emberi lényeg megcsonkításával jár – ez a kötet tehát a veszteségekről szól. Az Alzheimer-betegek kiszolgáltatottságát, életük fájdalmas szálait, az elfeledett emlékeket különösen érzékenyen fonják össze az idő múlásával a *Számár*, a *Teremtő* vagy az *Azt a jelenséget úgy hívják...* című szövegek. Tiszteletteljes odafordulással és méltósággal szólnak az elme elhalványulásának folyamatáról, miközben a test elhasználódik, átalakul, míg végül már nem nyújt megfelelő otthont a lélek számára. Az elme fokozatos kihunyása az idő sajátos hatalmát mutatja meg, miközben

a test is lassan, fájdalmasan gyengül. Az idő minden megszokott vonást megváltoztat: átalakulnak a társas kapcsolatok helyszínei, így például a meleg otthon is egyre inkább csak házként, kórteremként vagy akár egy személyes, elme által alkotott börtönként jelenik meg.

Az idő egyébként kötelék és formáló erő Gaál-Nyeste írásában – szövetséges és ellenség egyaránt. A pusztulás mellett ugyanis a teremtés is visszatérő téma a könyvben, különösen a rajzolás és az alkotás vonatkozásában, ami szimbolikusan mutatja be az önmagunkra találás és az önkifejezés kihívásait. Meglepő, hogy az írás helyett zömmel a rajzolás teremtő erejével foglalkozik alaposabban a kötet, az írás pedig csak a *Harmincnegyedik nap (napló-részlet)* című szövegben kap kiemelt figyelmet. Ez a rész az alkotói folyamat intenzitását, a gondolatok és érzések rendezésének nehézségeit, valamint az önmegfigyelés és az önkifejezés kapcsolatát elemzi, anatomikus elemekkel összekapcsolva. A kreatív folyamat során az alkotó egy részt vetít ki az alkotáson keresztül önmagából, miközben annak formálásával, módosításával és eltávolításával a teremtés lehetséges korlátait is vizsgálja. Ez a folyamat ugyanakkor nemcsak az alkotó személyes folyamatát tükrözi, hanem metaforája lehet a belső magánynak és a társas kapcsolatokra való szükségletünknek is.

Ugyancsak a vágyakozás és az emberi kapcsolatok komplexitásának témáját járja körül érzékenyen az *Aludnék nálad* című szöveg. A tördeleése közelebb áll a versek világához, és finom líraisággal mutatja be az intimitás keresése közben felmerülő vágyak apró rezdüléseit. A szerző itt inkább az emberi kapcsolatok és az érzelmi állapotok ábrázolására fókuszál, mintsem más alkotók vagy szövegek referenciáira támaszkodna. Máskor azonban felidéz az olvasó által feltehetően ismert korpuszokat, de mindig az általa bemutatott világ határain belül marad. A *Szelidítés* (elírt) címe felidézheti *A kis herceg* bizalomra, türelemre, egymás iránti őszinte és kölcsönös nyitottságra épülő ember és állat közötti viszonyt, de a kötetben a megszelidítés folyamatára inkább a hatalmi dinamikák és játszmák íródnak rá. Az „enyém vagy” kijelentés nem a két fél egyenlőségén alapszik, hanem a birtoklási vágyat, a befolyást, az uralomra való törekvést reprezentálja, és a kapcsolati instabilitás, az egyensúly elmozdulása nem csak ebben a szövegben jelenik meg. Hasonlóval találkozunk többek között a *már megint a bőr* című szövegben, melynek kezdő szavai – „elvált a csontoktól a húsom” (25) – mintha a test és az öntudat szétválását jelenítenék meg, míg a „ring mindenem” (25) az instabilitást, az érzékelhető változást írja le úgy, hogy közben egyfajta testi és mentális önvizsgálatot tár az olvasó elé.

A *Leértékelt fej* című írás azonban még ehhez képest is hátrébb lép egygel: az egyén nézőpontja helyett a társadalom szempontjából elemzi az önkép kódos fogalmát. A cím azokra a társadalmi sztereotípiákra mutathat rá, amelyek különböző külső jellemzők alapján határozzák meg az egyén értékét. A leírásban szereplő tulajdonságok (középerős haj, smink nélkül, negyvenes) arra is utalhatnak, hogy az adott személy nem felel meg a társadalmi szépségideáloknak vagy elvárásoknak, és ennek következtében „leértékeltnek” érzi magát. Az *elhasznált test* – amely az egyik, történettel, cselekménnyel bíró szöveg címe is egyben – az öregedés és az idő múlásával járó testi változások térképe, a kimerültség, fáradtság metaforája, egyben a társadalmi elvárások és az egyén önértelmezése közötti konfliktus csatateré is. Az idő azonban legyőzhetetlen ellenségnek bizonyul: mind a testet, mind az elmét képes átalakítani.

Gaál-Nyeste szövegei olyanok, mint egy szimbolikus bőr, amelyet az olvasónak le kell hántania ahhoz, hogy felfedezhesse a látszólagos szürkeség mögött rejlő gazdagságot. „Ott belül, mélyen történik minden” (57), a történetekben, amelyek valójában tele vannak meglepetésekkel, váratlan pillanatokkal és újbóli felismerésekkel. Ilyen például az, hogy sok esetben a külső megjelenés nem tükrözi hűen azt, ami belül zajlik. Vannak olyan folyamatok – az öregedés is ilyen –, amelyek látszanak kívülről, mások azonban rejtve maradnak. Az egyik legfontosabb feladatunk az, hogy megértsük és értékeljük – nem pedig leértékeljük – az érzéseket, gondolatokat, a külvilágtól gyakran rejtve maradó láthatatlan dimenziót. Gaál-Nyeste Katalin írásai nem csupán szövegek, hanem valóságos felhívások is arra, hogy ne elégedjünk meg a felszínessel. Az összetett, mély emberi tapasztalatok megismerése és megértése révén ugyanis áttörhetjük azokat a falakat, amelyek eddig elválasztottak bennünket egymástól. Az igazi gazdagság, az értelem és az emberség ugyanis ott rejlik a mélységben, várva, hogy felfedezzük és megértsük.

REPERTÓRIUM

2023. július–augusztus

Repertóriumunk az elmúlt két hónap szépirodalmi alkotásait regisztrálja, gyűjtőköre a lapunk által szemlézett, nyomtatásban is megjelenő folyóiratokra terjed ki – pontosabban azokra, amelyek közülük a 2023. év során napvilágot látnak. Frissessége kizárólag ezek rendszeres beérkezésétől függ: a negyedévi és a határon túli lapok természetüknél fogva hordozzák a csúszás lehetőségét. A korábbi évek gyűjtései a Magyar Irodalmi Repertórium eddig megjelent köteteiben (2003–2006), valamint a www.repertorium.hu honlapon érhetők el.

A feldolgozott folyóiratszámok

Agria, 2023. 1.	Lyukasóra, 2023. 5., 6.
Alföld, 2023. 7., 8.	Magyar Napló, 7., 8.
Confessio, 2023. 2.	Mozgó Világ, 2023. 7–8.
Élet és Irodalom, 2023. július 7.,
július 14., július 21., július 28.,
augusztus 4., augusztus 11.,
augusztus 18., augusztus 25.	Múlt és Jövő, 2023. 3.
Eső, 2023. 1., 2.	Műút, 2023. 1.
Ezredvég, 2023. 2., 3.	Országút, 2023. február 24.,
március 10., március 24., április 7.,
április 21., május 5.
Forrás, 2023. 7–8.	Palócföld, 2023. 1–2.
Hévíz, 2023. 2.	Pannon Tükör, 2023. 1., 2.
Hitel, 2023. 7., 8.	Prae, 2023. 1.
Irodalmi Jelen, 2023. 7., 8.	Székelyföld (Csíkszereda), 2023. 5., 6.
Jelenkor, 2023. 7–8.	Szépirodalmi Figyelő, 2023. 2.
Kortárs, 2023. 7–8.	Tiszatáj, 2023. 6.
Korunk (Kolozsvár), 2023. 7.	Új Forrás, 2023. 7.
Látó (Marosvásárhely), 2023. 5., 6., 7.	Várad (Nagyvárad), 2023. 7., 8.
Liget, 2023. 7., 8.	Vigilia, 2023. 7., 8.
	Zempléni Műzsa, 2023. 1., 2.

Vers

1. ÁBRAHÁM Erzsébet, W.: *Édesanyámnak.* = Várad, 8/48. p.
2. ÁBRAHÁM Erzsébet, W.: *Imádság.* = Várad, 8/47–48. p.
3. ÁBRAHÁM Erzsébet, W.: *Jézus szívebe.* = Várad, 8/46. p.
4. ÁBRAHÁM Erzsébet, W.: *Oly jó, hogy vagy.* = Várad, 8/46–47. p.
5. ÁBRAHÁM Erzsébet, W.: *Szelence.* = Várad, 8/47. p.
6. ÁCS József: *Angyalok asztala.* = Liget, 7/28–30. p.
7. ACSAI Roland: *Apa-triolett.* = Mozgó Világ, 7–8/95. p.
8. ACSAI Roland: *Ballada a lányom első szakításáról.* = Ezredvég, 3/133. p.
9. ACSAI Roland: *Ballada a sólyomról.* = Ezredvég, 3/134. p.
10. ACSAI Roland: *Hó-triolett.* = Mozgó Világ, 7–8/97. p.
11. ACSAI Roland: *Hóbogyó-triolett.* = Mozgó Világ, 7–8/96. p.
12. ACSAI Roland: *Kálvária út.* = Mozgó Világ, 7–8/97. p.
13. ACSAI Roland: *Kávéfőző-triolett.* = Mozgó Világ, 7–8/95. p.
14. ACSAI Roland: *Nem látszott.* = Ezredvég, 2/59. p.
15. ACSAI Roland: *Tea-triolett.* = Mozgó Világ, 7–8/96. p.
16. ACSAI Roland: *A tobozban.* = Ezredvég, 2/59. p.
17. ÁDÁM Tamás: *Halászcserda.* = Agria, 1/24. p.
18. ÁDÁM Tamás: *Madách.* = Palócföld, 1–2/131–132. p.
19. ÁDÁM Tamás: *Színbáz.* = Agria, 1/25. p.
20. ÁDÁM Tamás: *Vödörben.* = Agria, 1/24. p.
21. ÁFRA János: *Bolygatás.* = Látó, 7/47. p.
22. AKNAY Tibor: *és áll az idő.* = Agria, 1/23. p.
23. AKNAY Tibor: *Kérjétek bármit.* = Agria, 1/23. p.
24. AKNAY Tibor: *Két lét között.* = Agria, 1/23. p.
25. AKNAY Tibor: *Látlet.* = Agria, 1/23. p.
26. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(Catullus köpönye).* = Várad, 8/64. p.
27. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(Isteni lánykák).* = Várad, 8/65. p.
28. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(Jó becc).* = Várad, 8/66. p.
29. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(Költészet).* = Várad, 8/64. p.
30. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(Méz).* = Várad, 8/65. p.
31. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(Nem jövőök).* = Várad, 8/66. p.
32. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(Szerelmes líra).* = Várad, 8/65. p.
33. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(Tomahawk).* = Várad, 8/65. p.
34. ANDRÉ András: *Ha fölszáll, mindig nő.* = Hítel, 8/32. p.
35. ANDRÉ András: *Paszuly, álorcában.* = Hítel, 8/34. p.
36. ANDRÉ András: *Pillanat, fekvő kutyával.* = Hítel, 8/33. p.
37. ANDRÉ András: *Pillanat, fekvő madárral.* = Hítel, 8/33. p.
38. ANDRÉ András: *Szentcsalád, vasárnapokkal.* = Hítel, 8/34. p.
39. ANDRÉ Ferenc: *Disco Pompeii.* = Prae, 1/7–11. p.
40. ANTAL Attila: *Borvidék.* = Magyar Napló, 8/9. p.
41. ANTAL Attila: *Nomádok esőben.* = Magyar Napló, 8/10. p.
42. APOSTAG Zoltán: *Jőjj, Szentlélek!* = Confessio, 2/48–49. p.
43. ARDAICA Zorán: *mint hagyatéék.* = Palócföld, 1–2/124–126. p.
44. BAÁN Tibor: *Májusi virradat.* = Országút, május 5. 23. p.
45. BÁGER Gusztáv: *„A reményhez”.* = Palócföld, 1–2/48. p.
46. BÁGER Gusztáv: *Téli álmok.* = Országút, március 10. 23. p.
47. BÁGER Gusztáv: *Újraindulás.* = Országút, március 10. 23. p.
48. BAKA István: *Én itt vagyok.* = Látó, 7/109–110. p.
49. BAKÓ Judit: *Csend.* = Irodalmi Jelen, 8/15. p.
50. BAKÓ Judit: *Személyjelek.* = Irodalmi Jelen, 8/16. p.
51. BALAJTHY Ferenc: *Anakreóni sóhaj.* = Agria, 1/92. p.
52. BALÁZS János: *[Töredék].* = Palócföld, 1–2/6–7. p.
53. BÁN-HORVÁTH Veronika: *Égbekiáltó.* = Látó, 6/5–9. p.
54. BÁNFI Veronika: *Keserédes.* = Irodalmi Jelen, 8/109. p.
55. BÁNFI Veronika: *Szezonon kívül.* = Irodalmi Jelen, 8/109–110. p.
56. BÁNFI Veronika: *Teremtmény.* = Irodalmi Jelen, 8/108. p.
57. BARANYI Ferenc: *Ajkáról vérként bugyan.* = Palócföld, 1–2/131. p.

58. BARANYI Ferenc: *Elvtársi kérés.* = Ezredvég, 3/79–80. p.
59. BARTHA György: *Kegyelem.* = Székelyföld, 6/14. p.
60. BENKŐ Attila: *Reménység.* = Élet és Irodalom, július 21. 14. p.
61. BENKŐ Attila: *Villanyoszlopok.* = Élet és Irodalom, július 21. 14. p.
62. BENKŐ Attila: *Visszafélé.* = Élet és Irodalom, július 21. 14. p.
63. BIHARI Csilla-Rozália: *Amikor megszerettelek.* = Székelyföld, 5/34–35. p.
64. BIHARI Csilla-Rozália: *Elballgatott szilánkok.* = Székelyföld, 5/34. p.
65. BÍRÓ József: *Agnus dei.* = Székelyföld, 5/33. p.
66. BODA Miklós: *Elhatározás.* = Jelenkor, 7–8/796. p.
67. BODA Miklós: *Emlék szülőfalumból.* = Jelenkor, 7–8/794. p.
68. BODA Miklós: *Emlékkép anyámról.* = Jelenkor, 7–8/795. p.
69. BODA Miklós: *Katedrális.* = Jelenkor, 7–8/795. p.
70. BODA Miklós: *Lebettem volna.* = Jelenkor, 7–8/796. p.
71. BODOSI György: *Petőfi Sándor.* = Országút, március 10. 25. p.
72. BÓNUS Angéla: *Error viarum.* = Prae, 1/70. p.
73. BÓNUS Angéla: *Sarkvidék.* = Prae, 1/69. p.
74. BORS ANNA: *Lelkiismeretünk.* = Prae, 1/5–6. p.
75. BORSODI L. László: *Bennem a pokol.* = Látó, 5/25–26. p.
76. BORSODI L. László: *Betűzve.* = Látó, 5/27–28. p.
77. BORSODI L. László: *Febér lepedőn.* = Székelyföld, 5/7. p.
78. BORSODI L. László: *Félszavak, törmelék.* = Látó, 5/27. p.
79. BORSODI L. László: *Repülés éjszaka.* (Gibraltár–Bukarest, 2010). = Székelyföld, 5/6–7. p.
80. BORSODI L. László: *Szétmálló fülkefények.* = Székelyföld, 5/5. p.
81. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Esősínaló szeretnék lenni.* = Országút, február 24. 21. p.
82. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Igy élünk.* = Irodalmi Jelen, 7/4. p.
83. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Jéghideg józanság.* = Irodalmi Jelen, 7/3–4. p.
84. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Lepkevadászat.* = Irodalmi Jelen, 7/3. p.
85. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Savas éjtelek.* = Irodalmi Jelen, 8/3. p.
86. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Üres bátizsák.* = Országút, február 24. 21. p.
87. BUDA Ferenc: *Rakétaszót hallok megint.* Töredék. = Alföld, 7/19. p.
88. BÚZÁS Huba: *Átlénygülések.* = Ezredvég, 2/31. p.
89. BÚZÁS Huba: *Este virrad, reggel alkonyul.* = Ezredvég, 2/30. p.
90. BÚZÁS Huba: *Szürreal.* = Ezredvég, 2/29. p.
91. BÚZÁS Huba: *Valahol a Santo Strafon.* = Ezredvég, 2/29. p.
92. CZILCZER Olga: *Ideiglenesen.* = Liget, 7/24–25. p.
93. CZILCZER Olga: *Parafrázis.* = Liget, 8/98–99. p.
94. CZILLI Aranka: *Négy kiló rettegés.* = Korunk, 7/94–95. p.
95. CZILLI Aranka: *A negyvenedik ló.* = Korunk, 7/94. p.
96. CSÁKY Anna: *Kedzetben, azután és újra.* = Agria, 1/209. p.
97. CSÁKY Anna: *A nagy varázsló.* = Agria, 1/210. p.
98. CSÁKY Anna: *Patak.* = Agria, 1/210. p.
99. CSÁKY Anna: *Virágot a Holnapnak.* = Agria, 1/210. p.
100. CSÁKY Károly: *Bűnbánat.* = Agria, 1/215. p.
101. CSÁKY Károly: *Körforgás.* = Agria, 1/216. p.
102. CSÁKY Károly: *Öröklét.* = Agria, 1/216. p.
103. CSÁKY Károly: *Remény – kötőszóvak.* = Agria, 1/215. p.
104. CSÁSZÁR Ágnes: *Curriculum vitae.* = Székelyföld, 5/43. p.
105. CSÁSZÁR Ágnes: *Családi kör.* = Székelyföld, 5/44. p.
106. CSÁSZÁR Ágnes: *Lakótelepek.* = Székelyföld, 5/42. p.
107. CSÁSZÁR Ágnes: *Lehetséges világok legjobbika.* = Székelyföld, 5/43–44. p.
108. CSÁSZÁR Ágnes: *Koordináták.* = Székelyföld, 5/41. p.
109. CSÁSZÁR Ágnes: *Távolodóban.* = Székelyföld, 5/40–41. p.
110. CSÁSZÁR Ágnes: *Teendők.* = Székelyföld, 5/41–42. p.
111. CSÁSZÁR Ágnes: *Valamikor éjfél előtt.* = Székelyföld, 5/45. p.
112. CSATA Béla: *Békés világot építke verseimben.* = Agria, 1/95. p.
113. CSATA Béla: *Szétfőrcscent rakétafények.* = Agria, 1/95. p.
114. CSATA Béla: *Szükül az időnk.* = Agria, 1/96. p.

115. CSATÁNÉ BARTHA Irénke: *Emlékek tájain.* = Agria, 1/71. p.
116. CSATÁNÉ BARTHA Irénke: *Látomás.* = Agria, 1/71. p.
117. CSOBÁNKA Zsuzsa Emese: *Az akarat illúziója.* = Alföld, 7/15. p.
118. CSOBÁNKA Zsuzsa Emese: *A révész.* = Irodalmi Jelen, 7/9–12. p.
119. DEÁK-SÁROSI László: *Szerелеmerdő.* = Agria, 1/134. p.
120. DEBRECZENY György: *Azt kellett volna.* Elvesztettem s újra megtaláltam versciklus. = Látó, 5/6–7. p.
121. DEBRECZENY György: *Éppen fölötté vannak.* Elvesztettem s újra megtaláltam versciklus. = Látó, 5/7–8. p.
122. DEBRECZENY György: *Felhívtam a sámlit.* = Tiszatáj, 6/7. p.
123. DEBRECZENY György: *Kezünkét tördeljük és.* Elvesztettem s újra megtaláltam versciklus. = Látó, 5/8–9. p.
124. DEBRECZENY György: *már kimondhatnál mindent.* = Ezredvég, 2/12–15. p.
125. DEBRECZENY György: *Egy tárgyat találtam.* Elvesztettem s újra megtaláltam versciklus. = Látó, 5/5–6. p.
126. DEMETER Arnold: *Barázdák a föld alatt.* = Irodalmi Jelen, 7/24. p.
127. DEMETER Arnold: *Dallamok.* = Irodalmi Jelen, 7/24. p.
128. DEMETER Arnold: *Séta.* = Irodalmi Jelen, 7/23. p.
129. DEMETER Arnold: *Szegénység.* = Irodalmi Jelen, 7/23. p.
130. DEMETER Arnold: *Visszatérünk.* = Irodalmi Jelen, 7/25. p.
131. DIMÉNY H[ASZMANN]. Árpád: *kislányomnak 2028-ba.* = Pannon Tükör, 1/16–17. p.
132. DIMÉNY H[ASZMANN]. Árpád: *a szerelmi csalódásról.* = Pannon Tükör, 1/17–18. p.
133. DIMÉNY H[ASZMANN]. Árpád: *tanúságtétel.* = Tiszatáj, 6/5–6. p.
134. DOMJÁN Gábor: *Függés.* = Palócföld, 1–2/116. p.
135. DOROZSMAI-SZABÓ Eszter: *Boldogmondások.* = Irodalmi Jelen, 7/111–112. p.
136. DOROZSMAI-SZABÓ Eszter: *Istenről.* = Irodalmi Jelen, 7/110–111. p.
137. DOROZSMAI-SZABÓ Eszter: *Poszt-poszt-modern tízparancsolat baladóknak.* = Irodalmi Jelen, 7/112–113. p.
138. DUKAY Barnabás: *apró minden.* = Új Forrás, 7/12. p.
139. DUKAY Barnabás: *éter.* = Új Forrás, 7/14. p.
140. ECSÉDI Orsolya: *Insomnia.* = Eső, 1/34. p.
141. ECSÉDI Orsolya: *Villany.* = Eső, 1/34. p.
142. EGRY Artúr: *a köves úthoz.* = Ezredvég, 2/15. p.
143. ENDREY-NAGY Ágoston: *Hüllőkör.* = Új Forrás, 7/68–69. p.
144. ESZTERŐ István: *Állati idegzetűnek...* = Látó, 6/30–31. p.
145. ESZTERŐ István: *Felfüggesztve.* = Látó, 6/29–30. p.
146. ESZTERŐ István: *Szerелеmpaloták.* = Várad, 7/25–26. p.
147. ESZTERŐ István: *Születésnapomra.* = Várad, 7/24–25. p.
148. FÁBIÁN József: *Július, 2073.* = Ezredvég, 3/54. p.
149. FÁBIÁN József: *Kés a vízben.* = Ezredvég, 3/55. p.
150. FÁBIÁN József: *Postumus Henry: Utcafront.* = Ezredvég, 3/55. p.
151. FALCSIK Mari: *Pacsirtatáj.* = Alföld, 7/3–4. p.
152. FALUSI Márton: *Elégia Cambridge-től egyre messzebb.* = Hítel, 7/24–27. p.
153. FALUSI Márton: *Önmagáért senki és semmi.* = Kortárs, 7–8/22–24. p.
154. FARKAS Csaba: *A szegedi fák mentője.* = Ezredvég, 3/140–142. p.
155. FARKAS Gábor: *[semmibe kapaszkodó szilánkok].* = Ezredvég, 2/55. p.
156. FARKAS Gábor: *[sziklafolt árnyékában, fényben].* = Látó, 7/55–56. p.
157. FARKAS Krisztina: *Mélymerülés.* = Irodalmi Jelen, 7/41. p.
158. FARKAS Nóra: *levél nyugatra.* = Élet és Irodalom, augusztus 18. 14. p.
159. FARKAS Nóra: *Pénelopé kartografikus szenvedéseket él át.* = Élet és Irodalom, augusztus 18. 14. p.
160. FECSKE Csaba: *Beletörök szárnya.* = Agria, 1/21. p.
161. FECSKE Csaba: *Hazám, bazám.* = Hítel, 7/15. p.
162. FECSKE Csaba: *Hiába őriztük.* = Hítel, 7/16. p.
163. FECSKE Csaba: *Hiába őriztük.* = Vigilia, 8/704. p.
164. FECSKE Csaba: *Hol voltam.* = Hítel, 7/16. p.
165. FECSKE Csaba: *Lekopott név.* = Hítel, 7/17. p.
166. FECSKE Csaba: *Meddig élnek?* = Vigilia, 8/703. p.
167. FECSKE Csaba: *Ölebe vesz.* = Eső, 1/23. p.
168. FECSKE Csaba: *Őszi légy.* = Eső, 2/40. p.

169. FECSKE Csaba: *A reményfájdalma*. = Vigilia, 8/703. p.
170. FECSKE Csaba: *Sírnak a lombok*. = Agria, 1/22. p.
171. FECSKE Csaba: *Sodor az ár*. = Eső, 2/40. p.
172. FECSKE Csaba: *Utókor*. = Agria, 1/21. p.
173. FECSKE Csaba: *Vendég*. = Eső, 1/23. p.
174. FEHÉRVÁRI Judit, M.: *Hét éve visszavárlak*. = Agria, 1/254–255. p.
175. FELLINGER Károly: *AAKASH NIHALANI: Eye scream sunday*. 12 szék versciklus. = Székelyföld, 6/64. p.
176. FELLINGER Károly: *ALEXANDER CABANEL: A bukott angyal*. 12 szék versciklus. = Székelyföld, 6/63. p.
177. FELLINGER Károly: *BARABÁS MIKLÓS Petőfi Sándor, 1845*. Petőfi koszorúi. = Agria, 1/38. p.
178. FELLINGER Károly: *BARABÁS MIKLÓS Petőfi Sándor portréja, 1848*. Petőfi koszorúi. = Agria, 1/41. p.
179. FELLINGER Károly: *BARABÁS MIKLÓS Szendrey Júlia*. Petőfi koszorúi. = Agria, 1/42. p.
180. FELLINGER Károly: *BENCZÚR GYULA Petőfi Sándor arcképe*. Petőfi koszorúi. = Agria, 1/38. p.
181. FELLINGER Károly: *EGRESSY GÁBOR Petőfi Sándor portréja (dagerrotípia, 1844 vagy 1845)*. Petőfi koszorúi. = Agria, 1/45. p.
182. FELLINGER Károly: *EL GRECO: Toledo látképe*. 12 szék versciklus. = Székelyföld, 6/58–59. p.
183. FELLINGER Károly: *Az eredeti ösztön*. = Ezredvég, 3/108. p.
184. FELLINGER Károly: *FRANZ KOLLARŽ Petőfi apotheosisa*. Petőfi koszorúi. = Agria, 1/44. p.
185. FELLINGER Károly: *Frida Kahlo: Luther Burbank portréja*. Áramlatok versciklus. = Látó, 5/60. p.
186. FELLINGER Károly: *Georgia O'Keeffe: Arab csontváz-írás XIII*. Áramlatok versciklus. = Látó, 5/61. p.
187. FELLINGER Károly: *Ghad Amer: Az én tavirózsám*. Áramlatok versciklus. = Látó, 5/63. p.
188. FELLINGER Károly: *Helen Frankenthaler: Hegyek és tenger*. Áramlatok versciklus. = Látó, 5/58–59. p.
189. FELLINGER Károly: *HENRI ROUSSEAU: Alovó cigánylány*. 12 szék versciklus. = Székelyföld, 6/60–61. p.
190. FELLINGER Károly: *JAN VAN EYCK: Az Arnolfini házaspár*. 12 szék versciklus. = Székelyföld, 6/60. p.
191. FELLINGER Károly: *Jean Mitchell: Cím nélkül*. Áramlatok versciklus. = Látó, 5/60. p.
192. FELLINGER Károly: *JOHN MARTIN: A harag nagy napja*. 12 szék versciklus. = Székelyföld, 6/62–63. p.
193. FELLINGER Károly: *Julie Mehretu: Stádium II*. Áramlatok versciklus. = Látó, 5/63. p.
194. FELLINGER Károly: *KATÓ VLADIMÍR Petőfi*. Petőfi koszorúi. = Agria, 1/46. p.
195. FELLINGER Károly: *Késdobáló*. = Ezredvég, 3/127. p.
196. FELLINGER Károly: *KONSZTANTYIN ANDREJEVICS SZOMOV: Szívavárvány (tájkép figurákkal)*. 12 szék versciklus. = Székelyföld, 6/59–60. p.
197. FELLINGER Károly: *Kormozott hó*. = Ezredvég, 3/128. p.
198. FELLINGER Károly: *LEONARDO DA VINCI: Utolsó vacsora*. 12 szék versciklus. = Székelyföld, 6/62. p.
199. FELLINGER Károly: *Leonora Carrington: A szent fiú*. Áramlatok versciklus. = Látó, 5/58. p.
200. FELLINGER Károly: *MADARÁSZ VIKTOR Petőfi halála, 1875*. Petőfi koszorúi. = Agria, 1/44. p.
201. FELLINGER Károly: *MARASTONI JÓZSEF litográfiája LOTZ KÁROLY rajza után Petőfi halála*. Petőfi koszorúi. = Agria, 1/43. p.
202. FELLINGER Károly: *Marlene Dumas: Akiért a harang szól*. Áramlatok versciklus. = Látó, 5/59. p.
203. FELLINGER Károly: *MOLNOS ZOLTÁN Petőfi Sándor*. Petőfi koszorúi. = Agria, 1/46. p.
204. FELLINGER Károly: *MUNKÁCSY MIHÁLY Petőfi Sándor búcsúja a szülői háztól*. Petőfi koszorúi. = Agria, 1/39. p.
205. FELLINGER Károly: *Munkácsy Mibály: Petőfi Sándor búcsúja a szülői háztól*. Petőfi koszorúi. = Országút, március 24. 26. p.
206. FELLINGER Károly: *Natalia Goncharova: Macskák (Rayonista észlelés a rózsában, sárga és fekete)*. Áramlatok versciklus. = Látó, 5/62. p.
207. FELLINGER Károly: *Orlai Petrich Soma: Petőfi Debrecenben*. = Országút, március 24. 26. p.
208. FELLINGER Károly: *ORLAI PETRICH SOMA Petőfi Sándor*. Petőfi koszorúi. = Agria, 1/42. p.

209. FELLINGER Károly: *ORLAI PETRICH SOMA Petőfi Sándor Debrecenben, 1844.* Petőfi koszorúí. = Agria, 1/39. p.
210. FELLINGER Károly: *PABLO PICASSO: Guernica.* 12 szék versciklus. = Székelyföld, 6/61–62. p.
211. FELLINGER Károly: *PAUL CÉZANNE: A kártyajátékosok.* 12 szék versciklus. = Székelyföld, 6/58. p.
212. FELLINGER Károly: *Paula Rego: Cím nélkül 3.* Áramlatok versciklus. = Látó, 5/61–62. p.
213. FELLINGER Károly: *Piros, fehér, zöld.* = Ezredvég, 3/129. p.
214. FELLINGER Károly: *RENÉ MAGRITTE: Macska a kalapban.* 12 szék versciklus. = Székelyföld, 6/58. p.
215. FELLINGER Károly: *Tamara De Lempicka: A modell.* Áramlatok versciklus. = Látó, 5/62. p.
216. FELLINGER Károly: *TORMA JÁNOS Talpra, magyar!* Petőfi koszorúí. = Agria, 1/40. p.
217. FELLINGER Károly: *Vija Celmins: Óceán.* Áramlatok versciklus. = Látó, 5/59. p.
218. FELLINGER Károly: *VINCENT VAN GOGH: Őnarckép.* 12 szék versciklus. = Székelyföld, 6/63. p.
219. FEHÉR Imola: *Búcsúversek.* = Székelyföld, 5/38–39. p.
220. FEHÉR Imola – SIMONFY József: *Kétlelkes négykezesek.* = Palócföld, 1–2/117–118. p.
221. FENYVESI Ottó: *Nyolc év mosoly és arany-metszés.* = Eső, 2/35–37. p.
222. FERENCZ Imre: *Apám imakönyve.* = Székelyföld, 6/9. p.
223. FERENCZ Imre: *Gyermekkor.* = Székelyföld, 6/7–8. p.
224. FERENCZ Imre: *Könyvjelző.* = Székelyföld, 6/10–11. p.
225. FERENCZ Imre: *Maradék.* = Székelyföld, 6/11–12. p.
226. FERENCZ Imre: *Nyomkereső.* = Székelyföld, 6/5–7. p.
227. FERENCZ Imre: *Több twist nincs.* = Székelyföld, 6/13. p.
228. FERENCZ Mónika: *Ne biggy el mindent a leszbikus filmeknek.* = Jelenkor, 7–8/785–786. p.
229. FERENCZ Mónika: *Egy leszbikus nő gondolatai fogmosás közben.* = Jelenkor, 7–8/786–787. p.
230. FERENCZFI János: *Hogy mondjam el?* = Agria, 1/133. p.
231. FILIP Tamás: *Látom magam.* = Eső, 2/4. p.
232. FILIP Tamás: *A mérgek útja bennem.* = Eső, 2/3. p.
233. FILIP Tamás: *Mit, miért.* = Eső, 2/4. p.
234. FILIP Tamás: *Szókincs.* = Eső, 2/4. p.
235. FINTA Éva: *Egy atyai pofonról.* = Agria, 1/97–98. p.
236. FINTA Éva: *El Alicante – az aranymadár.* = Ezredvég, 3/135. p.
237. FINTA Éva: *És összedől.* = Ezredvég, 3/136. p.
238. FINTA Éva: *Huszzonegyedik századi lányok.* = Eső, 1/32–33. p.
239. FORGÁCS Miklós: *Minden szín.* = Palócföld, 1–2/127–130. p.
240. FÖVENYI Sándor: *Talán.* = Ezredvég, 2/44. p.
241. FUCHS Katalin: *Se szél se bú.* = Ezredvég, 2/43. p.
242. FÜST Milán: *Szellemek utcája.* = Látó, 6/110. p.
243. GÁL Csaba: *Új év napján.* = Vigilia, 7/617. p.
244. GÁL Ferenc: *Járóföld.* = Új Forrás, 7/16–17. p.
245. GÉCZI János: 7. = Eső, 2/5. p.
246. GÉCZI János: *(E helyre örökre).* = Eső, 2/5. p.
247. GÉCZI János: *A tizenkettedik színbez.* = Palócföld, 1–2/47. p.
248. GERE Nóra Éva: *Kétezertizenhat május kilenc.* = Prae, 1/65–66. p.
249. GERGELY István: *Ikonra varjak.* = Ezredvég, 3/44. p.
250. GERGELY István: *Egy jobb világra.* = Ezredvég, 3/43. p.
251. GULISIÓ Tímea: *Kakukk.* = Magyar Napló, 8/27. p.
252. GYÓRFI Ákos: *Adria, Adria, Adria.* = Jelenkor, 7–8/792. p.
253. GYÓRFI Ákos: *Lobgát.* = Jelenkor, 7–8/790. p.
254. GYÓRFI Ákos: *Repsz.* = Jelenkor, 7–8/791. p.
255. GYÖRGY Alida: *Ártér.* = Látó, 6/22. p.
256. GYÖRGY Alida: *Rólad nevezem el.* = Látó, 6/23. p.
257. GYÓRI László: *Kert.* = Pannon Tükör, 2/120. p.
258. GYÓRI László: *Két nagy óra.* = Pannon Tükör, 2/18. p.
259. GYÓRI László: *A matróna.* = Pannon Tükör, 2/19–20. p.
260. HADNAGY József: *A nem frusztrált lányok.* = Agria, 1/102. p.

261. HADNAGY József: *Tavaszi fésűbagoly*. = Agria, 1/102. p.
262. HADNAGY József: *Tűz a monitoron*. = Agria, 1/99–100. p.
263. HADNAGY József: *Az úton, haza*. = Agria, 1/101. p.
264. HALMAI Tamás: *A lebetőség párdauca*. = Eső, 1/86. p.
265. HALMOSI Sándor: *Razglednicák*. = Országút, február 24. 22. p.
266. HALMOSI Sándor: *Rejtelmek*. = Országút, február 24. 22. p.
267. HALMOSI Sándor: *A stigmáidat szeretem*. = Országút, február 24. 22. p.
268. HANDI Péter: *Léggömb*. = Liget, 7/26–27. p.
269. HÁY János: *Búcsú*. = Eső, 1/4. p.
270. HÁY János: *Ha majd írok, majd írok*. = Eső, 1/3. p.
271. HÁY János: *Hát te ki vagy?* = Eső, 1/3. p.
272. HÁY János: *Jót jól, jól jót*. = Eső, 1/4. p.
273. HÉTVÁRI Andrea: *Esti jóvendülés*. = Ezredvég, 2/118. p.
274. HOMA János: *Ádám – Évának*. = Agria, 1/212. p.
275. HOMA János: *Jelképek keretben*. = Agria, 1/213. p.
276. HOMA János: *Jób kérdezi Istent*. = Agria, 1/212. p.
277. HOMA János: *Mégis*. = Agria, 1/211. p.
278. HOMA János: *A tükör előtt*. = Agria, 1/211. p.
279. HOMA János: *Üvöltve kereslek*. = Agria, 1/211. p.
280. HORVÁTH EVE: *[A cigányok könnye]*. = Székelyföld, 6/15. p.
281. HORVÁTH EVE: *A hosszú percek rövidege*. = Székelyföld, 6/16–17. p.
282. HORVÁTH EVE: *Vasárnapi úrséta*. = Székelyföld, 6/15–16. p.
283. HORVÁTH FLORENCIA: *Hátha kirajzolódik*. = Hitel, 7/50. p.
284. HORVÁTH FLORENCIA: *Hiába jön*. = Prae, 1/13. p.
285. HORVÁTH FLORENCIA: *Nem tart itt*. = Prae, 1/12. p.
286. IANCU Laura: *Kötelékszelhídtű*. = Országút, március 10. 23. p.
287. IANCU Laura: *Négykezes lapozgató*. = Országút, március 10. 23. p.
288. IANCU Laura: *Rendezkedés*. = Magyar Napló, 8/46. p.
289. IANCU Laura: *Ruba madarakkal*. = Magyar Napló, 8/46. p.
290. ILYÉS KRISZTINA: *Ének*. = Irodalmi Jelen, 8/9–10. p.
291. ILYÉS KRISZTINA: *Időgomolyag*. = Irodalmi Jelen, 8/11. p.
292. ILYÉS KRISZTINA: *Kitépott fehérr szfv.* = Irodalmi Jelen, 8/10. p.
293. IMRE FLÓRA: *Dániel-törödékek*. = Vigilia, 7/606. p.
294. IMRE FLÓRA: *Nagycsütörtök*. = Vigilia, 7/606. p.
295. IMRE FLÓRA: *Pünkösöd*. = Vigilia, 7/606. p.
296. JÁMBOR ILDIKÓ: *Az elefánt nem jön*. = Agria, 1/214. p.
297. JÁNOSA ESZTER: *Lassú keringés*. = Élet és Irodalom, augusztus 11. 14. p.
298. JÁNOSA ESZTER: *Lichtenberg-ábra*. = Élet és Irodalom, augusztus 11. 14. p.
299. JÁSZ ATTILA: *Amikor a hely*. = Tiszatáj, 6/12–14. p.
300. JÓNA DÁVID: *Kedves Sándor!* = Ezredvég, 2/79–80. p.
301. JÓNA DÁVID: *Szürrealis dal találkozására a privát valósággal*. = Ezredvég, 3/23–25. p.
302. JÓNÁS TAMÁS: *Magamhoz*. = Eső, 1/82. p.
303. JÓNÁS TAMÁS: *Mephisto gyöttrődik*. = Élet és Irodalom, július 14. 17. p.
304. JÓNÁS TAMÁS: *Prelúd*. = Élet és Irodalom, július 14. 17. p.
305. JÓZSA SAROLTA RÉKA: *Augusztus, Szárszó*. = Mozgó Világ, 7–8/100. p.
306. JÓZSA SAROLTA RÉKA: *Ha*. = Mozgó Világ, 7–8/98. p.
307. JÓZSA SAROLTA RÉKA: *Kabai Lóránt emlékére*. = Mozgó Világ, 7–8/99. p.
308. JÓZSA SAROLTA RÉKA: *lassan kezd már látsszani*. = Mozgó Világ, 7–8/101. p.
309. JÓZSEF ATTILA: *A Dunánál*. = Ezredvég, 2/103–105. p.
310. JÓZSEF ATTILA: *Hazám*. = Ezredvég, 2/105–108. p.
311. JÓZSEF ATTILA: *Levegőt!* = Ezredvég, 2/101–102. p.
312. JUHOS-KISS JÁNOS: *„Ne bánts a magyart!”* = Agria, 1/93–94. p.
313. KAISER LÁSZLÓ: *Indul a két korsóban*. = Ezredvég, 2/71. p.
314. KÁLLAY KOTÁSZ ZOLTÁN: *Banán*. = Liget, 8/22–23. p.
315. KÁNTOR ZSOLT: *Durs Grubein – Olvasatok*. Élő kövek között úrvacsorázni. = Látó, 5/47. p.
316. KÁNTOR ZSOLT: *Emlékezetből*. = Ezredvég, 3/11–12. p.
317. KÁNTOR ZSOLT: *Lutz Seiler – Akkordok*. A nem Euklidészi hágó és a Deixis völgy plüsshűs és néma tinta. = Látó, 5/48. p.

318. KÁNTOR Zsolt: *Mara-Daria Cajokaru csil-
lagkupolája*. Argumentáció-mozzanatok és
falszifkáció-mintázat. (Rizóma). = Látó,
5/49. p.
319. KÁNYÁDI Sándor: *Harangfőlirat*. = Lyu-
kasóra, 5/22. p.
320. KÁNYÁDI Sándor: *Invokáció*. = Lyukas-
óra, 5/22. p.
321. KÁNYÁDI Sándor: *Isten háta mögött*. =
Lyukasóra, 5/23. p.
322. KÁNYÁDI Sándor: *Kós Károly arcképe*. =
Lyukasóra, 5/22. p.
323. KÁNYÁDI Sándor: *Könyvjelző*. = Lyukas-
óra, 5/23. p.
324. KÁNYÁDI Sándor: *Krónikás évek*. = Lyu-
kasóra, 5/23. p.
325. KÁNYÁDI Sándor: *Öreg évek*. = Lyukasóra,
5/22. p.
326. KÁNYÁDI Sándor: *Pergamentekercsre*. =
Lyukasóra, 5/22–23. p.
327. KÁNYÁDI Sándor: *Szerencsés ember*. = Lyu-
kasóra, 5/22. p.
328. KÁNYÁDI Sándor: *Valaki jár a fák hegyén*.
= Lyukasóra, 5/23. p.
329. KAZSIMÉR Soma: *Bazaltszikla a járda szé-
lén*. = Hévíz, 2/26–27. p.
330. KAZSIMÉR Soma: *Kísérlet odalent*. = Hé-
víz, 2/24–25. p.
331. KAZSIMÉR Soma: *Vécsei Jolán*. = Hévíz,
2/23. p.
332. KÉGL Ildikó: *cseresznyéskert*. = Irodalmi
Jelen, 7/18. p.
333. KÉGL Ildikó: *képkocka*. = Magyar Napló,
8/36. p.
334. KÉGL Ildikó: *lánytörténet*. = Irodalmi Jelen,
7/16–17. p.
335. KÉGL Ildikó: *nagy sötét gödör*. = Agria, 1/
26. p.
336. KÉGL Ildikó: *tízennyolc*. = Magyar Napló,
8/36. p.
337. KÉGL Ildikó: *tócsalét*. = Agria, 1/26. p.
338. KÉGL Ildikó: *úgy hívják, hangyaboly*. =
Irodalmi Jelen, 7/17. p.
339. KERESZTESI József: *A Mirabeau-híd*. =
Jelenkor, 7–8/788–789. p.
340. KERTÉSZ Eszter: *Folyóírá*s. = Pannon Tü-
kőr, 2/14–15. p.
341. KERTÉSZ Eszter: *Leckék apámtól*. = Pan-
non Tükör, 2/15. p.
342. KERTÉSZ Eszter: *Sírkert*. = Pannon Tükör,
2/14. p.
343. KIPKE Tamás: *Ami hiányzik*. = Országút,
április 21. 26. p.
344. KIPKE Tamás: *(elmondhatatlan)*. = Ország-
út, április 21. 26. p.
345. KIPKE Tamás: *(hiányjel – I.)* = Országút,
április 21. 26. p.
346. KIPKE Tamás: *(tétlet)*. = Országút, április
21. 26. p.
347. KIPKE Tamás: *(megbívó)*. = Országút, áp-
rilis 21. 26. p.
348. KISS Ferenc Zsolt: *Hinnéd-e, kedves...* =
Várad, 8/36. p.
349. KISS Ferenc Zsolt: *Illem*. = Várad, 8/36–
37. p.
350. KISS Ferenc Zsolt: *Miért ülsz, itt, mire
vársz...* = Várad, 8/37. p.
351. KISS Ferenc Zsolt: *A sors, e különös...* =
Várad, 8/36. p.
352. KISS Ferenc Zsolt: *Valami baj van a becsü-
lettel...* = Várad, 8/38. p.
353. KISS Ferenc Zsolt: *(Egyenes)*. = Élet és Irodalom,
július 28. 14. p.
354. KISS Ottó: *Fent, lent*. = Eső, 2/3. p.
355. KISS Ottó: *(Időutazás)*. = Élet és Irodalom,
július 28. 14. p.
356. KISS Ottó: *(Jelszó)*. = Élet és Irodalom,
július 28. 14. p.
357. KISS Ottó: *(Kör)*. = Élet és Irodalom, jú-
lius 28. 14. p.
358. KISS Ottó: *(Lépcső)*. = Élet és Irodalom,
július 28. 14. p.
359. KISS Ottó: *(Mértan)*. = Élet és Irodalom,
július 28. 14. p.
360. KISS Ottó: *(Spenót)*. = Élet és Irodalom,
július 28. 14. p.
361. KISS Ottó: *(Szabad)*. = Élet és Irodalom,
július 28. 14. p.
362. KISS Ottó: *Tenyér*. = Eső, 2/3. p.
363. KONCZEK József: *A JUHÁSZNAGY vagy
NAGYJUHÁSZ*. ikerpár. = Agria, 1/163. p.
364. KONCZEK József: *A telibold a fászkamrában*.
= Agria, 1/179. p.
365. KOPRIVA Nikolett: *Elkéült övezetek*. =
Látó, 6/50–53. p.
366. KOPRIVA Nikolett: *Költözés*. = Látó, 6/
54–55. p.
367. KOPRIVA Nikolett: *Még mindig sötét*. =
Eső, 2/38–39. p.
368. KOPRIVA Nikolett: *Skiccek*. = Látó, 6/53–
54. p.
369. KÓSA Eszter: *Angyalok*. = Műút, 1/7. p.
370. KÓSA Eszter: *Magáboz*. = Műút, 1/6. p.
371. KOVÁCS István: *Búcsú*. = Magyar Napló,
7/50–51. p.
372. KOVÁCS István: *Fagyosszentek*. = Hitel, 7/
37–38. p.
373. KOVÁCS István: *A leghosszabb éjszaka
csöndje*. = Magyar Napló, 7/51. p.
374. KÖVES István: *Aligba csak napkelet*. = Ez-
redvég, 3/10. p.

375. KÖVES István: *Felhőhabverő helikopter.* = Ezredvég, 2/11. p.
376. KÖVES István: *Hej regé...* = Ezredvég, 2/10. p.
377. KÖVES István: *Hieronymus Budapesten.* = Ezredvég, 2/7. p.
378. KÖVES István: *Jónás mondja a magátét, de útnak ered.* = Ezredvég, 2/8–9. p.
379. KÖVES István: *Legyen elég.* = Ezredvég, 2/7. p.
380. KÖVES István: *Lipőcai sanzonka.* = Ezredvég, 3/9. p.
381. KUGLER Viktor: *Akhilleusz megáll.* = Látó, 5/19. p.
382. KUGLER Viktor: *Melinoé gyalogol.* = Látó, 5/19–20. p.
383. KUGLER Viktor: *Nárcisz visszazénz.* = Látó, 5/20. p.
384. KUKORELLY Endre: *Aki alszik, az.* = Alföld, 7/4–5. p.
385. KUKORELLY Endre: *1. Te mégis mit csinálsz.* Igen Tavaly Jó Támad Dög Megálló Nagyön Előszoba – versciklus. = Jelenkor, 7–8/773. p.
386. KUKORELLY Endre: *2. Rosszul van elhajítva.* Igen Tavaly Jó Támad Dög Megálló Nagyön Előszoba – versciklus. = Jelenkor, 7–8/774. p.
387. KUKORELLY Endre: *3. Nyugton.* Igen Tavaly Jó Támad Dög Megálló Nagyön Előszoba – versciklus. = Jelenkor, 7–8/774. p.
388. KUKORELLY Endre: *4. Ismeri a Teremtőt.* Igen Tavaly Jó Támad Dög Megálló Nagyön Előszoba – versciklus. = Jelenkor, 7–8/774–775. p.
389. KUKORELLY Endre: *5. Ingyen.* Igen Tavaly Jó Támad Dög Megálló Nagyön Előszoba – versciklus. = Jelenkor, 7–8/775. p.
390. KUKORELLY Endre: *6. Végtelen' van beállítva.* Igen Tavaly Jó Támad Dög Megálló Nagyön Előszoba – versciklus. = Jelenkor, 7–8/776–777. p.
391. KUKORELLY Endre: *7. Jó Ej! Eu, Eu, Eu, Eu, Eu, Eu, Eu, Eu, Ei.* Igen Tavaly Jó Támad Dög Megálló Nagyön Előszoba – versciklus. = Jelenkor, 7–8/777. p.
392. KUKORELLY Endre: *8. Ég.* Igen Tavaly Jó Támad Dög Megálló Nagyön Előszoba – versciklus. = Jelenkor, 7–8/778. p.
393. KUPIHÁR Rebeka: *Stigma.* = Pannon Tükör, 1/32. p.
394. KUPIHÁR Rebeka: *szomszédaim.* = Pannon Tükör, 1/31. p.
395. KUSTOS Júlia: *Attrakció.* = Eső, 1/82–83. p.
396. KÜRTI László: *Felül az trás.* = Székelyföld, 5/8. p.
397. KÜRTI László: *Fogtómés.* = Eső, 1/26–28. p.
398. KÜRTI László: *Fürtösparadicsom.* = Vigilia, 7/618. p.
399. KÜRTI László: *Intelem.* = Székelyföld, 5/8. p.
400. KÜRTI László: *lárma.* = Mozgó Világ, 7–8/102. p.
401. KÜRTI László: *panasz.* = Hitel, 8/24–25. p.
402. KÜRTI László: *tömegszerencsét.* (valami rettenetről). = Hitel, 8/25. p.
403. KÜRTI László: *Vak kutyakölykök.* = Látó, 6/13. p.
404. LACKFI János: *Érlelő.* = Magyar Napló, 7/25. p.
405. LACKFI János: *Három időben.* = Magyar Napló, 7/25. p.
406. LADIK Katalin: *Bennem is fázik a tenger.* = Országút, március 24. 25. p.
407. LADIK Katalin: *Elindultak a kis piros buldözerek.* = Országút, március 24. 25. p.
408. LADIK Katalin: *Gyere velem a mitológiába.* = Országút, március 24. 25. p.
409. LADIK Katalin: *Holló.* = Országút, március 24. 25. p.
410. LADIK Katalin: *Kizöldült házamon a libabőr.* = Országút, március 24. 25. p.
411. LAJTOS Nóra: *Koponyámban gyertya.* = Magyar Napló, 7/13. p.
412. LAJTOS Nóra: *Nagyapapa.* = Prac, 1/60–61. p.
413. LANCZKOR Gábor: *A kabát.* = Látó, 7/5–6. p.
414. LÁNG Orsolya: *A PIM panaszkönyvébe.* = Alföld, 7/16–18. p.
415. LÁRAI Eszter: *Egy anorexiás naplójából.* (részlet). = Kortárs, 7–8/44. p.
416. LÁSZLÓ-KOVÁCS Gyula: *Ariéka.* = Ezredvég, 2/63. p.
417. LÁSZLÓ-KOVÁCS Gyula: *Ezek az országos esők.* = Ezredvég, 2/62. p.
418. LÁSZLÓ-KOVÁCS Gyula: *Ne kérdezzetek.* = Ezredvég, 2/62. p.
419. LÁSZLÓ-KOVÁCS Gyula: *Valamit talán írni kellene.* = Ezredvég, 2/62. p.
420. LÁSZLÓ Liza: *Limos.* = Eső, 1/87. p.
421. LAUER Péter: *Petőfi meets haiku.* = Ezredvég, 3/90–91. p.
422. LENCSE S Károly: *A kő imája.* = Irodalmi Jelen, 8/30. p.
423. LENCSE S Károly: *Tűzfal.* = Irodalmi Jelen, 8/31. p.
424. LENDVAI Zalán: *Egy lemerült telefon.* = Liget, 7/18–19. p.
425. LENDVAI Zalán: *Peremvidéki romantika.* = Liget, 7/20–21. p.

426. LENGYEL Géza: *Mundial (2022 – Katar)*. = Ezredvég, 2/69. p.
427. LENNERT-MÓGER Tímea: *Nyáridő*. = Irodalmi Jelen, 8/20–21. p.
428. LUKÁCS Flóra: *Trisztán-akkordok (I.)*. = Vigilia, 8/704–705. p.
429. LUKÁCS Flóra: *Trisztán-akkordok (II.)*. = Vigilia, 8/705–706. p.
430. MAGOLCSAY NAGY Gábor: *Szingularitáriánus elégiák*. Pneumatofora. Sabci. Buy-pass. Multiburzum. = Élet és Irodalom, július 7. 17. p.
431. MÁRCUŦIU-RÁCZ Dóra: *Ideje hazamenni*. = Eső, 1/84–86. p.
432. MARKÓ Béla: *Dirib-darab hazám*. = Alföld, 7/6–7. p.
433. MARNO János: *A költészet erezete*. = Élet és Irodalom, július 21. 17. p.
434. MARNO János: *Nyeldeklés*. = Élet és Irodalom, július 21. 17. p.
435. MARNO János: *Egy pór korszó cserépdarabjai*. = Kortárs, 7–8/3–6. p.
436. MARTINI Noémi: *Hibrid Ithaka*. = Élet és Irodalom, július 7. 17. p.
437. MARTINI Noémi: *Ómagyar siralom*. = Élet és Irodalom, július 7. 17. p.
438. MARTINI Noémi: *Szeretni egy északi embert*. = Élet és Irodalom, július 7. 17. p.
439. MÁRTON Károly: *Farkas Árpádhoz*. = Várad, 7/45–46. p.
440. MÁRTON Károly: *Fekete Károly színészbarátom emlékére*. = Várad, 7/47. p.
441. MÁRTON Károly: *Jelentés Arany Jánosnak*. = Várad, 7/45. p.
442. MÁRTON Károly: *Kőrösi Csoma Sándorhoz*. = Várad, 7/47. p.
443. MÁRTON Károly: *Peer Krisztiánhoz*. = Várad, 7/48. p.
444. MÁRTON Károly: *Radnóti Miklósrá gondolva*. = Várad, 7/46. p.
445. MARTON Réka Zsófia: *Elmondatlanul*. = Agria, 1/181. p.
446. MAZULA-MONOKI Zsuzsanna: *Beavatás*. = Eső, 2/41. p.
447. MAZULA-MONOKI Zsuzsanna: *Játék*. = Eső, 2/42. p.
448. MAZULA-MONOKI Zsuzsanna: *Költözés*. = Eső, 2/41. p.
449. MAZULA-MONOKI Zsuzsanna: *Pormacs-kák*. = Eső, 2/42. p.
450. MECHLER Anna: *Ígéret*. = Ezredvég, 2/124. p.
451. MECHLER Anna: *Otthon*. = Ezredvég, 2/123. p.
452. MÉHES Károly: *Az évek száma*. = Vigilia, 7/616–617. p.
453. MÉHES Károly: *Két dió*. = Vigilia, 7/616. p.
454. MEGYESI NAGY Imre: *elműlik*. = Agria, 1/218. p.
455. MEGYESI NAGY Imre: *Mindenek előtt*. = Agria, 1/218. p.
456. MEGYESI NAGY Imre: *Titok*. = Agria, 1/218. p.
457. MEGYESI NAGY Imre: *Tűz és víz*. = Agria, 1/218. p.
458. MELIORISZ Béla: *Újra elképzelt*. = Tiszatáj, 6/30. p.
459. MIHÁLY Csilla, B.: *Hömpölygő május*. = Várad, 7/36. p.
460. MIHÁLY Csilla, B.: *Húsvét után*. = Confessio, 2/49. p.
461. MIHÁLY Csilla, B.: *Kolozsvár*. = Várad, 7/35. p.
462. MIHÁLY Csilla, B.: *Kutyavilág*. = Várad, 7/37. p.
463. MIHÁLY Csilla, B.: *Nyári zsoldár*. = Várad, 7/34. p.
464. MIHÁLY Csilla, B.: *Tik-tak*. = Várad, 7/34–35. p.
465. MIHÁLY Csilla, B.: *Tremezzo*. = Várad, 7/36. p.
466. MIHÁLYI MOLNÁR László: *Cédrus – Jézus*. = Agria, 1/174–175. p.
467. MIKLYA Zsolt: *Lélekajtó*. = Pannon Tükör, 1/21. p.
468. MIKLYA Zsolt: *Löszmélyből*. = Pannon Tükör, 1/21. p.
469. MOHÁCSI Árpád: *Család*. = Élet és Irodalom, július 28. 17. p.
470. MOHÁCSI Árpád: *család-2*. = Élet és Irodalom, július 28. 17. p.
471. MOHÁCSI Árpád: *Gyerekkor*. = Élet és Irodalom, július 28. 17. p.
472. MOHÁCSI Árpád: *gyerekkor-2*. = Élet és Irodalom, július 28. 17. p.
473. MOHÁCSI Árpád: *Kitekint*. = Élet és Irodalom, július 28. 17. p.
474. MOHÁCSI Árpád: *kitekint-2*. = Élet és Irodalom, július 28. 17. p.
475. MOLNÁR H. Magor: *Himnusz*. = Eső, 2/13–15. p.
476. MOLNÁR T. Eszter: *Olympia*. = Jelenkor, 7–8/779–784. p.
477. NÁDASDY Ádám: *Érzem, hogy zavarom*. = Hévíz, 2/16. p.
478. NÁDASDY Ádám: *Ezüstfehér bold*. = Hévíz, 2/17. p.
479. NÁDASDY Ádám: *Házasság*. = Hévíz, 2/18. p.
480. NÁDASDY Ádám: *Jóval a szezon vége után*. = Alföld, 7/7. p.

481. NAGY Attila: *Emlékek negatívja.* = Székelyföld, 5/12–13. p.
482. NAGY Attila: *In memoriam K. B.* = Székelyföld, 5/11. p.
483. NAGY Attila: *Legenda, álom.* = Székelyföld, 5/13. p.
484. NAGY Attila: *A semmi ökle.* = Székelyföld, 5/12. p.
485. NAGY István, P.: *Asztal, két szék.* = Eső, 1/24–26. p.
486. NAGY István, P.: *A végén kialszik.* = Eső, 2/15–16. p.
487. NAGY Izabella: *Vágtázók.* = Irodalmi Jelen, 8/6. p.
488. NAGY Zalán: *Altató.* = Székelyföld, 6/65–66. p.
489. NAGY Zalán: *Manőver.* = Székelyföld, 6/67–68. p.
490. NAGYÁLMOS Ildikó: *Így élek.* = Várad, 8/14–15. p.
491. NAGYÁLMOS Ildikó: *bázak közötti terek.* = Várad, 8/13. p.
492. NAGYÁLMOS Ildikó: *mi lesz.* = Várad, 8/15. p.
493. NAGYÁLMOS Ildikó: *szabad vagyok.* = Várad, 8/14. p.
494. NÉMETH István Péter: *Ádventi ónarckép.* = Hitel, 8/16. p.
495. NÉMETH István Péter: *Csobánci képeslap.* = Hitel, 8/14. p.
496. NÉMETH István Péter: *Ligeti képek egy üres padról.* = Hitel, 8/15–16. p.
497. NÉMETH István Péter: *Valentinus napi strófák.* = Hitel, 8/13–14. p.
498. NÉMETH Zoltán: *III. Ramszesz.* Fáraók versciklus. = Hévíz, 2/34–35. p.
499. NÉMETH Zoltán: *Hór szekebimb-Perennaat.* Fáraók versciklus. = Hévíz, 2/36. p.
500. NÉMETH Zoltán: *Nubnofer.* Fáraók versciklus. = Hévíz, 2/35. p.
501. NÉMETH Zoltán: *Szenedzs.* Fáraók versciklus. = Hévíz, 2/34. p.
502. NÓTÁROS Lajos: *Alany és állítmány.* = Várad, 7/64. p.
503. NÓTÁROS Lajos: *Azonosság.* = Várad, 7/63. p.
504. NÓTÁROS Lajos: *Darvak.* = Várad, 7/64. p.
505. NÓTÁROS Lajos: *Déja vu.* = Várad, 7/64. p.
506. NÓTÁROS Lajos: *Ergo sum.* = Várad, 7/63. p.
507. NÓTÁROS Lajos: *Értünk.* = Várad, 7/64. p.
508. NÓTÁROS Lajos: *Felni.* = Várad, 7/63. p.
509. NÓTÁROS Lajos: *Forradalom.* = Várad, 7/64. p.
510. NÓTÁROS Lajos: *Gyermeteg.* = Várad, 7/63. p.
511. NÓTÁROS Lajos: *Ha.* = Várad, 7/63. p.
512. NÓTÁROS Lajos: *Influenzser.* = Várad, 7/65. p.
513. NÓTÁROS Lajos: *Kezdetben volt.* = Várad, 7/65. p.
514. NÓTÁROS Lajos: *Kompót.* = Várad, 7/63. p.
515. NÓTÁROS Lajos: *Konszenzus.* = Várad, 7/64. p.
516. NÓTÁROS Lajos: *Már minállunk, babám.* = Várad, 7/64. p.
517. NÓTÁROS Lajos: *Nyárikert.* = Várad, 7/64. p.
518. NÓTÁROS Lajos: *Okos.* = Várad, 7/63. p.
519. NÓTÁROS Lajos: *Október idusán.* = Várad, 7/64. p.
520. NÓTÁROS Lajos: *Ökumené.* = Várad, 7/63. p.
521. NÓTÁROS Lajos: *Őzike.* = Várad, 7/63. p.
522. NÓTÁROS Lajos: *Színész.* = Várad, 7/65. p.
523. NÓTÁROS Lajos: *Szörnyű.* = Várad, 7/65. p.
524. NÓTÁROS Lajos: *Szüret.* = Várad, 7/63. p.
525. NÓTÁROS Lajos: *Téli reggel.* = Várad, 7/65. p.
526. NÓTÁROS Lajos: *A végén.* = Várad, 7/64. p.
527. NOVÁK Gergely: *Toldi János vitéz.* Átváltozás. = Műút, 1/42. p.
528. NYIRÁN Ferenc: *A két sporttáska.* = Élet és Irodalom, augusztus 25. 14. p.
529. NYIRÁN Ferenc: *Már vénülő.* = Élet és Irodalom, augusztus 25. 14. p.
530. NYIRÁN Ferenc: *Teraszokon.* = Élet és Irodalom, augusztus 25. 14. p.
531. OLÁH András: *azt mesélik.* = Kortárs, 7–8/96. p.
532. OLÁH András: *elvetett pillanat.* = Magyar Napló, 7/53. p.
533. OLÁH András: *felelmeink.* = Magyar Napló, 7/53. p.
534. OLÁH András: *időutazás.* = Várad, 7/12–13. p.
535. OLÁH András: *Kapaszkodás.* = Pannon Tükör, 2/26. p.
536. OLÁH András: *kapituláció.* = Várad, 7/12. p.
537. OLÁH András: *Nyom nélkül.* = Palócföld, 1–2/49. p.
538. OLÁH András: *örökös múltidőben.* = Várad, 7/13. p.
539. OLÁH András: *Özönvíz előtt.* = Pannon Tükör, 2/26–27. p.
540. OLÁH András: *Torokói anxiz.* = Liget, 8/45. p.
541. OLASZ Valéria: *Hűségre pecsét.* = Agria, 1/176. p.
542. ORGOVÁNYI Anikó: *Életút.* = Agria, 1/170. p.
543. PAPP-SEBŐK Attila: *(Halottak napja).* = Eső, 1/21. p.

544. PAPP-SEBŐK Attila: (*Szélcsendes*). = Eső, 1/22. p.
545. PAPP-SEBŐK Attila: (*A távozó fényben*). = Eső, 1/21. p.
546. PAPP-SEBŐK Attila: (*Várható látogatás a Szent Anna-tónál*). = Eső, 1/20. p.
547. PAPP Zoltán, P.: *Időbid.* = Ezredvég, 2/37. p.
548. PAPP Zoltán, P.: *Megújulás.* = Ezredvég, 2/36. p.
549. PAPP Zoltán, P.: *Szabadság.* = Ezredvég, 2/36. p.
550. PÁSZTHY-LÉNÁRT Flóra: *Hét év.* (поема с мипом). = Hévíz, 2/52–54. p.
551. PÁSZTHY-LÉNÁRT Flóra: *Kein gefühl.* = Hévíz, 2/48–51. p.
552. PÁSZTHY-LÉNÁRT Flóra: *Mitoszworkshop.* Egy kirándulás emlékei. = Hévíz, 2/46–47. p.
553. PAYER Imre: *Boldog, szomorú bobóc-dal.* = Ezredvég, 2/119. p.
554. PAYER Imre: *Egyelőre igen.* = Műút, 1/15. p.
555. PAYER Imre: *Forgóajtó-canzone.* = Műút, 1/14. p.
556. PEER Krisztián: *Korkülönbség.* = Jelenkor, 7–8/738–739. p.
557. PEER Krisztián: *Szarva közt a tőgyit.* = Jelenkor, 7–8/739–740. p.
558. PÉNTEK Imre: *kanális.* = Kortárs, 7–8/119. p.
559. PÉNTEK Imre: *tiszta méz.* = Kortárs, 7–8/120. p.
560. PÉNTEK Imre: *Valami elmaradt.* = Kortárs, 7–8/119. p.
561. PETŐFI Sándor: *Csokonai.* = Ezredvég, 3/84–85. p.
562. PETŐFI Sándor: *Feleségem és kardom.* = Ezredvég, 3/73–74. p.
563. PETŐFI Sándor: *Füstbe ment terv.* = Ezredvég, 3/97. p.
564. PETŐFI Sándor: *Ilyen asszony való nekem.* = Ezredvég, 3/92. p.
565. PETŐFI Sándor: *Miért zárjátok el az útamat?* = Ezredvég, 2/95–96. p.
566. PETŐFI Sándor: *Oktatootáia.* = Ezredvég, 3/57–59. p.
567. PETŐFI Sándor: *Sors, mégis nekem tért!* = Ezredvég, 3/89. p.
568. PETŐFI Sándor: *A tavaszhoz.* = Ezredvég, 3/143. p.
569. PETŐFI Sándor: *A tél halála.* = Ezredvég, 2/78. p.
570. PETRŐCZI Éva: *Károlí-triptychon.* = Confessio, 2/54–56. p.
571. PÖDÖR György: *Csodamadár.* = Agria, 1/178. p.
572. PÖDÖR György: *Mánták csöndje.* Gölnicbánya. = Agria, 1/178. p.
573. REPKÓ Ágnes: *Két fa.* = Palóc föld, 1–2/118–119. p.
574. RÓNAI Balázs Zoltán: *Anzix egy pultosnő dékoltáaszáról.* = Irodalmi Jelen, 8/43. p.
575. RÓNAI Balázs Zoltán: *Gólya, gólya, gilice.* = Magyar Napló, 8/23. p.
576. RÓNAI Balázs Zoltán: *Idők rezgése.* = Magyar Napló, 8/23–24. p.
577. RÓNAI Balázs Zoltán: *Mintha csak pecázni jöttünk volna.* = Irodalmi Jelen, 8/43. p.
578. SALL László: *„árnyékát vesztí a sötétség”.* = Ezredvég, 3/86–88. p.
579. SAITOS Lajos: *Fenn a hegyen.* = Agria, 1/105. p.
580. SÁNTA Miriám: *Magunkhoz, akik hittünk.* = Eső, 1/80–81. p.
581. SÁNTHA Attila: *Apám bútorai.* = Székelyföld, 6/18–19. p.
582. SÁRKÁNY Tímea: *Áldás.* = Székelyföld, 6/79–80. p.
583. SCHEIN Gábor: *Júdás versei.* = Jelenkor, 7–8/730. p.
584. SCHEIN Gábor: *Korai utazások.* = Élet és Irodalom, augusztus 18. 17. p.
585. SCHEIN Gábor: *Reggeli, háború.* = Jelenkor, 7–8/729. p.
586. SCHÖN Károly: *Köser szívárvány.* = Múlt és Jövő, 3/113. p.
587. SCHÖN Károly: *Örökség.* = Múlt és Jövő, 3/112. p.
588. SCHÉNER Mihály: *Diabolikon.* = Lyukasóra, 5/52. p.
589. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *Előbb a vágy múlik el.* = Agria, 1/35. p.
590. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *Harangdal.* = Agria, 1/37. p.
591. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *Hársfák illata.* = Agria, 1/35. p.
592. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *Kései vetület.* = Agria, 1/36. p.
593. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *Visszhang.* = Agria, 1/36. p.
594. SERFŐZŐ Simon: *A jövő ára.* = Agria, 1/20. p.
595. SERFŐZŐ Simon: *Vigyázzak magamra.* = Agria, 1/20. p.
596. SIMEK Valéria: *Csak úgy ketten.* = Agria, 1/177. p.
597. SIMEK Valéria: *Csendre figyelés.* = Agria, 1/177. p.
598. SIMEK Valéria: *Fényvetés.* = Agria, 1/177. p.
599. SIMEK Valéria: *Órítzed a tüzet.* = Agria, 1/177. p.

600. SIMON Adri: *A fecskék és a zen.* = Irodalmi Jelen, 8/25–26. p.
601. SIMON Márton: *Mondatok egy filmből, amit nem láttam.* = Jelenkor, 7–8/731–733. p.
602. SIMON Márton: *Ne írjál föléd semmit.* = Jelenkor, 7–8/733–735. p.
603. SIMON Márton: *Valami mentse meg az életem.* = Jelenkor, 7–8/735–737. p.
604. SIMON Márton: *Vers, pályázatra.* = Alföld, 7/9–12. p.
605. SINKÓ Adrienn: *Commodus halála* = Ezredvég, 2/122. p.
606. SINKÓ Adrienn: *De hol marad a vadpörköltség?* = Ezredvég, 2/121. p.
607. SIPOS Anna: *Csigabáz.* = Agria, 1/168. p.
608. SIPOS Anna: *Az Isten biába kálváriája.* = Agria, 1/168. p.
609. SIPOS Anna: *Sorsszerű kincs.* = Agria, 1/169. p.
610. SIPOS Anna: *Szétrobbanás.* = Agria, 1/169. p.
611. SIPOS Anna: *Tükör.* = Agria, 1/169. p.
612. SISKÁ Péter: *Égi mechanika.* = Ezredvég, 3/34. p.
613. SISKÁ Péter: *Eszkaton.* = Várad, 8/25–26. p.
614. SISKÁ Péter: *Hiányjelek.* = Ezredvég, 3/34–35. p.
615. SISKÁ Péter: *Hullám.* = Várad, 8/24. p.
616. SISKÁ Péter: *Köztes terek.* = Várad, 8/24–25. p.
617. SISKÁ Péter: *Öröktár.* = Ezredvég, 3/35. p.
618. SOLYMOSI Bálint: *– felderítés és szuvenír – XI. XII. XIII.* = Élet és Irodalom, augusztus 4. 14. p.
619. STUMMER Áttila: *Törvényes örökös.* = Prae, 1/63–64. p.
620. SUMONYI Zoltán: *A 139. zsoltár.* = Lyukasóra, 5/2. p.
621. SUMONYI Zoltán: *Az első zsoltár.* = Lyukasóra, 5/3. p.
622. SUMONYI Zoltán: *A korintusiakhoz küldött első levél.* = Lyukasóra, 5/2. p.
623. SUMONYI Zoltán: *Nemzedékek öregedő költői.* = Lyukasóra, 5/3. p.
624. SUMONYI Zoltán: *A nyolc boldogság himnusza.* = Lyukasóra, 5/3. p.
625. SUMONYI Zoltán: *Odüsszeusz.* = Lyukasóra, 5/2. p.
626. SUMONYI Zoltán: *A rómaiakhoz küldött levél.* = Lyukasóra, 5/3. p.
627. SZABÓ Fanni: *Megfigyelés.* = Irodalmi Jelen, 7/52. p.
628. SZABÓ Fanni: *Valaki más siktít helyettem.* = Irodalmi Jelen, 7/52–53. p.
629. SZABÓ Márton István: *Savanyú jövő.* = Új Forrás, 7/70. p.
630. SZABOLCSI Viktória: *Apámhoz.* = Látó, 7/13–14. p.
631. SZABOLCSI Viktória: *A helye még meleg volt.* = Látó, 7/13. p.
632. SZABOLCSI Viktória: *Kaleidoszkóp.* = Prae, 1/68. p.
633. SZABOLCSI Viktória: *Másik élet.* = Látó, 7/10–12. p.
634. SZABOLCSI Viktória: *Sötétszoba.* = Prae, 1/67. p.
635. SZÉCSI Margit: *Magamhoz.* = Eső, 1/76. p.
636. SZEDER Réka: *Rituálé.* = Prae, 1/139. p.
637. SZEGEDI Melinda: *Az odú.* = Irodalmi Jelen, 8/4–5. p.
638. SZEGEDI-SZABÓ Béla: *Zwei mannern.* = Új Forrás, 7/15. p.
639. SZÉKELY Szabolcs: *A fogás.* = Élet és Irodalom, július 14. 17. p.
640. SZELES Judit: *A szív.* = Prae, 1/62. p.
641. SZENTE B. Levente: *Én-időmre emlékeztetsz.* = Agria, 1/180. p.
642. SZENTGYÖRGYI László: *Hathuszas.* = Székelyföld, 5/54. p.
643. SZENTGYÖRGYI László: *Lépésről lépésre, avagy a gyöngysor elkészítése.* = Székelyföld, 5/55–56. p.
644. SZENTGYÖRGYI László: *Rejtély feloldása.* = Székelyföld, 5/57. p.
645. SZENTGYÖRGYI László: *Rettegés.* = Székelyföld, 5/57–58. p.
646. SZENTGYÖRGYI László: *A tökéletes nap.* = Székelyföld, 5/54–55. p.
647. SZENTJÁNOSI Csaba: *2023.* = Ezredvég, 3/14. p.
648. SZENTJÁNOSI Csaba: *Elboznám neked északot!* = Ezredvég, 3/13. p.
649. SZENTMÁRTONI János: *Szüret.* = Kortárs, 7–8/82–83. p.
650. SZENTMÁRTONI János: *Tánc az időben.* = Kortárs, 7–8/83–84. p.
651. SZENTMÁRTONI János: *Völgyben.* = Kortárs, 7–8/85–86. p.
652. SZIGETI Alex: *Nagyanyám.* = Székelyföld, 5/59–60. p.
653. SZIGETI Alex: *Öcsém.* = Székelyföld, 5/60–61. p.
654. SZIKRA János: *Dalok.* = Székelyföld, 6/83–85. p.
655. SZIKRA János: *Madarat szór Szent Ferencnek.* = Székelyföld, 6/81–82. p.
656. SZILÁGYI Ákos: *(hajléktalan).* = Múlt és Jövő, 3/2. p.
657. SZILÁGYI Ákos: *(még egy kicsit).* = Múlt és Jövő, 3/3. p.
658. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Vágott virág.* = Alföld, 7/8–9. p.

659. SZTANÓ László: *Ágnes-bűvölő*. = Ezredvég, 3/50. p.
660. SZTANÓ László: *Afa*. = Ezredvég, 3/51. p.
661. SZTANÓ László: *Menni*. = Ezredvég, 3/49. p.
662. SZTANÓ László: *Nem én leszek*. = Ezredvég, 3/49. p.
663. SZTASKÓ Richárd: *amíg más szelek*. = Agria, 1/252. p.
664. SZTASKÓ Richárd: *csak azokkal fuss*. = Agria, 1/253. p.
665. SZTASKÓ Richárd: *köszöntsd fel*. = Agria, 1/252. p.
666. SZTASKÓ Richárd: *különben*. = Agria, 1/252. p.
667. SZTASKÓ Richárd: *nincs mit tenni*. = Agria, 1/253. p.
668. SZTASKÓ Richárd: *próbálok másképp*. = Agria, 1/252. p.
669. SZTRÁNYAI Miklós: *Hetvenedik ecloga*. = Ezredvég, 2/117. p.
670. SZÜCS Anna Emília: *közös*. = Élet és Irodalom, július 14. 14., p.
671. SZÜCS Anna Emília: *Vakfolt*. = Élet és Irodalom, július 14. 14., p.
672. SZÜCS László: *A tanácstalan madárjós*. = Ezredvég, 2/120. p.
673. SZÜCS Teri: *Diagnosztika*. = Műút, 1/4. p.
674. SZÜCS Teri: *Keserű*. = Műút, 1/4–5. p.
675. SZÜCS Teri: *A levendulabokornál*. = Műút, 1/3. p.
676. SZÜCS Teri: *Rántás*. = Műút, 1/6. p.
677. SZÜK Balázs: *Szép Tejút ágáról*. = Agria, 1/217. p.
678. TÁBOR Ádám: *Kápolnadomb*. = Élet és Irodalom, július 7. 14. p.
679. TÁBOR Ádám: *Liftrópia*. = Élet és Irodalom, július 7. 14. p.
680. TÁBOR Ádám: *Sarkkor*. = Tiszatáj, 6/29. p.
681. TÁBOR Ádám: *Szilveszteri Tandori-emléktúra*. = Tiszatáj, 6/28. p.
682. TÁBOR Ádám: *A relativitás eredete*. = Élet és Irodalom, július 7. 14. p.
683. TAMÁS Dénes: *Ima a nem tudotthoz*. = Székelyföld, 5/9–10. p.
684. TANDORI Dezső: *Claude Monet: Tavirózsák*. = Látó, 5/109–110. p.
685. TANDORI Dezső: *Van Gogh kávéházterasz*. = Látó, 5/108–109. p.
686. TAIZS Gergő: *Fénytorzók*. = Liget, 7/22–23. p.
687. TAIZS Gergő: *Önkognitó*. = Liget, 8/24–25. p.
688. TAIZS Gergő: *Rejtett rendszerek*. = Liget, 8/26–27. p.
689. TATÁR Sándor: *Hegy(ügyü) beszéd*. = Vigilia, 8/697. p.
690. TÓBIÁS Krisztián: *Tragédia 2023 – Madách 200*. = Palócföld, 1–2/49–50. p.
691. TOMAJI Attila: *Európa*. = Magyar Napló, 8/4–5. p.
692. TOMOS Hajnal, B.: *Kék mintás*. = Székelyföld, 5/36. p.
693. TOMOS Hajnal, B.: *Portré*. = Székelyföld, 5/36–37. p.
694. TORNAI Xénia: *Az ősi Rend dicsérete*. = Agria, 1/190. p.
695. TORNAI Xénia: *Pont határok nélkül*. = Agria, 1/189. p.
696. TOROCZKAY András: *Hónapos reték, fehérozón*. = Prac, 1/14. p.
697. TÓTH Klára, B.: *Meglepetésvendégek*. = Ezredvég, 2/125. p.
698. TÓTH László: *Az önéletrajzból. Gyermekkoromban begedülni...* = Magyar Napló, 7/46. p.
699. TÓTH László: *Társalgás a krakkói Rakowicki temető mókusaival*. = Magyar Napló, 7/47. p.
700. TÓTH Péter: *In panem et cicenses*. = Ezredvég, 2/120. p.
701. TÓTH Réka Ágnes: *Első tétel*. = Élet és Irodalom, június 21. 17. p.
702. TÓTH Réka Ágnes: *Most tó vagyok*. = Élet és Irodalom, június 21. 17. p.
703. TÖRÖK István: *Egi permet*. = Ezredvég, 3/25. p.
704. TÖRÖK István: *A szív mily érzést rejt el?* = Agria, 1/47. p.
705. TÖRÖK Nándor: *A hangya*. = Ezredvég, 2/49. p.
706. TÖRÖK Nándor: *A betedik vigasza*. = Agria, 1/135–136. p.
707. TÖRÖK Nándor: *A lét tragikum*. = Ezredvég, 2/49. p.
708. TÖRÖK Nándor: *Téli fejsze*. = Ezredvég, 2/49. p.
709. TÖZSÉR Árpád: *Álmodó vár*. = Élet és Irodalom, augusztus 4. 17. p.
710. TÖZSÉR Árpád: *Háborús vers*. = Élet és Irodalom, augusztus 4. 17. p.
711. TÖZSÉR Árpád: *Hatásiszony*. = Élet és Irodalom, augusztus 4. 17. p.
712. TÖZSÉR Árpád: *Hazafél a Thermopylé nevű kocsmából*. = Alföld, 7/19–20. p.
713. TÖZSÉR Árpád: *Index digitus*. = Élet és Irodalom, augusztus 4. 17. p.
714. TÖZSÉR Árpád: *Újabb szempontok az idő cáfolatához*. = Élet és Irodalom, augusztus 4. 17. p.

715. TURBÓK Attila: *Csukott szemmel.* = Hítel, 8/44–46. p.
716. TURBÓK Attila: *Gyűrött delibáb.* = Hítel, 8/42–43. p.
717. TURBÓK Attila: *Vers a szőnyegmintákról.* = Hítel, 8/43. p.
718. TURCZI István: *Korán sötétedik.* = Eső, 1/24. p.
719. ÚJ KRISZTINA: *amennyire egy álom engedi.* = Élet és Irodalom, augusztus 25. 17. p.
720. ÚJ KRISZTINA: *búcsúcédula.* = Élet és Irodalom, augusztus 25. 17. p.
721. ÚJ KRISZTINA: *zátony.* = Élet és Irodalom, augusztus 25. 17. p.
722. VADÁSZ János: *Háború.* = Agria, 1/137. p.
723. VAJSENBÉK Péter: *Az első csoda.* = Eső, 1/6–7. p.
724. VAJSENBÉK Péter: *Tisztességes gazdasági tevékenység.* = Eső, 1/7. p.
725. VÁRADY Szabolcs: *Székek a Duna fölött.* = Vigilia, 7/620. p.
726. VARGA Balázs: *Egy hal vagyok.* = Látó, 6/71–72. p.
727. VARGA Balázs: *Pók.* = Látó, 6/70. p.
728. VARGA Balázs: *Remény.* = Látó, 6/71. p.
729. VARGA Imre: *Közmagányom.* = Élet és Irodalom, augusztus 11. 17. p.
730. VÁRI FÁBIÁN László: *Gödörös arcú.* = Magyar Napló, 7/9. p.
731. VÁRI FÁBIÁN László: *Petőfi Győrbe készül.* = Magyar Napló, 7/8. p.
732. VASAS Tamás: (76). 5 nagy szám a nyugdíjas évekből versciklus. = Látó, 5/64. p.
733. VASAS Tamás: (77). 5 nagy szám a nyugdíjas évekből versciklus. = Látó, 5/65. p.
734. VASAS Tamás: (78). 5 nagy szám a nyugdíjas évekből versciklus. = Látó, 5/65–66. p.
735. VASAS Tamás: (79). 5 nagy szám a nyugdíjas évekből versciklus. = Látó, 5/66. p.
736. VASAS Tamás: (80). 5 nagy szám a nyugdíjas évekből versciklus. = Látó, 5/67. p.
737. VASAS Tamás: *esti hunglish kérdés.* = Agria, 1/131. p.
738. VASAS Tamás: *nekem senki sem más.* = Agria, 1/131. p.
739. VASAS Tamás: *volunteer töprengés.* = Agria, 1/132. p.
740. VASS Tibor: *Eirka.* = Palócföld, 1–2/119–124. p.
741. VÉSEY Miklós: *Eredet.* = Irodalmi Jelen, 7/114–115. p.
742. VÉSEY Miklós: *Fészek.* = Irodalmi Jelen, 7/114. p.
743. VÉSEY Miklós: *Isten barmai.* = Irodalmi Jelen, 7/115–116. p.
744. VÉSEY Miklós: *A mi döntésünk.* = Irodalmi Jelen, 7/117–118. p.
745. VÉSEY Miklós: *Szenteste.* = Irodalmi Jelen, 7/116–117. p.
746. VESZÉLY Ferenc: *Egy történet két szonettben.* = Agria, 1/139. p.
747. VESZÉLY Ferenc: *Világsajtó.* = Agria, 1/138. p.
748. VESZPRÉMI Szilveszter: *Amikor elfogynak a föld füvei.* = Jelenkor, 7–8/793. p.
749. VISKY András: *A nyolcvanas évek.* = Eső, 1/53–54. p.
750. VÖLGYI Anna: *battyúk tava.* = Élet és Irodalom, augusztus 4. 17. p.
751. VÖRÖS István: *Akár egy önjelölt nagy bölcs.* = Műút, 1/44. p.
752. VÖRÖS István: *Műtetre várva.* = Vigilia, 7/619. p.
753. VÖRÖS István: *Az olvasónál.* = Műút, 1/45. p.
754. VÖRÖS István: *Ráolvasás.* = Vigilia, 7/619. p.
755. WESSETZKY Dániel: *Ballada a szeretetébéségről.* = Agria, 1/19. p.
756. WESSETZKY Dániel: *Nyári zsoltár.* = Agria, 1/17. p.
757. WESSETZKY Dániel: *Rokkant jambusok.* (Kerekesszékből a világ). = Agria, 1/18. p.
758. ZALÁN Tibor: *A 16. szín.* (A széthullott naprendszer). = Palócföld, 1–2/116. p.
759. ZALÁN Tibor: *Egy forrásligeti mandulafához.* = Országút, március 10. 22. p.
760. ZALÁN Tibor: *A magánossághoz.* Murteri jegyzetlapok. Felezőszonettek versciklus. = Eső, 2/6. p.
761. ZALÁN Tibor: *A part hieroglifái.* Murteri jegyzetlapok. Felezőszonettek versciklus. = Eső, 2/6. p.
762. ZEMLÉNYI Attila: *Brék.* = Élet és Irodalom, augusztus 25. 17. p.
763. ZSILLE Gábor: *Ereklje.* = Vigilia, 7/599. p.
764. ZSILLE Gábor: *Fröccs.* = Irodalmi Jelen, 7/36. p.
765. ZSILLE Gábor: *Ha sügna.* = Vigilia, 7/599. p.
766. ZSILLE Gábor: *Kéknylű.* = Magyar Napló, 8/18. p.
767. ZSILLE Gábor: *Muskotály.* = Magyar Napló, 8/18. p.
768. ZSILLE Gábor: *Olaszrizling.* = Irodalmi Jelen, 7/35. p.
769. ZSILLE Gábor: *Szürkebarát.* = Magyar Napló, 8/17. p.
770. ZSILLE Gábor: *Ürmös.* = Irodalmi Jelen, 7/37. p.

Rövid prózák

771. ACSAI Roland: *A játszótér szindróma.* = Élet és Irodalom, július 7. 15. p.
772. AKNAI Péter: *A második boldogság.* = Élet és Irodalom, augusztus 11. 16. p.
773. ANDRÁS László: *Főb látomása.* = Pannon Tükör, 1/28–30. p.
774. BAKACSI Ernő: *A legvidámabb barakk felé.* = Agria, 1/140–144. p.
775. BALAJTHY Boglárka: *Bámul a semmibe.* = Prae, 1/122–127. p.
776. BALLAI László: *Magnagambit.* = Ezredvég, 3/3–8. p.
777. BALLAI László: *Tengercsepp.* = Ezredvég, 2/38–42. p.
778. BALOGH Ádám: *Főbia.* = 2/24–25. p.
779. BALOGH István: *Játszók a gyerek.* = Hítel, 8/40–41. p.
780. BALOGH István: *Retro a gangon.* = Hítel, 8/35–39. p.
781. BÁNKI Éva: *Hogyan mondják a porlasztót pravoszlávnul?* = Eső, 1/63–66. p.
782. BANKÓ-ERDŐS Viktória: *Az utolsó kanál lecsó.* = Élet és Irodalom, augusztus 4. 16. p.
783. BÁRDOS József: *Fortélyos Félelem.* József Attila és Déry Tibor. = Irodalmi Jelen, 8/17–19. p.
784. BARTUSZ-DOBOSI László: *A két Bibliák.* = Kortárs, 7–8/97–101. p.
785. BECSY András: *Alkalmás.* = Élet és Irodalom, augusztus 25. 15. p.
786. BEKE Balázs: *Tuning.* = Eső, 1/17–20. p.
787. BENE Zoltán: *Hegek.* = Székelyföld, 6/42–46. p.
788. BENE Zoltán: *A költészet szabaddá tesz.* = Líget, 7/31–34. p.
789. BERTALAN Tivadar: *Az asztal.* = Lyukasóra, 5/40. p.
790. BESENYÖDI Judit: *Éjfél előtt.* = Várad, 7/49–53. p.
791. BESENYÖDI Judit: *Muskátlí.* = Várad, 7/53–56. p.
792. BISTEY András: *Lapok egy családi legendáriumból.* = Eső, 2/69–74. p.
793. BÓDI Péter: *Bulking.* = Prae, 1/114–118. p.
794. BOGNÁR Péter: *A műtét.* = Élet és Irodalom, augusztus 25. 15. p.
795. BOLLA Ágnes: *Schrödinger gyermeke.* (három és fél perc). = Élet és Irodalom, augusztus 18. 16. p.
796. BÖRÖCZKI Csaba: *Extra sült krumpli.* = Élet és Irodalom, július 28. 15. p.
797. BÖRÖCZKI Csaba: *Tizenharmadika.* = Látó, 5/68–72. p.
798. BÖSZÖRMÉNYI Márton: *Zulu csirke.* = Prae, 1/109–113. p.
799. BUCSY Balázs: *A Dög.* = Prae, 1/137–138. p.
800. BURNS Katalin: *Két kéz.* = Élet és Irodalom, augusztus 11. 16. p.
801. BURNS Katalin: *Mozí.* = Magyar Napló, 7/21–24. p.
802. CSABAI László: *Az erdő szelídjei.* = Látó, 5/50–57. p.
803. CSABAI László: *Kilátások.* = Eső, 2/28–30. p.
804. CSABAI László: *A mi bázunk, a mi várunk.* = Élet és Irodalom, július 7. 16. p.
805. CSABAI László: *A tettek mesején.* = Műút, 1/36–40. p.
806. CSÁNYI István: *Az a megvető pillantás.* = Eső, 2/30–33. p.
807. CSONTOS Erika: *Rémora.* = Élet és Irodalom, augusztus 25. 16. p.
808. [DARVASI László] Szív Ernő: *Kerttörpegyilkosságok.* = Élet és Irodalom, július 21. 14. p.
809. [DARVASI László] Szív Ernő: *Yevők.* = Élet és Irodalom, augusztus 18. 14. p.
810. DOROZSMAI-SZABÓ Eszter: *Fortissimo.* = Prae, 1/128–130. p.
811. DÖME Barbara: *Akik hiába várták Lucifert.* = Országút, május 5. 26–27. p.
812. FALL Dóra: *Na mi baj, tata?* = Irodalmi Jelen, 7/107–109. p.
813. FARKAS Arnold Levente: *F-nek nagyon szép.* = Látó, 6/45–49. p.
814. FARKAS Arnold Levente: *A gondolat csak.* = Prae, 1/57–59. p.
815. FECSKE Csaba: *Bátorságróba.* = Élet és Irodalom, július 28. 15. p.
816. FERDINANDY György: *Ősém és hűgom.* = Eső, 2/68–69. p.
817. FERDINANDY György: *Silbermann Úr látogatása.* = Eső, 2/68. p.
818. FERDINANDY György: *Somfai.* = Eső, 2/66–67. p.
819. FERDINANDY György: *Az utolsó karácsony.* = Eső, 2/67–68. p.
820. FERENCZ Virág: *Hámlás.* = Székelyföld, 5/46–48. p.
821. FERENCZ Virág: *Hártya.* = Székelyföld, 5/48–49. p.
822. FERENCZFI János: *Hazudok.* = Várad, 8/50–52. p.
823. FERENCZFI János: *Irunnya.* = Ezredvég, 3/15–22. p.
824. FERENCZFI János: *A Tóbiás.* = Ezredvég, 3/93–94. p.
825. FRIEDLER Magdolna: *Dupla diagnózis.* = Ezredvég, 2/45–48. p.

826. GÁRDON Ágnes: *Egy napló margójára.* = Ezredvég, 3/109–115. p.
827. GERGELY Ágnes: *Sándorka éjszakája.* = Alföld, 7/21. p.
828. GERZSENYI Gabriella: *Így élünk mi.* 1. rész, hétfő. = Székelyföld, 6/73–78. p.
829. GERZSENYI Gabriella: *Szárazság.* = Prae, 1/134–136. p.
830. GERZSENYI Gabriella: *Telep.* = Mozgó Világ, 7–8/124–127. p.
831. GERZSENYI Gabriella: *Az új lakó.* = Irodalmi Jelen, 7/5–8. p.
832. GERZSENYI Gabriella: *Úszó sziget.* = Látó, 7/7–9. p.
833. GÖKHAN, Ayhan: *Égről.* = Országút, március 10. 24. p.
834. GÖKHAN, Ayhan: *Kislányról.* = Országút, március 10. 24. p.
835. GÖRCSI Péter: *Hányadik oldalon tartasz?* = Jelenkor, 7–8/759–767. p.
836. GRAFF Dorka: *Másfél bete.* = Élet és Irodalom, augusztus 4. 16. p.
837. GUBICZA Gábor: *Vég.* = Ezredvég, 3/26–33. p.
838. HANDI Péter: *Kék.* = Ezredvég, 2/25–28. p.
839. HARENCSÁR László: *A gyűrű.* = Ezredvég, 3/36–38. p.
840. HARENCSÁR László: *Vakrandi.* = Ezredvég, 3/38–42. p.
841. HOMA Eszter: *Születésnap.* = Agria, 1/171–173. p.
842. HURUBÁS Anna: *Éjszaka.* = Székelyföld, 5/26–28. p.
843. HURUBÁS Anna: *A rózsabokor.* = Székelyföld, 5/21–25. p.
844. INCZÉDY Tamás: *A bőség csodálata.* = Liget, 8/93–97. p.
845. INCZÉDY Tamás: *A mesterterv.* = Liget, 8/4–21. p.
846. JAHODA Sándor: *Escorial.* = Ezredvég, 2/64–68. p.
847. JÁMBOR Ildikó: *A szénás szekér.* = Agria, 1/128–130. p.
848. JÁNOKI-KISS Viktória: *Vihar után.* = Eső, 2/10–12. p.
849. JÁSZBERÉNYI Sándor: *Mindenki másképp gyászol.* = Műút, 1/8–12. p.
850. JÓZSEF Attila: *Öngyilkosság?* = Ezredvég, 3/116–118. p.
851. JUHÁSZ Tamás: *Boldogulás.* = Látó, 6/56–63. p.
852. JUHÁSZ Tamás: *A lélek.* = Élet és Irodalom, július 21. 16. p.
853. KÁLI István: *Csendestársak.* = Székelyföld, 6/47–57. p.
854. KELEMEN József: *A tantító csend.* = Agria, 1/151–152. p.
855. KISS Ildikó Judit: *Szia, szívfem.* = Élet és Irodalom, július 28. 16. p.
856. KISS László: *Csillagok.* = Élet és Irodalom, augusztus 4. 15. p.
857. KISS László: *Elmerült világ.* = Eső, 2/65–66. p.
858. KOVÁCS Bálint: *Ameddig tart.* = Élet és Irodalom, augusztus 18. 16. p.
859. KOVÁCS Krisztián: *Dühöngő évszakok.* = Élet és Irodalom, július 7. 16. p.
860. KOVÁCS-SZÉLES Andrea: *Az éhező.* = Várad, 8/40–41. p.
861. KOVÁCS-SZÉLES Andrea: *Iránya harcmező.* = Várad, 8/43–44. p.
862. KOZÁR Alexandra: *A másik mami.* = Élet és Irodalom, július 21. 15. p.
863. KÖTTER Tamás: *Vicces fiúk.* = Eső, 2/17–22. p.
864. KÖRÖS András: *A bakancs.* = Irodalmi Jelen, 7/26–34. p.
865. KÖRÖSSI P. József: *Hazudik, vagy nem hazudik.* = Élet és Irodalom, augusztus 4. 15. p.
866. KUSTOS Júlia: *Pénelopé tojása.* = Eső, 1/8–12. p.
867. KUTAS József: *Ne fészítsd a zsinórt, bébi.* = Élet és Irodalom, július 14. 16. p.
868. LACKFI János: *Pokolbélű banda.* = Eső, 1/38–44. p.
869. LAKATOS-FLEISZ Katalin: *Júliusi este.* = Magyar Napló, 7/10–12. p.
870. LÁSZLÓ Noémi: *Apám.* = Látó, 7/94–97. p.
871. LÉGRÁDY Gergely: *Muslincák.* = Élet és Irodalom, július 21. 16. p.
872. LITTNER Zsolt: *Meglepítés.* = Élet és Irodalom, július 7/15. p.
873. LOVÁSZ Krisztina: *Székelyek a fedélzeten.* Hommage á Tamási Áron. = Székelyföld, 5/89–93. p.
874. LŐRINCZ P. Gabriella: *Annus, te kövér vagy!* = Országút, május 5. 28–29. p.
875. MÁTYUS Melinda: *Érjen véget ez a nap.* = Látó, 5/10–18. p.
876. MARKÓ Béla: *Kutyaharapás.* = Élet és Irodalom, július 7. 14. p.
877. MARKÓ Béla: *Terrorelhárítás.* = Élet és Irodalom, augusztus 4. 14. p.
878. MARKOVICS Botond: *Mi dolga maradt?* (ukrónia) = Hévíz, 2/55–60. p.
879. MÁRTON László: *A Csomor lányok asztala.* = Látó, 5/29–46. p.
880. MÁSRÉTI KATÓ Zoltán: *Gringo.* = Irodalmi Jelen, 7/13–15. p.

881. MEZEY Katalin: *Árucikk-e az ember?* = Országút, április 7. 22. p.
882. MOLNÁR Erzsébet: *ÁRNYJÁTEK*. = Élet és Irodalom, augusztus 25. 6. p.
883. MOLNÁR Erzsébet: *Hajóvonták találkozása tilos*. = Élet és Irodalom, augusztus 11. 8. p.
884. MOLNÁR Erzsébet: *Marpissza*. = Élet és Irodalom, július 28. 6. p.
885. MOLNÁR Erzsébet: *Merülés*. = Élet és Irodalom, július 21. 12. p.
886. MOLNÁR Erzsébet: *A szellem fenomenológiája*. = Élet és Irodalom, július 7. 10. p.
887. MOLNÁR Erzsébet: *Szomjúság*. = Élet és Irodalom, augusztus 4. 6. p.
888. MOLNÁR Erzsébet: *Tűjkép csata előtt*. = Élet és Irodalom, augusztus 18. 6. p.
889. MOLNÁR Erzsébet: *Villamossági gyakorlat*. = Élet és Irodalom, július 14. 8. p.
890. MOLNÁR Krisztina Rita: *Büncselek*. = Pannon Tükör, 2/16–17. p.
891. MOLNÁR T. Eszter: *Figyelem a halakat*. = Élet és Irodalom, augusztus 11. 14. p.
892. MOLNÁR T. Eszter: *Infinitív*. = Élet és Irodalom, július 14. 14. p.
893. MURÁNYI Sándor Olivér: *Szirti*. = Kortárs, 7–8/87–88. p.
894. MUSZKA Sándor: *Pokrócosok*. = Irodalmi Jelen, 8/22–24. p.
895. NACSINÁK Gergely András: *Milyen hosszú lehet egy filozófia?* = Liget, 7/4–17. p.
896. NACSINÁK Gergely András: *Szélangyal*. = Liget, 8/68–85. p.
897. NAGY Zopán: *Átjárások / Párizsi kapcsolódások...* = Irodalmi Jelen, 7/38–40. p.
898. NAGY Zopán: *Átjárások / Párizsi utóbatások...* = Irodalmi Jelen, 8/27–29. p.
899. OCSENÁS Péter Bence: *Csak tovább*. = Látó, 6/32–34. p.
900. OCSENÁS Péter Bence: *Hétezer lépés*. = Látó, 6/34–36. p.
901. OCSENÁS Péter Bence: *Minden bíd ledől*. = Látó, 6/37–39. p.
902. OLÁH Gábor: *Trilógia*. = Élet és Irodalom, augusztus 11. 15. p.
903. ORBÁN Krisztina: *Két édeskevel legyél szíves*. = Prae, 1/131–133. p.
904. PAPP-SEBŐK Attila: *Bicikli*. = Élet és Irodalom, július 28. 16. p.
905. PATAI Árpád: *Fűzfák és gesztenyek között*. = Magyar Napló, 8/19–22. p.
906. PETŐFI Sándor: *Zoltán fiam életrajza két hónapos koráig*. = Ezredvég, 3/130–132. p.
907. PINTEA László: *Tutajon*. = Várad, 8/28–34. p.
908. PRUZSINSZKY Sándor: *Az őrzők*. = Ezredvég, 2/56–58. p.
909. PRUZSINSZKY Sándor: *A rém*. = Kortárs, 7–8/121–122. p.
910. REKE Balázs: *Szűnyog*. = Eső, 2/22–27. p.
911. RIST Lilla: *Lánchídi csata*. = Élet és Irodalom, augusztus 25. 16. p.
912. RUZSIK Noémi: *Citromsárga levelek*. = Ezredvég, 3/95–96. p.
913. SÁNTHA Attila: *Káposztaláz*. = Országút, május 5. 30–31. p.
914. SCHILLINGER Gyöngyvér: *Candy man*. = Prae, 1/15–24. p.
915. SCHMÖLTZ Margit: *HolnAPP*. = Országút, március 24. 24. p.
916. SIFTER József: *Találkozás a lánnyal*. = Ezredvég, 3/45–48. p.
917. SIPOS Anna: *Az elátkozott ház*. Anikó. = Agria, 1/27–34. p.
918. SZABÓ Benedek: *Türkmenisztán*. = Pannon Tükör, 1/23–24. p.
919. SZABÓ Eszter: *Patkányfészek*. = Látó, 7/51–54. p.
920. SZABÓ Eszter: *Védőbeszéd*. = Látó, 7/48–51. p.
921. SZABOLCSI Alexander: *A gyomorsav fejből elfoglalt lebetősegeről*. = Prae, 1/119–121. p.
922. SZAKÁCS István Péter: *Aki tanár, az is maradvány*. = Látó, 6/10–12. p.
923. SZARVAS Ferenc: *Csák Pali delután, tizenhét óra negyvenöt perckor váratlanul szerelmes lesz*. = Magyar Napló, 8/28–29. p.
924. SZARVAS Ferenc: *Csák Pali nem tudja meginni a kávét, mert elfogyott a tej a hűtőből*. = Magyar Napló, 8/29–30. p.
925. SZÁVA Csanád: *Ezüstsors*. = Irodalmi Jelen, 8/7–8. p.
926. SZEIFERT Natália: *Téli szájjal*. = Pannon Tükör, 1/25–27. p.
927. SZÉLESI Sándor: *A képzeletbeli barát*. = Eső, 1/28–32. p.
928. SZENTGYÖRGYI László: *Restart*. = Várad, 7/28–32. p.
929. SZENTPÁLI GAVALLÉR Zsuzsa: *Csont*. = Várad, 7/16–17. p.
930. SZENTPÁLI GAVALLÉR Zsuzsa: *A kert illata*. = Várad, 7/19–20. p.
931. SZENTPÁLI GAVALLÉR Zsuzsa: *Kifli, kakaó*. = Várad, 7/15–16. p.
932. SZENTPÁLI GAVALLÉR Zsuzsa: *A tó vize*. = Várad, 7/20–22. p.
933. SZILÁGYI-NAGY Ildikó: *Csont*. = Székelyföld, 5/50–53. p.
934. SZIRMAI Panni: *Anyaságkultusz*. = Hévíz, 2/28–30. p.

935. SZIRMAI Panni: *Fogadj örökre egy fát!* = Hévíz, 2/31–33. p.
936. SZIRMAI Panni: *Randevű*. = Liget, 7/63–64. p.
937. SZIRMAI Panni: *Vakáció*. = Liget, 8/86–89. p.
938. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Nincs idő*. = Élet és Irodalom, augusztus 18. 15. p.
939. SZOLCSÁNYI Ákos: *2023/2*. = Pannon Tükör, 1/19–20. p.
940. SZOLCSÁNYI Ákos: *Dávid és az első testek*. (bohóctréfiák). = Prae, 1/71–84. p.
941. SZTÁSKÓ Richard: *Ami bizonyos*. = Ezredvég, 2/32–35. p.
942. SZUROMI Pál: *Szunion-fok*. A tanárok melletti első egri diáktüntetés rövid krónikája. = Agria, 1/145–150. p.
943. SZUROMI Pál: *Szunion-fok*. A tanárok melletti első egri diáktüntetés rövid krónikája. = Hítel, 8/26–31. p.
944. SZÜCS Balázs Péter: *Utoljára*. = Élet és Irodalom, július 21. 15. p.
945. TAMÁS Kincső: *Két nő, egy kalap*. Csipkeszezon. = Székelyföld, 5/29–32. p.
946. TAMÁS Zsuzsa: *Csodaszer*. = Élet és Irodalom, augusztus 25. 14. p.
947. TAMÁS Zsuzsa: *Gyilkosság kánikulában*. = Élet és Irodalom, július 28. 14. p.
948. TÚRI Bertalan: *Irma asszony és lánya*. = Ezredvég, 3/98–107. p.
949. TÓTH-BARTÓK Eszter: *Összejövetel*. = Pannon Tükör, 2/16–17. p.
950. VÁGVÖLGYI B. András: *Edith Liebermann semmi kis élete*. = Élet és Irodalom, augusztus 11. 15. p.
951. VÁNYAI FEHÉR József: *Nagyapám, Nagyszalonta, Arany, Toldi*. = Agria, 1/182–188. p.
952. VÁNYAI FEHÉR József: *Otthonülő világjáró*. = Várad, 8/54–62. p.
953. VARGA Barnabás: *Ízbatás*. = Irodalmi Jelen, 7/19–22. p.
954. VÁRNAI KOVÁCS László: *A Kisfiú és a pinty*. = Ezredvég, 3/137–139. p.
955. VÁRNAI KOVÁCS László: *A kukoricaorrú hóember*. = Ezredvég, 2/50–54. p.
956. VERES Tamás: *Bence a youtuber*. = Ezredvég, 3/52–54. p.
957. VIDA Krisztina: *Farkasordító*. = Székelyföld, 5/14–20. p.
958. ZECK Julianna: *Kilenc hónap*. = Látó, 5/21–24. p.
959. ZELNIK József: *Orosz álom*. = Országút, február 24. 23. p.
960. ZIMONYI Zita: *Olivér az elsődleges világban*. = Irodalmi Jelen, 8/12–14. p.

Hosszú prózák

961. BALÁSSY Fanni: *Bocs, hogy élek*. [Részletek]. = Eső, 1/66–69. p.
962. BOGNÁR Péter: *A mellény beszerzése*. [Regényrészlet]. = Jelenkor, 7–8/768–772. p.
963. DARVASI László: *Halbatatlanok*. [Regényrészlet]. = Eső, 1/44–53. p.
964. DARVASI László: *Neandervölgyiek*. regényrészlet. = Jelenkor, 7–8/741–753. p.
965. DARVASI László: *Neandervölgyiek*. [Regényrészlet]. = Eső, 2/53–56. p.
966. DÉNES Gábor: *Az én mesém*. (8). = Ezredvég, 2/137–152. p.
967. DÉNES Gábor: *Az én mesém*. (9. rész). = Ezredvég, 3/165–179. p.
968. GERZSENYI Gabriella: *Igy élünk mi*. 1. rész, hétfő. = Székelyföld, 6/73–78. p.
969. GERZSENYI Gabriella: *Rugibugyi, számovár*. [Regényrészlet]. = Kortárs, 7–8/89–95. p.
970. HALÁSZ Rita: *Szent Fruzsina a gangon*. (regényrészlet). = Hévíz, 2/42–45. p.
971. HÁY János: *Boldog, boldogtalan*. [Regényrészlet]. = Eső, 2/57–63. p.
972. HEGEDŰS Imre János: *A morál oskolája*. Részlet a szerző gróf Mikó Imréről készülő regényéből. = Confessio, 2/50–54. p.
973. HEGEDŰS Imre János: *Vendégek a Parnasszusról*. [Részlet a szerző gróf Mikó Imréről készülő regényéből]. = Hítel, 8/17–23. p.
974. HORVÁTH László Imre: *Rosseb*. [Regényrészlet]. = Eső, 2/47–52. p.
975. HUSZTHY Viola: *2020, Budapest*. [Regényrészlet]. = Látó, 6/64–69. p.
976. IANCU Laura: *Olvasmány az éjszaka cselekedeteiből*. [Regényrészlet]. = Vigilia, 8/710–712. p.
977. JEZSÓ Ákos: *Bátorságpróba*. (regényrészlet). = Várad, 8/17–22. p.
978. KERÉKGYÁRTÓ István: *Fecske Milán élete, jósora és viszontagságai*. [Regényrészlet]. = Székelyföld, 6/20–41. p.
979. KISS Tibor Noé: *Itt nincsenek emberek*. (regényrészlet). = Hévíz, 2/19–22. p.
980. KISZELY Márk: *Fejfék*. részlet egy készülő regényből. = Műút, 1/16–19. p.
981. LACKFI János: *A nevenincs bolt legendája*. [Regényrészlet – Rocky]. = Látó, 6/14–21. p.
982. LUKÁCS Marianna: *Kívülállók*. [Regényrészlet]. = Mozgó Világ, 7–8/115–122. p.
983. MAGYARY Ágnes: *Egyszer mindenki volt akasztott ember*. A tenger. Hajózni szükség. [Regényrészletek]. = Látó, 7/37–46. p.

984. MEGYERI Edit Tünde: *Akik gyufát árultak.* (Regényrészlet). = Hitel, 7/39–49. p.
985. MIKLÓSI SZABÓ István: *Démenotar.* [Regényrészlet]. = Látó, 7/57–71. p.
986. MIKLYA LUZSÁNYI Mónika: *Páncél a csuha alatt.* [Regényrészlet – Mohács özvegye]. = Magyar Napló, 8/11–16. p.
987. ONAGY Zoltán: *A helyettes barmadik regénye.* (Három mandulafa). (Füst). (Víz). (Sétány). [Regényrészlet]. = Élet és Irodalom, július 14. 15. p.
988. OROSZ István: *Ki volt jobb sakkozó, Petőfi vagy Napóleon?* [Regényrészlet]. = Hitel, 7/18–23. p.
989. PETŐCZ András: *Egy utazás emlékképei.* [Regényrészlet]. = Eső, 1/12–16. p.
990. SÁRFI N. Adrienn: *Bátorságoktól.* [Regényrészlet – Egy örült kutyájának lenni]. = Látó, 7/15–27. p.
991. SARUSI Mihály: *Vöröskatoná a (Magyar) Gulágon.* (Egy készülő regény zárófejezetének részlete). = Agria, 1/115–127. p.
992. SPIRÓ György: *A forradalmár utazik.* regényrészlet. = Mozgó Világ, 7–8/103–114. p.
993. SZABÓ Róbert Csaba: *Pokoltó.* [Regényrészlet]. = Látó, 6/73–84. p.
994. SZÁRAZ Miklós [György]: *Tibeti szél.* [Kisregény, részlet]. = Eső, 1/35–38. p.
995. SZÁRAZ Miklós György: *Tibeti szél.* [Kisregény, részlet]. = Eső, 2/44–47. p.
996. SZILASI László: *Saját élet.* [Regényrészlet]. = Vigilia, 8/698–702. p.
997. TALLÉR Edina: *Gyorsan, olcsón, sokat.* [Regényrészlet]. = Látó, 6/24–28. p.
998. TAMÁS Dénes: *Növendékek.* (részlet egy készülő regényből). = Prae, 1/24–27. p.
999. TÓTH Ágnes: *Hőember fehérralapon.* (regényrészlet). = Várad, 7/39–43. p.
1000. TÓTH Krisztina: *Fontos dolgok.* [Regényrészlet – Ékszereink]. = Eső, 2/7–9. p.
1001. ZSIDÓ Ferenc: *Anti.* (részlet egy készülő regényből). = Agria, 1/153–160. p.

Kevért műfajok

1002. ÁFRA János: *A részletek lázadása.* [Prózavers]. = Vigilia, 7/598. p.
1003. HARCOS Bálint: *Misztikus terror.* (Részletek). [Prózavers]. = Látó, 7/28–36. p.
1004. SZABÓ Marcell: *No room.* (részlet). [Prózavers]. = Látó, 7/72–78. p.

Átmeneti műfajok

1005. DEBRECZENY György: *(egy vallás van).* szabadság szerelem. [kollázs]. = Ezredvég, 2/85. p.
1006. DEBRECZENY György: *(korombomályosan).* szabadság szerelem. [kollázs]. = Ezredvég, 2/87. p.
1007. DEBRECZENY György: *(lánykák).* szabadság szerelem. [kollázs]. = Ezredvég, 2/86. p.
1008. SZÉKELYHIDI Zsolt: *Teremtés könyve.* részletek. [Átirat]. = Székelyföld, 6/69–72. p.
1009. VILLÁNYI László: *Világ.* [Kollázs Petőfi Sándor szépprózáiból]. = Alföld, 7/12–14. p.

Közönség előtti előadásra szánt művek

1010. OLÁH András: *Elkészt békejobb.* (Képek Petőfi Sándor életéből). [Részlet]. = Ezredvég, 3/67–72. p.

Irodalmi képregények

1011. BENECZÉDI Anna Júlia: *Az író körforgása zárt rendszerben.* = Szépirodalmi Figyelő, 2/71. p.

(Összeállította: ZAHARI ISTVÁN)

SZÁMUNK SZERZŐI

ÁDER ÉVA ZSUZSANNA (1995) középiskolai tanár, az Eötvös Loránd Tudományegyetem doktorandája

BENCZÉDI ANNA JÚLIA (1986) illusztrátor, képregényalkotó

ERIKA ERLINGHAGEN (1983) irodalomtörténész, a Bécsi Egyetem oktatója

FANCSALI RÓBERT (1991) az Eötvös Loránd Tudományegyetem doktorandusza

GÁL KITTI (1998) magyar mint idegen nyelv tanár

KLAJKÓ DÁNIEL (1997) a Szegedi Tudományegyetem doktorandusza

KOMÁLOVICS ZOLTÁN (1964) középiskolai tanár, a Pannonhalmi Szemle szerkesztője

LYDIA NOVAK szabadúszó szerző, irodalommal, nyelvvel, kultúrával foglalkozik, több nyelven ír

PATHY LÍVIA (1959) a Felsőöri Kétnyelvű Szövetségi Gimnázium tanára, a burgenlandi gimnáziumi és szakgimnáziumi magyartanítás szakfelügyelője

PETRI FLÓRA (2001) irodalom és színház szakos hallgató

CHRISTIAN PISCHLÖGER (1967) finnugrista nyelvész, a Bécsi Egyetem tudományos munkatársa

SEBESTYÉN ÁDÁM (1992) költő, kritikus

SZÉPIRODALMI FIGYELŐ ALAPÍTVÁNY

Hamarosan megjelenik
és kapható a boltokban a
Régi tények – új értelmezések
című tanulmánykötet.

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Szépirodalmi Figyelő szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20. • Telefon: 06-1 321-8023
e-mail: szif.szerk@gmail.com • www.szepirodalmifigyelo.hu

SZÉPIRODALMI FIGYELŐ ALAPÍTVÁNY

A **Média/Kultúra-sorozat** második darabja hamarosan kapható lesz a boltokban.

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Szépirodalmi Figyelő szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20. • Telefon: 06-1 321-8023
e-mail: szif.szerk@gmail.com • www.szepirodalmifigyelo.hu

ISSN 1585-3829

9 771585 382195

23005 >

Ára: 800 Ft

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

